

Kotiseutu kaupunkimiljöössä ja maaseudun asukkaissa

Berliner Illustrirte Zeitungin kuvakertomusten esittämä Heimat 1931–1932

Maija Huusko
Pro gradu -tutkielma
Yleinen historia
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Humanistinen tiedekunta
Turun yliopisto
Huhtikuu 2018

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos/
Humanistinen tiedekunta

HUUSKO, MAIJA: Kotiseutu kaupunkimiljöössä ja kaupungin asukkaissa. *Berliner Illustrirte Zeitungin* kuvakertomusten esittämä Heimat 1931–1932

Tutkielma, 89 s., 5 liites.

Yleinen historia

Huhtikuu 2018

Tutkin pro gradu -tutkielmassani sitä, miten suurkaupunkeja ja maaseutua kuvattiin Heimatina vuosina 1931 ja 1932 *Berliner Illustrirte Zeitung* -nimisessä kuvalehdessä julkaistuissa kuvakertomuksissa. Kuvakertomukset ovat yli kolme valokuvaa sisältäviä kerronnallisia viestintämuotoja, joissa on valokuvien lisäksi tekstiosuus. Tutkielmani ajoittuu saksalaisen kuvajournalismin huippuvuosiin. Tutkimani lehti oli ajan suurilevikkisin saksalainen kuvalehti ja sitä luettiin tasaisesti koko maan alueella. Lehti oli suunnattu konservatiiviselle ja porvarilliselle lukijakunnalle. Tutkielmani sijoittuu Weimarin tasavaltaiseksi kutsutun Saksan viimeisiin vuosiin, joita leimasi voimakas alueellinen vastakkainasettelu modernien suurkaupunkien ja maaseudun välillä. Yhteiskunnallisia jännitteitä lisäsi vuonna 1929 alkanut talouskriisi.

Heimat on saksankielinen kotiseutua, kotikaupunkia tai kotimaata tarkoittava sana, mutta tässä tutkielmassa käytän Heimatia tutkimuksellisenä käsitteenä, joka kuvaa tiettyä tapaa esittää saksalainen kotiseutu. Tutkielmassani sovellan Alon Confinon, Celia Applegaten ja Peter Blicklen tutkimustuloksia Heimatin ilmenemismuodoista. Heimatin esiintymistä olen tulkinnut kolmessa osassa: Kuvakertomuksen sijoittumisessa tiettyyn paikkaan, tiettyjen assosiaatioiden ilmenemisessä ja kuvakertomusten keinoissa vedota tunteisiin.

Kaupunkeja kuvattiin Heimatina kaupunkimiljöiden ja perhe-elämän kuvauksissa. Näissä kuvauksissa Heimat ilmeni kotoisuuden ja perheen yhtenäisyyden kuvauksissa. Maaseutuakin kuvattiin Heimatina näissä kuvakertomuksissa, mutta maaseudun kuvauksissa painottui turvallisuuden ja kotoisuuden sijaan kriisiajan Heimatille tyypillinen kuvaus kotiseudusta hädänalaisena ja sympatiaa herättävää. Henkilökuvauksissa Heimatia esitettiin traditioiden ja antimodernismin kautta. Tunnettuja saksalaisia käsittelevissä kuvakertomuksissa näkyi myös Vaterland-käsitteeseen liittyvää voimakasta ja kilpailullista tematiikkaa.

Tutkielmani vahvistaa aiemmassa tutkimuksessa tunnistettuja piirteitä kuvata saksalaista kotiseutua ja täydentää Heimat-kuvaa kuvajournalismin ja lamavuosien osalta. *Berliner Illustrirte Zeitungin* kuvakertomuksissa Heimat sijoittui sekä kaupunkiin että maaseudulle. Kuitenkaan lehti ei täysin sulkenut linjansa ulkopuolelle perinteistä ajatusta maaseudusta ainoana Heimatina.

ASIASANAT: Heimat, kotiseutu, Saksa, Weimarin tasavalta, 1930-luku, kuvajournalismi, valokuvat, kuvakertomus, kuvalehdet, visuaalinen kulttuuri, *Berliner Illustrirte Zeitung*, saksalaisuus

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1 Kotiseuduilta kaupunkeihin	1
1.2 Aiempi tutkimus	3
1.3 Tutkimusongelma, kysymykset ja rajaukset	6
1.4 Heimat kuvakertomuksissa ja tutkielman metodi.....	8
1.5 <i>Berliner Illustrirte Zeitung</i> lähteenä ja kuvalehtien aikakaudella.....	11
2. Kaupunki- ja maalaismiljö Heimatina.....	16
2.1. Perheen koti pienoiskokoisena Heimatina	16
2.2. Heimatın maisemissa – julkiset tilat kotiseutukuvauksina	29
3. Elämä kotiseudulla arkena maaseudulla ja suurkaupungeissa.....	42
3.1 Perhe-elämä kertomassa Heimatın tilasta.....	42
3.2 Heimatın arki vaarallisilla kaduilla ja idealisoidulla maaseudulla.....	53
4. Heimatın asukkaat valokuvapotreteissa ideaaleina saksalaisina.....	64
4.1 Tuntemattomat saksalaiset ideaalissa maalais-Heimatissa.....	64
4.2 Tunnetut esikuvat tuottamassa voimakasta isänmaata	74
5. Lopuksi.....	82
6. Lähdeluettelo	87
Alkuperäislähde	87
Tutkimuskirjallisuus.....	87
Muut lähteet.....	89
7. Liitteet	

1. Johdanto

1.1 Kotiseuduilta kaupunkeihin

Tässä tutkielmassa tarkastelen, kuvattiinko modernia kaupunkia Heimatina vai keskityivätkö saksalaista kotiseutua esittävät kuvaukset maaseudulle *Berliner Illustrirte Zeitungissa* julkaistuissa kuvakertomuksissa¹ vuosina 1931–1932. Kiistat oikeanlaisesta elämäntyylistä ja sopivasta maailmankuvasta leimasivat koko Weimarin tasavallaksi kutsutun Saksan 14 vuotta kestänyttä taivalta. Maa oli jakautunut paitsi poliittisesti,² myös alueellisesti, sillä kulttuurisesti ja teollisesti edistyneen Berliinin ja muun maan välillä oli suuria eroja ja ristiriitoja. Vuonna 1929 alkanut talouskriisi syvensi juopia entisestään.³ Tämä taantuma vaikutti yhteiskuntaan laajasti ja se on näkemykseni mukaan lehtijuttujen suurin yhteiskunnallinen konteksti. Saksan monista eri alueista huolimatta Weimarin tasavallan aikainen Saksa yhdistetään kuitenkin usein pelkkään Berliiniin. Pääkaupungissa jo tuolloin neljä miljoonaa asukasta ja se veti puoleensa jatkuvasti lisää ihmisiä kaikkialta Saksasta.⁴ Heimat-kuvausta tarkastelemalla selvitän, mitkä Saksan alueet ajan massamediassa ja luetuimmassa⁵ kuvalehdessä esitettiin osana saksalaista yhteisöä ja mitkä jäivät saksalaisuuden määritelmän ulkopuolelle.

Kiistat oikeanlaisesta elämäntyylistä näkyivät Heimatiin liittyvässä keskustelussa. Heimat-sanana voisi suomentaa kotiseuduksi, kotikaupungiksi tai kotimaaksi, mutta joka tapauksessa paikaksi, jota kohtaan tunnetaan kiintymystä.⁶ Tutkimuksen näkökulmasta Heimat on tapa määritellä Saksaa ja saksalaisuutta tiettyjen mielikuvien kautta. Historioitsija Alon Confinin mukaan Heimat onkin ollut saksalaisen yhteisön kuvittelun tyyli.⁷

¹ Kuvakertomuksella tarkoitan yli kahdesta kuvasta koostuvaa kuvasarjaa. Kuvakertomuksia voi myös jakaa niiden sisällön perusteella alalajeihin, kuten kuvajoukkoihin, kuvareportaaseihin ja kuvaesseisiin. Katso lisää: Salo 2000, 81–82.

² Weitz 2016, 40–41

³ Paenhuysen 2010, 5, 13.

⁴ Weitz 2016, 43.

⁵ Weimarin tasavallan aikana luetuin saksalaisista kuvalehdistä oli *Berliner Illustrirte Zeitung*. Toiseksi luetuin oli *Münchner Illustrirte Presse* ja kolmanneksi *Deutsche Presse*. Knoch 2006, 223.

⁶ Applegate 2011, 50.

⁷ Confino 1993, 80.

Confino mukaan Heimat on tunnepitoinen ja rauhanomainen ilmaus, erotuksena isänmaata tarkoittavasta Vaterland-käsitteestä, joka viestii voimakkuudesta ja sotilaallisuudesta. Tutkielmassani tarkastelen Heimatia tapana ja tyylinä kuvata Saksaa.⁸

Historioitsija Peter Blickle tarkastelee Heimatia käsitteenä, joka on muotoutunut pitkän ajan kuluessa ja jonka merkitys vaihtelee historiallisesta ja sosiaalisesta kontekstista riippuen. Esimodernina aikana Heimat tarkoitti välitöntä kodin piiriä, kuten omaa maataloa läheisine rakennuksineen. 1700-luvun lopussa Heimat alkoi tarkoittaa henkilökohtaisempaa paikkaa, jossa kukin tunsivat olonsa kotoisaksi.⁹ Heimat-tutkimuksen keskeisimpiä nimiä oleva Celia Applegate on määritellyt Heimatin kehittyneen Saksan vuoden 1871 yhdistymisen jälkeen kotikylää tarkoittaneesta sanasta ensin kotialuetta ja lopulta valtiota tarkoittaneeksi sanaksi.¹⁰ Kotialueiden merkitystä korostettiin myös vuoden 1871 jälkeen, kun useista rinnakkaisista menneisyyksistä ryhdyttiin luomaan yhtenäisen saksalaisen Heimatin tarinaa, kunkin alueen erityisyyttä korostaen. Yhdistetyn Saksan regionaalista perusluonnetta tuettiin alueellisten hallintorakenteiden, kirjallisuuden ja muun kulttuurin avulla. Ensimmäisen maailmansodan aikana Heimat sai jälleen lisämerkityksiä, kun Heimat-sanalla viestittiin hädänalaisesta kotirintamasta ja yhtenäisestä rauhanomaisesta Saksasta, joka kaipasi puolustusta.¹¹

Weimarin tasavallan aikana Heimat alettiin ymmärtää sosiaalisesti muotoutuvana paikkaan kohdistuvana kiintymyksenä, jolloin myös suurkaupunki oli mahdollista mieltää kotiseudeksi. Aiemmin ajatus Heimatasta oli liittynyt luontoon, maalaismaisemiin ja syntymäpaikkaan.¹² Celia Applegaten mukaan Weimarin tasavallan aikana Heimat-ajatusta hyödynnettiin valtiojohtoisesti, sillä Heimat-julkaisujen ja -juhlien ajateltiin palvelevan demokratian etuja.¹³ Samaan aikaan keskenään yhteen sopimattomat joukot tasavaltaisista aktivisteista, konservatiivisista nationalisteista ja rotuoppia kannattavista saksalaisista yrit-

⁸ Esittelen Heimat-kuvaston piirteitä tarkemmin tutkielmani johdannon sivuilla 8–11.

⁹ Blickle 2002, 84–85.

¹⁰ Applegate 1990, 13.

¹¹ Confino 1993, 47–50, 75.

¹² Sieg 2012, 106–107.

¹³ Applegate 1990, 18.

tivät valjastaa Heimatin kokonaan omiin tarkoitusperiinsä. Keskustelu Heimatista ei kuitenkaan päättynyt 1930-luvulla tai sen jälkeenkään.¹⁴ Heimatiin liittyvästä filosofiasta kirjoittaneen Peter Blicklen mukaan Heimatin käsite on yhä läsnä aina, kun saksalaiset mieltävät olevansa muutoksen edessä.¹⁵ Heimatin voisi tiivistää tarkoittavan jaettua kokemusta ja ymmärrystä saksalaisesta kotiseudusta, joka sai erilaisia merkityksiä erilaisissa sosiaalisissa yhteyksissä.

1.2 Aiempi tutkimus

Weimarin tasavallan aikaista Saksaa on tutkittu useimmiten kultaisen kaksikymmentäluvun kulttuurin tai sotien välisen Saksan epäonnistuneen demokratian näkökulmista. Ajan saksalaista kulttuuria koskevassa tutkimuksessa on Kathleen Canningin mukaan painotettu lähinnä edistysellisuuden näkökulmaa, kun taas ajan politiikkaa on tarkasteltu korostaen epäonnistunutta demokratiaa. Molemmissa tutkimusteemoissa nousee esiin suurkaupunkien ja maaseudun vastakkainasettelua, joka kärjistyy 1930-luvun alun lamavuosina. Määrittelen tutkielmani osaksi 1990-luvun jälkeen syntynyttä Weimar-tutkimusta, jossa tavoitteena on saada laaja näkökulma Heimatiin. Tässä tutkimustraditiossa käytäntö on keskustella laajasti eri tieteenalojen tutkimuksen kanssa.¹⁶ Tutkielmasani yhdistelen eri näkökulmien tutkimusta tarkastellessani Heimat-kuvaa *Berliner Illustrirte Zeitungin* kuvakertomuksissa. Tutkielmani viitekehys muodostuu Heimat-käsitteeseen liittyvästä tutkimuksesta, Weimarin tasavallan aikaisen Saksan yleisestä historiasta, kaupunkikuviin liittyvästä tutkimuksesta, taiteentutkimuksesta ja valokuvajournalismin historiasta.

Keskeinen moniin ilmiöihin sovellettu tutkimushavainto on, että Weimarin tasavallan aikainen yhteiskunta oli sosiaalisesti jakautunut. Ensimmäistä kertaa vuonna 2007 julkaistussa kirjassaan *Weimar Germany: Promise and Tragedy* Erik D. Weitz on luonnehtinut Saksan poliittista kenttää jakautuneeksi.¹⁷ Colin Storer kuvailee 1920- ja 1930-luvun alun jännitteitä monipuolisesti tiiviissä historiantutkimuksessaan ja tuo esiin, että poliittisen

¹⁴ Applegate 1990, 4.

¹⁵ Blickle 2002, 14.

¹⁶ Canning 2010, 568, 571.

¹⁷ Weitz, Erik D.: *Weimar-Tyskland – Löfte och tragedi*. Originalverk: *Weimar Germany: Promise and Tragedy*. Övers. Claes-Göran Jönsson. Dialogos, Stockholm 2016.

jakautumisen lisäksi maassa oli myös voimakasta alueellista jakautumista.¹⁸ Weimarin aikaista Berliiniä valokuvissa tutkinut An Paenhuysen tulkitsee, että saksalainen antiurbanismi oli jopa syvempää kuin muissa eurooppalaisissa maissa, johtuen Saksan nopean teollistumisen aiheuttamasta muuttoliikkeestä.¹⁹ Artikkelissaan Paenhuysen tarkastelee Berliiniä esittäviä valokuvia niitä vahvasti urbaaniin elämään ja antiurbanistisiin ajatuksiin kontekstualisoiden.²⁰ Kaupungin ja maaseudun vastakkainasettelussa oli kysymys muun muassa siitä, mikä miellettiin saksalaiseksi ja mikä miellettiin Heimatiksi. Oma tutkielmani tekee Heimat-kuvauksia tarkastelemalla näkyväksi sen, millaista käsitystä Saksasta ajan luetuin kuvalehti tuotti ja levitti.

Tutkielmassani sovellan erityisesti Alon Confino'n tulkintaa Heimatin ilmenemisestä aiemmin Heimat-tutkimuksen ulkopuolelle jääneeseen kuvalehtien genreen ja valokuvajournalismiin. Confino on tutkinut Heimat-kuvaston kehitystä Saksan yhdistymisestä vuonna 1871 ensimmäisen maailmansodan päättymiseen asti. Confino on kuvaillut Heimatin ilmenemistä esimerkiksi kirjallisuudessa, postikorteissa ja julisteissa.²¹ Toinen tutkielmani kannalta tärkeimmistä Heimatin historiaa tutkineista historioitsijoista on Celia Applegate, jonka tutkimuksissa perehdytään Heimatin muuttumiseen ja tuottamiseen Pfaltzin alueella ja Saksassa yleisemmällä tasolla.²² Heimatin teoreettista taustaa on hahmotellut Peter Blickle, joka erittelee tutkimuksessaan Heimatin kerroksellisuutta ja muuttumista vuosisatojen kuluessa muun muassa kirjallisuutta analysoimalla.²³ Christian Sieg tutkii Heimatia Weimarin tasavallan aikana julkaistussa kirjallisuudessa kahden kirjoittajan teksteissä artikkelissaan ”Heimat Berlin: Siegfried Kracauer und Alfred Döblin als urbane Ethnografen der klassischen Moderne“.²⁴ Heimatin sijainteja visuaalisessa

¹⁸ Storer, Colin: *A Short History of the Weimar Republic*. I. B. Tauris, London 2013.

¹⁹ Paenhuysen 2010, 12.

²⁰ Paenhuysen, An: Berlin in Pictures: Weimar City and the Loss of Landscape. *New German Critique*, No. 109. Duke University Press, Winter 2010, 1–25.

²¹ Confino, Alon: The Nation as a Local Metaphor: Heimat, National Memory and the German Empire, 1871-1918. *History and Memory*, vol. 5, no. 1, 1993, 42–86.

²² Applegate, Celia: *A Nation of Provincials. The German Idea of Heimat*. University of California Press 1990.; Applegate, Celia: Scenes of Place. *The Oxford Handbook of Modern German History*. Ed. Helmut Walser Smith. Oxford University Press 2001, 49–70.

²³ Blickle, Peter: *Heimat. A Critical Theory of the German Idea of Homeland*. Camden House, Rochester 2002.

²⁴ Sieg, Christian: Heimat Berlin: Siegfried Kracauer und Alfred Döblin als urbane Ethnografen der klassischen Moderne. *Heimat: At the Intersection of Memory and Space*. Ed. Friederike Eigler, Jens Kugelge. De Gruyter De Gruyter 2012, 93–107.

materiaalissa on tutkinut Johannes von Moltke tutkimuksessaan Heimatfilme-elokuva-genren osalta. Von Moltke painottaa tutkimuksissaan erityisesti 1950-luvun jälkeistä aikaa.²⁵ Nämä Heimat-tutkimukset jättävät 1930-luvun alun kuvakulttuurin osalta aukon, jota tämä tutkielma täyttää.

Tutkimusongelmani kannalta keskeinen konteksti on saksalainen 1930-luvun alun suurkaupunki. Tätä tematiikkaa olen laajentanut tutkimuksilla Weimarin tasavallan aikaisista suurkaupungeista, joita on tutkittu niiden kulttuurielämän ja toisaalta rikollisuuden näkökulmista. Anthony McElligott on tutkinut monilähteisesti saksalaista urbaania ympäristöä *tutkimuksessaan The German Urban Experience 1900–1945. Modernity and Crisis*.²⁶ Dekadenttia ja synkkää kaupunkikuvaa ovat tutkineet Todd Herzog ja Sace Elder.²⁷ Saksalaiset suurkaupungit olivat kuitenkin miljoonien ihmisten koteja, joten kaupunkeja tulee tutkia myös kodin, kotoisuuden ja arkielämän näkökulmasta.

Oman kokonaisuutensa tutkielmani viitekehyksessä muodostuvat 1920-luvun ja 1930-luvun alun Saksan visuaaliseen kulttuuriin ja taiteeseen liittyvät tutkimukset. Taidehistoriallista tutkimusta hyödynnän hahmotellakseni ajan visuaaliselle kulttuurille tyypillisiä aiheita ja piirteitä. Hahmotan miljöiden, elämän ja henkilöiden kuvauksia esimerkiksi suhteessa Ines Heisigin tutkimukseen lasten kuvauksesta urbaanissa ympäristössä Weimarin tasavallan aikaisessa taiteessa ja visuaalisessa kulttuurissa.²⁸ *Berliner Illustrierte Zeitungin* kaupunkikuvauksia tarkastellessani keskustelukumppaninani on myös John Czaplicka, joka on tutkinut työn, luokan ja teknologian esittämistä 1920-luvun ja 1930-luvun alun saksalaisessa aikaisessa taiteessa.²⁹ Tutkielmani kannalta oleellista tietoa

²⁵ Von Moltke, Johannes: *No Place Like Home: Locations of Heimat in German Cinema*. University of California Press 2005.

²⁶ McElligott, Anthony: *The German Urban Experience 1900–1945. Modernity and Crisis*. Routledge, London 2001.

²⁷ Herzog, Todd: *Crime Stories: Criminalistic Fantasy and the Culture of Crisis in Weimar Germany*. NED - New edition, Berghahn Books, 2009; Elder, Sace: *Murder Scenes: Normality, Deviance, and Criminal Violence in Weimar Berlin*. University of Michigan Press, 2010.

²⁸ Heisig, Ines: "Kinder, die unter Steinen aufwachsen". Die Kinderdarstellung der Neuen Sachlichkeit im Kontext der Großstadt der Weimarer Republik. *Städtischer Raum im Wandel/Espaces urbains en mutation. Modernität – Mobilität. Repräsentationen /Modernités - mobilités – représentations*. Akademie Verlag 2011, 237–258.

²⁹ Czaplicka, John: *Pictures of a City at Work, Berlin circa 1890–1930: Visual Reflections on Social Structures and Technology in the Modern Urban Construct*. *Berlin: Culture and Metropolis*, edited by Charles W. Haxthausen and Heidrun Suhr, NED - New edition ed., University of Minnesota Press, 1990, 3–36.

Berliinin esittämisestä valokuvissa on tuottanut jo aiemmin johdannossani mainitsemani An Paenhuysen. Paenhuysen on käsitellyt artikkelissaan ”Berlin in Pictures: Weimar City and the Loss of Landscape” myös Weimarin tasavallan aikaista voimakasta antiurbanismia ja sen taustoja.³⁰ Tutkielmani täydentää olemassa olevaa visuaalisen kulttuurin tutkimusta massamedian ja ajan luetuimmassa kuvakertomuksessa julkaistujen kuvakertomusten osalta.

Weimarin tasavallan aikaisia valokuvia ja kuvakertomuksia sivutaan useassa tutkimuksessa, mutta niiden sisältöön paneudutaan harvemmissä. Tämän tutkielman rajautumista Saksaan keskittyviin kuvakertomuksiin tukee Henrick Stahrin jo tekemä kattava tutkimustyö eksotiikan ja rasismien kuvauksista kuvajournalismissa.³¹ Ajan valokuvaan ja valokuvakertomuksiin on perehtynyt myös Daniel H. Magilow, jonka tutkimuksessa *The Photography of Crisis. The Photo Essays of Weimar Germany* käsitellään kuvakertomusten erilaisia julkaisutapoja, eli kuvakirjoja ja kuvalehtiä saksalaisen valokuvajournalismin huippuvuosina.³² Kuvakirjoissa esitetyt paikat muokkasivat ja tuottivat Celia Applegaten mukaan vahvasti käsitystä siitä, mikä oikeastaan oli saksalaista.³³ Samaa varmasti tekivät myös kuvakirjoja suurempia yleisöjä tavoittavat kuvalehdet, minkä vuoksi onkin tärkeää selvittää, minkälaista käsitystä saksalaisuudesta ne tuottivat 1930-luvun alun vastakainasettelujen Saksassa.

1.3 Tutkimusongelma, kysymykset ja rajaukset

Aiemmassa tutkimuksessa ei ole käsitelty Saksasta ja saksalaisuudesta tuotettua kuvaa Heimat-käsitteen kautta 1930-luvun alun kuvakertomuksissa. Tässä tutkielmassa täytän tuota aiemman tutkimuksen jättämää aukkoa. Tutkielmani selvittää, kuvattiinko sekä suurkaupunkeja että maaseutu-Saksaa Heimatina *Berliner Illustrirte Zeitungissa* julkais-

³⁰ Paenhuysen, An: Berlin in Pictures: Weimar City and the Loss of Landscape. *New German Critique*, No. 109. Duke University Press, Winter 2010, 1–25.

³¹ Stahr, Henrick: Fotojournalismus zwischen Exotismus und Rassismus: Darstellungen von Schwarzen und Indianern in Foto-Text-Artikeln deutscher Wochenillustrierter 1919–1939. Verlag Dr. Kovač, Hamburg 2004.

³² Magilow, Daniel H.: *The Photography of Crisis: The Photo Essays of Weimar Germany*. Pennsylvania University Press, 2012.

³³ Applegate 2011, 59.

tuissa kuvakertomuksissa Weimarin tasavallaksi kutsutun Saksan loppuaikoina. Tutki-
mani lehti oli massamedia ja aikansa luetuin kuvalehti,³⁴ joten sen tuottamalla ja levittä-
millä käsityksillä on ollut mahdollisuus vaikuttaa ihmisten ajatuksiin laajasti. Selvittä-
mällä millä tavalla Heimatia, eli saksalaisuuteen kuuluviksi miellettyjä asioita, kuvattiin,
on mahdollista havainnoida kerrontaa, joilla kaupunkien ja maaseudun vastakkainaset-
telua on tuotettu tai pyritty hälventämään.

Olen jakanut tutkielmani kolmeen temaattiseen osaan, joiden avulla tarkastelen Heima-
tin representaatioita kuvakertomuksissa. Nämä osat ovat kotiseutu miljöönä, elämä ko-
tiseudulla ja kotiseudun asukkaat. Tutkielmani jako perustuu lehdessä julkaistujen kuva-
kertomusten sisältöön. Siten tutkielmani vastaa kolmeen kysymykseen:

1. Millaisia Heimat-kuvausten piirteitä näkyi kaupunki- ja maaseutumiljöön kuvauk-
sissa?
2. Millaisia Heimat-piirteitä maalaiselämän ja kaupunkielämän kuvauksissa
näkyi?
3. Millaisena Heimat esitettiin henkilökuvauksissa?

Ensimmäisessä pääluvussani tutkin kuvakertomusten miljöitä ja niiden esittämistapoja.
Olen jaotellut tulkintani koskemaan ensiksi yksityisiä koti-interiöörejä ja toiseksi julkisia
tiloja. Toisessa pääluvussa tarkastelen kotiseudun elämää ensin perheiden yksityisestä
elämästä kertovissa kuvakertomuksissa ja toisena julkista elämää kaduilla ja työpaikoilla
esittämissä kuvakertomuksissa. Viimeisessä pääluvussani tarkastelen kotiseudun asuk-
kaiden kuvauksia tuntemattomien esimerkkien ja tunnettujen esikuvien avulla. Kolme
tutkimuskysymystäni jakautuvat siten seuraaviksi alakysymyksiksi:

- Miten Heimat näkyy kaupunkilaiskotien ja maaseutukotien kuvauksissa?
- Miten Heimat näkyy julkisten tilojen kuvauksissa kaupungissa ja maaseudulla?
- Miten Heimat näkyy perhe-elämän kuvauksissa kaupungeissa ja maaseudulla?
- Miten Heimat näkyy kodin ulkopuolisen elämän kuvauksissa kaupungeissa ja
maaseudulla?
- Miten Heimat näkyy tuntemattomia henkilöitä kuvaavissa kuvakertomuksissa?

³⁴ Hake 2008, 175.

- Miten Heimat näkyi tunnettuja henkilöitä käsittelevissä kuvakertomuksissa?

Tutkielmani ajallisen rajauksen taustalla on aiemmassa tutkimuksessa hahmotettu saksalaisen kuvajournalismin huippukauden ajoitus näille vuosille. Rajaus päättyy vuoden 1932 loppuun, sillä kansallissosialistien nousua valtaan tammikuun lopussa 1933, lehdistön sananvapautta rajoitettiin välittömästi ja monet lehdet mobilisoitiin kansallissosialistien propagandan työkaluiksi.³⁵ Berliinin merkitys eurooppalaisen kuvajournalismin keskuksena pieni heti, ja monet kuvalehtien tekoon osallistuneet joutuivat jättämään Saksan taakseen.³⁶ Saksalaisen kuvajournalismin hippukohta antaa hyvän lähtöpisteen tutkimusongelmani ratkaisulle. Keskeisenä työkaluna käytän analyttistä Heimat-käsitettä, jonka määrittelen aiemman tutkimuksen perusteella seuraavasti.

1.4 Heimat kuvakertomuksissa ja tutkielman metodi

Benedict Andersonin mukaan kansallisia yhteisöjä voi erotella niiden kuvittelun tyylin perusteella.³⁷ Alon Confinon mukaan Heimat on juuri tällainen tyyli, joka tuo esiin saksalaisten kuvitelman valtiosta ja yhteisöstä paikallisuuteen perustuvan metaforan kautta.³⁸ Tarkastellessani Heimatin ilmenemistä *Berliner Illustrierte Zeitungin* kaupunkeihin ja maaseudulle sijoittuvissa kuvakertomuksissa tarkastelen oikeastaan kuvitellun saksalaisen yhteisön kuvaamisen tyyliä. Mitä saksalaiseen yhteisöön kuului ja mitä rajattiin ulkopuolelle? Heimatin esiintymistä Heimatfilm-elokuvagenren elokuvissa tutkineen Johannes von Moltken elokuva-aineiston jokaisessa elokuvassa toistuvat tilaan ja paikkaan liittyvät painotukset. Von Moltke määrittelee Heimatin paikkoja elokuvissa pitkälti pohjautuen Applegaten ja Confinon tutkimustuloksiin ja kuvailee näiden tutkimuksia korvaamattomiksi.³⁹ Myös oma Heimat-tulkintani keskittyy paikkoihin, joiden merkityksiä syvennän Alon Confinon, Celia Applegaten ja Peter Blicklen tutkimuksella. Olen tiivistänyt Heimat-tulkintani kolmeksi kohdaksi seuraavasti.

³⁵ Knöferle 2000, 22; Ks. myös Von Dewitz, Lebeck 2001, 162–177.

³⁶ Molderings 2008, 17–19; Salo 2000, 94.

³⁷ Anderson 2006, 6.

³⁸ Confino 1993, 80.

³⁹ Von Moltke 2006, 14–18.

Celia Applegate on lyhyesti määritellyt Heimatin sanaksi, jota käytetään paikasta, jota kohtaan tunnetaan kiintymystä.⁴⁰ Ensiksi onkin huomioitava kuvakertomuksen sijoittuminen johonkin tiettyyn paikkaan, jotta sen Heimat-kuvausta voidaan ylipäätään tarkastella. Olen tulkinnut paikkaan sijoittumisen ilmenevän maininnalla paikasta kuvakertomuksen otsikossa, kuvateksteissä tai muussa tekstiosuudessa. Paikka voi olla Saksa, paikkaan voidaan viitata tietyn alueen erisnimellä tai vain yleisemmin kylänä tai kaupunkina. Tulkintani mukaan paikkaan voidaan viitata myös maininnalla saksalaisuudesta.

Toiseksi tarkastelen sitä, miten tietyt asiat ja teemat tulevat esiin kuvakertomuksissa. Celia Applegate jatkaa Heimat-tulkintaansa toteamalle, että Heimatiin liittyy tietty joukko assosiaatioita, joista hän mainitsee esimerkiksi perinteikkyyden ja historiallisuuden.⁴¹ Peter Blicklen tutkimuksessa mainitaan lisäksi luontoyhteys, kotoisuus, hyvyys ja yhteisöllisyys.⁴² Alon Confinoon tutkimuksessa korostetaan Heimat-käsitteen regionalistista perusluonnetta. Confino tuo tutkimuksessaan Heimatin kehittymisestä esille lukuisia Heimat-kuvausten keskeisiä piirteitä, joita ovat edellä mainittujen lisäksi koti, perhe, feminiinisyys ja arkinen elämä. Heimat-kuvauksille Confino toteaa olevan tyypillistä myös sen, että kuvaukset sopivat kaikkialle ja ei minnekään, eli kuvausten on oltava tietyllä tavalla lukijoille tuttuja ja tyypillisiä, mutta samalla riittävän yleisiä.⁴³ Heimatiin liittyviä keskeisiä asioita ja avainsanoja tutkielmassani ovat siis yllämainitut koti, kotoisuus, saksalaisuus, perhe, perinteikkyyden, ympäristö, luonto, historiallisuus, tuttuus, tyypillisuus, ja regionalismi, joka ilmenee esimerkiksi useiden alueiden mainintana samassa kuvakertomuksessa.

Kolmanneksi tarkastelen kertomuksen keinoja vedota tunteisiin. Peter Blickle nostaa tunteet Heimatin keskeiseksi tekijäksi heti tutkimuksensa alussa.⁴⁴ Blickle määrittelee Heimatia ideaaliksi kaipauksen kohteeksi, mutta toteaa myös, että ensimmäisestä maailmansodasta toiseen maailmansotaan asti hädänalainen sympatiaa herättävä Heimat

⁴⁰ Applegate 2011, 50.

⁴¹ Applegate 2011, 60.

⁴² Blickle 2002, 19–20.

⁴³ Confino 1993, 49–50, 60, 71.

⁴⁴ Blickle 2002, 1.

oli yksi tyypillisimmistä Heimatin kuvaamisen tavoista.⁴⁵ Confinon mainitsevat samais-tuttavat kuvat ovat omiaan herättämään tunteita kuvattua paikkaa kohtaan. Tarkaste-lemissani kuvakertomuksissa tunteisiin vetoaminen voi näkyä samaistuttavuutena, ku-vatun asian idealisointina tai hädän kuvaamisena. Tunteisiin voidaan vedota sekä kuva-kertomuksen tekstiosuudessa että valokuvissa. Tekstiosuoksissa tunteisiin vedotaan esi-merkiksi mainitsemalla tuttuja paikkoja, korostamalla paikan, siellä vietettävän arjen tai asukkaiden erityisyyttä ja kurjien olojen kuvailuna. Valokuvissa tunteisiin voidaan ve-dota esittämällä tuttuja esineitä, rakennuksia ja paikkoja. Tunteista voidaan viestiä myös kuvaamalla kotoisaa miljöötä tai onnellisia ihmisiä. Hädestä kerrotaan esimerkiksi esit-tämällä huonoja asuinoloja tai raskasta arkea.

Kuvakertomusten tutkiminen eroaa tekstiaineistojen tutkimuksesta nimenomaan kuviin pohjautuvan kerronnan vuoksi. Tapani lukea kuvia historian tutkimuksen aineistona poh-jautuu Peter Burken esittämiin huomioihin. Burken mukaan kuvat voivat tarjota histori-allista tietoa aiheista, jotka teksti ohittaa. Kuvat usein kuitenkin vääristelevät yhteiskun-taa sen heijastamisen sijaan. Siksi kuvallisen materiaalin tarkastelussa on hyvin tärkeää huomioida kuvan tekijöiden ja heidän asiakkaidensa useat eri intentiot. Kuvat tarjoavat silti itsessään tietoa todellisuuden vääristelyn prosessissaan, sillä ne viestivät aatemaailmoista ja identiteeteistä. Kuvat ovat Burken mukaan hyvä todiste henkisestä tai meta-forisesta kuvasta joka itsestä tai toisista on luotu.⁴⁶

Berliner Illustrirte Zeitungissa julkaistut valokuvakertomukset koostuivat tekstiosuuk-sista ja valokuvista, joiden sisällöt saattavat erota toisistaan. Kuvien tekijöiden ja heidän asiakkaidensa erilaisia intentioita arvioin tutkimustyössäni nostamalla esiin lehden or-ganisaatiota, kuvatoimistoja ja valokuvaajia⁴⁷ sekä näitä ympäröivää yhteiskuntaa. Bur-ken toteamus kuvien välittämästä aatemaailmoihin ja identiteetteihin liittyvästä tie-dosta liittyy keskeisesti tutkimuskysymykseeni. Tässä tutkielmassa tutkimuskysymyk-seni liittyy Heimatin esittämiseen, ei Heimatin todelliseen fyysiseen olemukseen.

⁴⁵ Blickle 2002, 19–20.

⁴⁶ Burke 2001, 30.

⁴⁷ Liite 2.

Kuvien ja valokuvien tulkintaan on etenkin taidehistorian piirissä kehitetty monia erilaisia järjestelmiä, jotka liittyvät usein kuvien eri tasojen analyysiin. Tällaisia tasoja voivat olla kuvan sisältö, kuvaan liittyvät viittaukset, symbolit ja kuvan kulttuuriset merkitykset. Yhdet tunnetuimmat kuva-analyysitavoista ovat semiotiikka ja Panofskyn ikonologinen analyysimalli, joiden käyttöä ja ongelmia historiantutkimuksen välineenä esimerkiksi Olli Kleemola on käsitellyt väitöskirjansa johdannossa. Kleemola on päätenyt käyttämään analyysimetodina eri analyysimalleista muokattua yhdistelmää. Oman tutkielmani kannalta olennaista on huomata yhden tarkoin rajatun käsittelymetodin riittämättömyys.⁴⁸

1.5 *Berliner Illustrirte Zeitung* lähteenä ja kuvalehtien aikakaudella

Käytän tässä tutkielmassa alkuperäisaineistona *Berliner Illustrirte Zeitung* –kuvalehdessä vuosina 1931 ja 1932 julkaistuja kuvakertomuksia. Kuvakertomuksilla tarkoitan kolme kuvaa tai enemmän sisältäviä kuvasarjoja. Merja Salo on vuonna 2000 julkaistussa tutkimuksessaan jakanut kuvakertomuksia edelleen kuvajoukoiksi, -reportaaseiksi tai -esseiksi.⁴⁹ Tässä tutkielmassa käytän yläkäsitettä kuvakertomus. Kuvakertomukset eivät koostu pelkästään kuvista, vaan niissä on mukana jonkinlainen tekstiosuus. Tekstiosuus voi koostua kuvateksteistä ja muusta tekstiosuudesta tai pelkästä kuvatekstistä.

Tarkasteluajanjaksonani lehtiä ilmestyi kerran viikossa. Olen käynyt läpi nämä kaikki lehdet, lukuun ottamatta muutamia kappaleita, joita ei ollut saatavilla Kansalliskirjastosta. Tarkasteluajanjaksonani kuvakertomuksia julkaistiin noin 220, joista noin puolet sijoittui Saksan alueelle. Nämä kuvakertomukset olivat sisällöltään hyvin vaihtelevia ja käsittelivät muun muassa politiikkaa, työttömyyttä, asuinoloja, viihdeuutisia, julkisuudenhenkilöitä ja työntekoa. Jaottelin 116 Saksan alueelle sijoittuvaa kuvakertomusta temaattisesti miljööseen, elämään ja henkilöihin keskittyviin kuvakertomuksiin.⁵⁰ Jaottelun tein kuvakertomusten otsikoiden ja sisällön perusteella niin, että rajatapauksissa annoin enemmän painoarvoa jutun sisällölle: Esimerkiksi jos jutun otsikkona on ”Schule unter blauem Himmel”⁵¹, mutta jutun kuvissa ja teksteissä kerrotaan arjesta ja toiminnasta,

⁴⁸ Kleemola 2016, 29–35.

⁴⁹ Salo 2000, 81–82

⁵⁰ Kuvakertomusten määrästä kts. Liite 1.

⁵¹ Suom. Koulu sinisen taivaan alla.

luokittelin kertomuksen elämän kuvaamiseksi. Tämä jaottelu on pohjana tutkielmani päälukujen jaottelulle.

Koska kaikkia *Berliner Illustrirte Zeitungissa* julkaistuja kuvakertomuksia ei voinut tämän tutkielman puitteissa käsitellä, joten kaikista Saksan alueelle sijoittuvista kuvakertomuksista olen valinnut tarkemmin käsiteltäviksi 15 kuvakertomusta, joiden sisällössä kuvakertomuksen sijainti korostuu enemmän kuin muissa kuvakertomuksissa. Sijainti ja paikka korostuvat kuvakertomuksissa paikan maininnalla otsikossa tai kuvakertomuksen tekstiosuudessa. Sijainnin korostumisella tarkoitan kirjallista mainintaa Saksasta, saksalaisuudesta, yleisesti kaupungista, kylästä tai maaseudusta.⁵² Mikäli hyvin samankaltaisia kuvakertomuksia julkaistiin useita, valitsin niistä vain yhden tarkemmin tarkasteltavaan aineistooni.

Koska Heimatin on tunnistettu liittyvän erityisesti keskiluokkaan, porvarilliselle ja konservatiiviselle yleisölle suunnattu *Berliner Illustrirte Zeitung* -kuvalehti tarjoaa mainion tarkasteluaineiston. Valokuviiin perustuvia kuvalehtiä julkaistiin jo 1850-luvulla, tuolloin valokuvia esitettiin lehdissä valokuvista tehtyjen viivapiirrosten avulla. Saksassa varsinaisen valokuvajournalismin kultakausi alkoi vuonna 1924, kun valokuvalehtien määrä kasvoi dramaattisesti.⁵³ Kuvalehdet eivät olleet pelkästään saksalainen ilmiö, vaan kuvalehdet nousivat 1920-luvulla suosituksi mediaksi muissakin maissa. Britanniassa *Picture Post*, Yhdysvalloissa *Life* ja Ranskassa *Vu* olivat tyyppiesimerkkejä kuvalehdistöstä.⁵⁴ Tutkimuksessa modernin kuvajournalismin synty sijoitetaan kuitenkin Weimarin tasavallan aikaiseen Saksaan, sillä Saksassa kuvalehdet alkoivat 1920-luvulla taittaa yksittäistä valokuvista pidempiä kertomuksia. Tätä ennen valokuvia oli esitetty kuvasivuilla, jotka usein sisälsivät toisiinsa liittymättömiä kuvia ja tekstejä. Valokuvia ei enää esitetty juttujen kuvituksena, vaan ne olivat juttuja itsessään.⁵⁵

⁵² Lista paikkoja sisältävien kuvakertomusten paikkamaininnoista ks. Liite 3.

⁵³ Knoch 2006, 223.

⁵⁴ Hobsbawm 1994, 192.

⁵⁵ Salo 2000, 85; Dewitz, Lebeck 2001, 112.

Berliner Illustrirte Zeitungin ensimmäinen numero julkaistiin 1890-luvun alussa. Lehti vaikiinnutti paikkansa kuvalehtien joukossa nopeasti, sillä lehden vuosimaksu, joka oli 5,4 markkaa, oli huomattavasti muita kuvalehtiä edullisempi. Matalalla hinnallaan lehti tavoitti myös matalapalkkaisempaa väestöä. Yhä laajemman lukijakunnan lehti saavutti, kun lehtiä alettiin pian myydä irtonumeroina kioskeissa, eikä lukijoiden tarvinnut enää sitoutua tilaukseen kokonaiseksi vuodeksi.⁵⁶ Vuosien 1919 ja 1939 välillä tutkimani lehti oli suurilevikkisin Saksassa viikoittain ilmestyvä kuvalehti. Levikkihuippunsa, 1,95 miljoonaa myytyä kappaletta, lehti saavutti alkuvuodesta 1931.⁵⁷ Lähes kahden miljoonan kappaleen levikillään lehti oli luetuin kuvalehti koko Euroopassa.⁵⁸ Kuvalehtiä oli saatavilla Weimarin tasavallan aikaisessa Berliinissä kaikkialla, mutta erityisesti lehtikioskeissa ja kahviloissa. *Berliner Illustrirte Zeitung* oli kuvalehtenä poikkeuksellinen, sillä se oli ainoa, jota luettiin tasaisesti koko Saksan alueella.⁵⁹ Lehden suuren tavoitavuuden vuoksi sitä voisi pitää yhteiskunnallisena vaikuttajana.

Vuosina 1931–1932 yhdessä lehdessä oli tyypillisesti kuvakertomuksia yhdestä neljään. Kuvakertomusten tyypillisiä aiheita olivat matkakertomukset, saksalaisen arjen kuvaukset, viihdemaailmasta kulissien takana kertovat jutut ja henkilökuvaukset. Lehden sivumäärä vaihteli noin kolmestakymmenestä viiteenkymmeneen ja lehti oli ajalle tyypilliseen tapaan mustavalkoinen. Lehden sivut olivat korkeudeltaan 36,6 cm ja leveydeltään 26,6 cm, yksi aukeama oli siis 53,2 cm leveä. Lehden sisältö koostui kuvakertomuksista, kuvasivuista⁶⁰, jatkokertomuksista, mainoksista, ristikoista, vitseistä ja muusta tekstiosuudesta. Sivumäärällisesti mitattuna mainoksia oli lehdissä eniten ja kuvakertomukset olivat toiseksi yleisin sisältö.⁶¹

Kuvakertomusten käyttö lähdeaineistona vuosien 1931–1932 saksalaisia ilmiöitä tutkitessa on perusteltua, sillä kerronnallinen valokuvasarja oli Weimarin tasavallan aikai-

⁵⁶ Knöferle 2014, 106.

⁵⁷ Stahr 2004, 81–82; Uka 1983, 103.

⁵⁸ Hake 2008, 175.

⁵⁹ Knoch 2006, 220.

⁶⁰ Kuvasivut olivat sekalaisista valokuvista ja niihin liittymättömästä tekstistä koostuva julkaisumuoto, joka edelsi yhtenäisiä kuvakertomuksia. Salo 2000, 87.

⁶¹ Lehden sisällön jakautumisesta tarkemmin ks. Liite 4.

sen mediakulttuurin muutoksen tuloksena syntynyt täysin uudenlainen ja ajalle tyypillinen ilmaisumuoto.⁶² Siihen, että valokuva kehittyi tekstistä riippumattomaksi ilmaisumuodoksi 1920-luvun lopulla, vaikuttivat esimerkiksi uudenlainen kamerateknologia⁶³, ajan taidesuuntauks⁶⁴ ja elokuvista lainatut kuvalliset ilmaisutavat.⁶⁵ Uudenlaisen valokuvakertomuksen piirteitä ovat kuvasarjan yhtenäisyys, valokuvaajan henkilökohtainen näkökulma ja tämän maininta kuvakertomuksen tekijänä. Tyypillistä oli myös, etteivät modernit kuvakertomukset vaatineet välttämättä tuekseen pitkiä tekstiosuuksia.⁶⁶

Kuvakertomukset syntyivät yleensä vasta lehtien toimituksissa. Toimituksissa päätettiin myös kuvien rajauksista, kuvateksteistä ja täydentävistä tekstiosuuksista.⁶⁷ Lehdet ostivat valokuvia kuvatoimistoilta ja joissain tapauksissa toimistoilta saatettiin ostaa myös kokonaisia kuvakertomuksia. Kokonaisia kuvakertomuksia lehdille ovat ainakin myyneet 1920-luvun lopulla perustetut saksalaiset kuvatoimistot Dephot ja Weltrundschau.⁶⁸ Diethart Kerbs on luonnehtinut 1900-luvun ensimmäistä kolmannesta kuvatoimistojen aikakaudeksi lehtivalokuvauksen historiassa, sillä kuvatoimistot olivat keskeinen välittäjä valokuvaajien ja lehtien toimistojen välillä.⁶⁹

Berliner Illustrirte Zeitungissa julkaistut kuvakertomukset ovat laajan levinneisyytensä vuoksi saattaneet vaikuttaa ihmisten asenteisiin ja oletuksiin, mutta kuvasarjat eivät anna todenmukaista kuvaa saksalaisesta kotiseudusta, kaupungeista tai talouskriisistä. Kuvalehdet olivat aikansa massamedia ja myyntiartikkeli, jonka tavoite oli tehdä voittoa. Tutkimuksessani tarkastelemieni valokuvasarjojen taustalla vaikuttavat taloudelliset, sosiaaliset, psykologiset ja kenties poliittisetkin intressit.⁷⁰ Siihen, että kuvasarjat lopulta

⁶² Knöferle 2014, 33; Ks. myös Keller 2013, 129–13.

⁶³ Keller 2013, 146.

⁶⁴ Kerbs 1982, 49.

⁶⁵ Von Dewitz, Lebeck 2001, 110–112.

⁶⁶ Knöferle 2014, 73; Salo 2000, 81.

⁶⁷ Jäger 2006, 87.

⁶⁸ Salo 2000, 83.

⁶⁹ Kerbs 1983, 32.

⁷⁰ Stahr 2004, 40.

päätyivät lehteen, vaikuttivat monet eri ammattiryhmät: valokuvaajat, heidän agenttinsa, kuvatoimistot, lehtien kustantajat ja kuvatoimittajat.⁷¹ Lehtien toimitukset päättivät, mitä valokuvia julkaistiin kuvalehdissä narratiivimuotoisesti.⁷² *Berliner Illustrierte Zeitungin* osalta tiedetään päätoimittaja Kurt Korffilla olleen suuri vaikutus lehden lopulliseen ulkoasuun ja julkaistujen kuvien luonteeseen.⁷³

Saksalaiseen kuvajournalismin kehitykseen liittyi vahvasti paikallisuus, sillä suurin osa saksalaisista kuvalehdistä oli *Berliner Illustrierte Zeitungia* pienempiä alueellisia julkaisuja.⁷⁴ Lehti ei ollut sidoksissa tiettyyn puolueeseen tai poliittiseen kantaan ennen vuotta 1933,⁷⁵ mutta se oli suunnattu konservatiivis-porvarilliselle yleisölle.⁷⁶ Lehden lukijakuntaa voisi siis luonnehtia keskiluokkaiseksi.⁷⁷ Tutkimani lehden menestystä selittävät muun muassa lehden huolellisesti organisoitu toiminta, koulutettu henkilökunta, laaja kuva-arkisto ja valmiudet tuottaa omia valokuvia ja kuvakertomuksia. Habbo Knochin mukaan kuvalehtien suosioon vaikutti se, kuinka onnistuneesti ne tasapainottelivat *Fernen* ja *Heimatin* välillä, eli kuinka kiinnostavasti lehdet kuvasivat kaukomaita ja kotiseutua.⁷⁸ Tämän vuoksi onkin oleellista tarkastella, millaista Heimatia *Berliner Illustrierte Zeitung* kuvasi viimeisenä vapaan kuvajournalismin vuosina.

⁷¹ Vowinkel 2013, 69.

⁷² Jäger 2006, 87.

⁷³ Uka 1983, 103; Jäger 2006, 93.

⁷⁴ Knoch 2006, 220.

⁷⁵ Uka 1983, 103.

⁷⁶ Knöferle 2014, 7.

⁷⁷ Stahr 2004, 82.

⁷⁸ Knoch 2006, 220.

2. Kaupunki- ja maalaismiljö Heimatina

2.1. Perheen koti pienoiskokoisena Heimatina

Tutkielmani ensimmäisessä pääluvussa käsittelen miljöökuvauksia *Berliner Illustrirte Zeitungin* suurkaupunkeja ja muuta Saksaa käsittelevissä kuvakertomuksissa. Vastaan tässä pääluvussa kysymykseen siitä, millaisia Heimat-kuvausten piirteitä näkyi kaupunki- ja maaseutumiljöön kuvauksissa. Olen jakanut miljöön käsittelyn kahteen osaan. Ensimmäisessä alaluvussa käsittelen yksityisiä tiloja, kuten ihmisten koteja ja vastaan kysymykseen: Miten Heimat näkyy kaupunkilaiskotien ja maaseutukotien kuvauksissa? Toisessa alaluvussa käsittelen julkisten paikkojen kuvauksia. Ensimmäinen alalukuni alkaa yllättävien kaupunkiasumusten käsittelystä ja etenee sitten tavallisempiin kaupunkiasumisen muotoihin. Jatkan käsittelyä siirtymällä kaupungeista maaseutukylien asumista kuvaavaan kertomukseen. Päätän alaluvun käsittelemällä kuvakertomusta, jossa käsitellään asumista menneisyydessä historian kautta.

Keystone-kuvatoimistolta⁷⁹ hankittu ”Eine Ueberraschung: Freundliche Heime in...”⁸⁰ – kuvakertomus on jaettu kahdelle sivulle, peräkkäisille aukeamille ja se koostuu yhteensä viidestä kuvasta. Ensimmäisellä sivulla esitellään kodin erilaisia tiloja: keittiötä, olohuonetta, ruokailutilaa ja vihernurkkausta. Sivulla on neljä erikokoista kuvaa. Vasemmalla yläalaidassa kuvataan ruokapöydän ääressä olevaa perhettä. Vasemmassa alalaidassa esitellään kotoisaa ja siistiä keittiönurkkausta. Sivun suurikokoisin kuva löytyy vasemmalta yläalaidasta. Tässä kuvassa näkyvät ikkunan edessä olevat lukuisat viherkasvit. Oikeassa alalaidassa olevassa kuvassa näytetään perheen olohuonetta. Huoneet ovat täynnä siistiltä vaikuttavia huonekaluja ja tekstiilejä.⁸¹

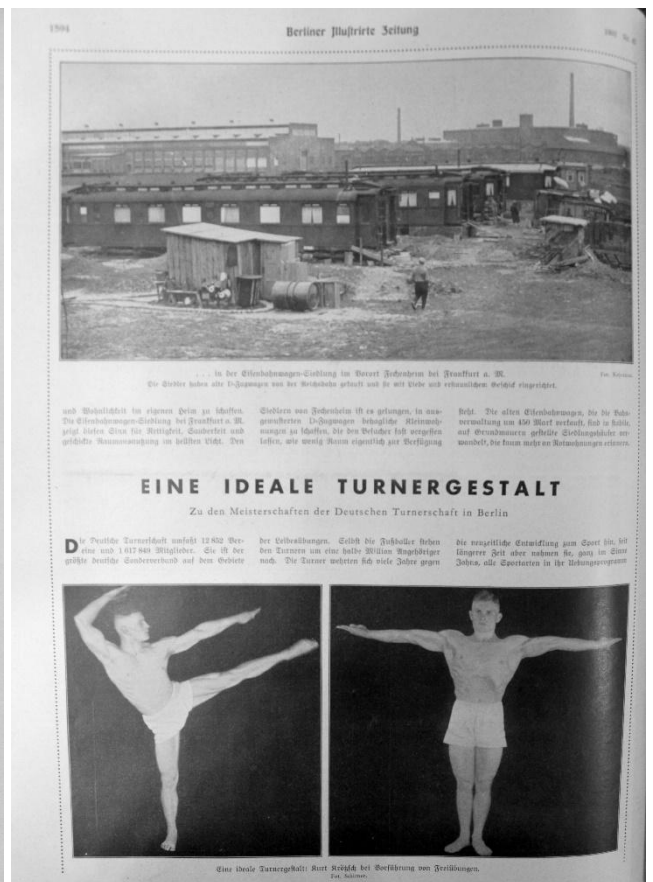
Sivua käännettäessä paljastetaan, että sympaattinen koti löytyykin käytöstä poistetusta junanvaunusta ratapihalta Frankfurt am Mainista. Tavallisesta saksalaisesta kodista tulee sankarillinen suoritus, kun lukijalle selviää, miten siisti koti on rakennettu vaikei-

⁷⁹ Keystone oli yksi ensimmäisiä merkittäviä kansainvälisiä Berliinissä toimineita kuvatoimistoja. Keystone vakiinnutti jalansijansa kuvamarkkinoilla nopeasti aloittaessaan toimintansa vuonna 1927. Kerbs 1983, 62.

⁸⁰ Suom. Yllätys: Miellyttävä koti sijaitsee... Suomennokset tässä tutkielmassa ovat omiani, ellei tosin mainita.

⁸¹ Eine Ueberraschung: Freundliche Heime in.... *BIZ* 1932, 1593–1594.

siin olosuhteisiin. Kuvatekstissä kerrotaan, miten köyhemmän kansanosan elämäntapoja tutkimaan tulleet ulkomaalaiset hämmästyvät nähdessään nämä kodit entisissä junanvaunuissa. Teksteissä kunnia kodista lankeaa perheen äidille.⁸² "Eine Ueberraschung: Freundliche Heime in..." ei ollut ainoa yllättävästä asumismiljööstä kertova kuvakertomus *Berliner Illustrirte Zeitungissa*.⁸³ Kuvakertomus sijoitetaan tekstissä miellyttävään kotiin Frankfurt am Mainiin. Kodin saksalaisuutta tuodaan esiin suhteessa ulkomaalaiseen, kun kerrotaan ulkomaalaisten ihmetyksestä.

Eine Ueberraschung: Freundliche Heime in.... BIZ 1932, 1593–1594. Vasemmalla kuvatun sivun alalaita teksteineen ja kuvineen ei liity tässä käsitelyyn kuvakertomukseen.

⁸² Eine Ueberraschung: Freundliche Heime in.... BIZ 1932, 1593–1594.

⁸³ BIZ:ssä julkaistiin vuonna aiemmin 1932 kuvakertomus, jossa kerrottiin luolassa asuvan berliiniläisen perheen elämästä. Näiden kodista löytyy kuitenkin keittiö, ruokapöytä ja ikkunalta siistit valkeat verhot.. Höhlenbewohner bei Berlin. BIZ 1932, 828.

Perheiden kotien kuvaaminen oli ollut keskeinen Heimatin kuvaamisen keino jo 1800-luvulta lähtien. Kodin piiriä kuvaamalla saatettiin viestiä yksittäisen perheen kotia laajemmasta ilmiöstä.⁸⁴ Junanvaunuasuntoa kuvaavan kuvakertomuksen otsikko johdattelee jo lukijat ajattelemaan kotoisuutta ja Heimatia, sillä otsikossa kerrotaan kuvissa olevan miellyttävä koti. Kuvakertomuksen kuvateksteissä korostetaan mukavaa keittiötä ja asunnon viihtyvyyttä. Positiivisia adjektiiveja mainitsemalla tehdään selväksi, että paikka on asukkailleen miellyttävä ja sopiva. Kuvat huolellisesti sisutetusta kodista, keittiöstä, viherkasveista ja ruokapöydästä tarjoavat lehden lukijoille ja katselijoille tunnepitoista samaistuspintaa. Alon Confino on Heimat-kuvan kehitystä tutkiessaan huomannut, että Heimatia kuvataan usein kuvilla, jotka ovat katsojalle tuttuja, mutta jotka voisivat yleisluonteisuutensa vuoksi sopia mihin tahansa.⁸⁵ Kuvat kodin tiloista ovat ilman muuta tällaisia yleiskuvia, jotka olisivat olleet lehden lukijoille tuttuja.

”Eine Ueberraschung: Freundliche Heime in...” -kuvakertomuksessa luodaan turvallisen kodin tuntua kaupunkien vaikeisiin olosuhteisiin. Kaupunkiasumista ei esitetä huonona asiana, vaan tässä kuvakertomuksessa kaupunkiasumusten esitetään olevan vaatimatonta ja silti mukavia. Kuvakertomuksen tekstiosuudessa kerrotaan junanvaunuasuntoalueen esittävän myös suurta osaamista siisteyden ja tilankäytön sarjoilla. Tällainen käsitystä kaupungista Heimatina vahvistava kerrontatapa saattoi olla tietoinen valinta ja liittyä ajan keskeisiin debatteihin kaupungin ja maaseudun oloista.

Uudenlaisia asuntoalueita rakentamalla pyrittiin vaikuttamaan kansalaisten moraalisiin. 1800-luvulla rakennetut kerrostalot olivat ahtaita, mutta 1900-luvulla suosioon nousivat ilmavat lähiöt. Siistin ja ilmavan ympäristön ajateltiin ruokkivan ihmisten sivistyneisyyttä, kurinalaisuutta ja terveyttä, kun taas vanhojen ahtaiden asuinalueiden ajateltiin korostavan ihmisten epätuotteliaita ja epäterveitä ominaisuuksia.⁸⁶ Kaupunkiasumisen syytettiin muun muassa luovan moraalittomuutta ja kannustavan perinteisten arvojen hylkäämiseen.⁸⁷ Uudenlaista valoisaa ja ilmavaa saksalaista asumista esiteltiin *Berliner*

⁸⁴ Confino 1993, 71.

⁸⁵ Ibid., 60.

⁸⁶ Melligott 2001, 109.

⁸⁷ Storer 2013, 141–142.

*Illustrierte Zeitung*issa esimerkiksi arkkitehtuurinäyttelystä kertovassa kuvakertomuksessa,⁸⁸ mutta ilmavuutta ja tilavuutta korostetaan jostain syystä myös edullisten junanvaunuasuntojen yhteydessä. Esittämällä köyhätkin olosuhteet moraalisenä ja perheelle sopivana, *Berliner Illustrierte Zeitung* saattoi sekä ottaa kantaa tähän debattiin että ohjeistaa lamasta kärsiviä saksalaisia: Köyhyys ja vastoinkäymiset eivät olleet syitä luopua moraalisesti oikeanlaisesta kotimiljööstä. Nähtiinhän perheen siistin ja puhtaan kodin olevan yhteiskunnan tukipilari vaikeana ja epävarmana aikana⁸⁹. Junanvaunuasumista kuvaavassa kuvakertomuksessa Heimatiin liittyviä assosiaatioita ovat kotoisuus ja perheen yhteisöllisyys. Tunteita kertomuksessa herätetään samaistuttavia yleisluontoisia kuvia esittämällä.

Erilaisia berliiniläisiä kotimiljöitä kuvaillaan kuvakertomuksessa "Querschnitt durch ein Haus. Eins von hunderttausend Berliner Mietshäusern"⁹⁰. Kuvakertomus on kolme sivua pitkä ja se koostuu yhteensä 16 kuvasta, mikä tekee siitä poikkeuksellisen laajan kuvakertomuksen verrattuna muihin tarkasteluajanjaksona julkaisuihin kuvakertomuksiin. Kuvakertomuksen ovat kuvanneet Dephot-kuvatoimistolle työskennelleet Man ja Koester. Otsikossa kuvakertomus sijoitetaan tyypilliseen berliiniläiseen vuokrakerrostaloon. Kuvakertomuksessa kerrotaan tavoitteena olevan käydä läpi koko kerrostalo aina kellarista katonrajalle saakka ja esitellä eri kerrosten asuntoja. Tekstiosuudessa kuvailaan, miten kerrostalossa yksi asuu kokonaisen ihmismassan kanssa, mutta naapurit ovat silti vieraita. Jutun mukaan missään muualla ihmiset eivät asu niin lähellä ja niin kaukana toisistaan.⁹¹

Weimarin tasavallan aikaista visuaalista kulttuuria tutkineen Ines Heisigin mukaan kotien kuvaaminen Weimarin tasavallan aikaisessa visuaalisessa kulttuurissa liittyi sosiaalisdokumentaariseen kiinnostukseen kaupunkien oloista.⁹² Vaikka tällaisten olojen ku-

⁸⁸ Bauzeit: Ein Tag. Sommerhäusern auf der Ausstellung "Sonne, Luft und Haus für alle" in Berlin. *BIZ* 1932, 663.

⁸⁹ Heisig 2011, 240.

⁹⁰ Suom. Läpileikkaus talosta. Yksi sadoista tuhansista berliiniläisistä kerrostaloista.

⁹¹ Querschnitt durch ein Haus. Ein von hunderttausende Berliner Mietshäusern. *BIZ* 1932, 61–63.

⁹² Heisig 2011, 240–241.

vaaminen oli tyypillistä, Diethart Kerbsin mukaan vain kaksi kuvatoimistoa onnistui myymään yhteiskunnallisia oloja kritisoivia kuvakertomuksia *Berliner Illustrirte Zeitungin* kaltaisille porvarillisemmille kuvalehdille. Toinen näistä onnistuneista kuvatoimistoista oli tässäkin käsitellyn jutun kaupannut Dephot.⁹³ Kiinnostus kotien kuvaamiseen saattoi liittyä sosiaalisdokumentaarisen kiinnostuksen lisäksi myös rakennusbuumiin: Vuosien 1924 ja 1929 välillä pelkästään Berliiniin rakennettiin 135 000 uutta asuntoa. Asunnot suunniteltiin tavallisimmin kaksilapsisille ydinperheille,⁹⁴ sillä 1930-luvun alussa yli kaksi kolmasosaa perheistä koostui enintään neljästä hengestä.⁹⁵ Asunnoissa oli yleensä kaksi makuuhuonetta ja erillinen keittiö erottamassa työtä ja vapaa-aikaa toisistaan.⁹⁶ *Berliner Illustrirte Zeitungissa* julkaistussa asumista käsittelevässä jutussa ei samasta asunnosta ole enempää kuin yksi kuva, joten on vaikea päätellä asuntojen kokoja tai ovatko kuvatut asunnot tavanomaisimpia saksalaisia koteja. Tosin kuvanveistäjän ateljeen kohdalla huoneen korkeus vaikuttaa suurelta, sillä kuvan vasemmassa reunassa on tikkaat, joilta näyttää pääsevän jonkinlaiselle parvelle.

Vuokra-asuminen suurissa kerrostaloissa oli hyvin tavallista Weimarin tasavallan aikana. Monilla kaupunkiin muuttavilla ei ollut paljoakaan omaisuutta ja työt olivat usein määraaikaisia. Tämän vuoksi uudet tulokkaat asuivat usein alivuokralaisina. Alivuokralaisia otettiin mielellään, sillä vuokrat olivat pääkaupungissa usein korkeita suhteessa mataliin ja epävarmoin palkkoihin. Alivuorastapoja oli monia: Osa vuokrasi huoneen ja osa pelkän nukkumapaikan.⁹⁷ Vaikka *Berliner Illustrirte Zeitungissa* kerrotaankin vuokrakerrostalojen olevan yleisiä, tällaisia alivuokralaisia ei lehden kuvakertomuksissa esitellä. ”Querschnitt durch ein Haus. Eins von hunderttausend Berliner Mietshäusern” –kuvakertomus on poikkeuksellisen pitkä muihin lehdessä julkaistuihin kuvakertomuksiin nähden ja kuvasarjassa esitellään monenlaisia asuntoja, todella ahtaissa tai likaisissa oloissa asuvia ei tästä kuvakertomuksesta löydy.

⁹³ Kerbs 1983, 57.

⁹⁴ Weitz 2008, 160.

⁹⁵ Boak 2013, 231.

⁹⁶ Weitz 2008, 160.

⁹⁷ McElligott 2001, 71.

Ahtaiden vuokratalojen täyttämät naapurustot nähtiin usein huonona asuinalueena. Huonompina pidettyjä naapurustoja käsiteltiin Weimarin tasavallan aikaisessa mediassa joskus sirkusmaisina paikkoina, joissa yhdistyisivät suurkaupungin jännitys ja dekadenttius.⁹⁸ Frankfurtilaista junanvaunuasunnon esittämisen voi nähdä noudattelevan tätä kertomisen kaavaa, vaikka tekstissä tuodaan esille asumuksen muitakin puolia. 1920-luvun puoliväliin asti Berliinin asuinolosuhteet olivat huonommat kuin missään muussa eurooppalaisessa kaupungissa.⁹⁹ Tämä voi selittää lehden halun tuoda esille 1930-luvun alkuun mennessä saavutettua muutosta ja halua tuoda esiin muutosta ja korostaa suurkaupunkiasumisen mukavampia puolia. Tällainen kotoisuuden kuvailu on Peter Blicklen mukaan olennaista määriteltäessä Heimatia.¹⁰⁰ Kotoisuus on tässä kuvakertomuksessa Heimatista viestivä assosiaatio. Kodin ja kotoisuuden kuvailu suurkaupungissa sijaitsevan vuokrakerrostalon asunnoista kertovassa kuvakertomuksessa esittääkin myös kaupungin olevan sopiva saksalainen Heimat.

Kvakertomuksen kuvista monet on otettu ruokapöytien ääressä kuvien ihmisten ollessa huoneissaan ääressä syömässä, kahvilla, pesemässä pyykkiä tai ompelemassa. Kuvissa näkyy verrattain paljon esineistöä.¹⁰¹ Kuvissa esiintyvät arkiset tavarat kuten ompelukone, pesuvati, pyykkilauta ja lastenvaunut antavat lukijoille samaistumispintaa. Kuten totesin jo junanvaunuasunnoista kertovan kuvakertomuksen yhteydessä, Heimatkuvausten yksi piirre onkin samaistuttavuus. Oli hyvä, jos kuvien voitiin kuvitella sopivan kaikkialle ja samalla ei minnekään.¹⁰² Kvakertomuksen teksteissä kerrotaan useista erilaisista asumismuodoista niitä mitenkään kritisoimatta. Tuntemattomien ihmisten asuttamasta vuokrakerrostalosta piirryinkin kuvakertomuksessa käsitys joukkona sympatiaa herättäviä koteja. Weimarin tasavallan aikaisia valokuvia tutkineen An Paenhuysenin mukaan Berliinin esittäminen inhimillisenä kaupunkina oli hyvin yleistä sotien välisen ajan lehdistön, elokuvien ja mainosten parissa. Weimarin tasavallan loppuaikoina pääkaupungin kuvaaminen kotoisana oli yleistä siinä määrin, että se kirvoitti jopa vastareaktioita valokuvaajien keskuudessa. Vastareaktioilla Paenhuysen tarkoittaa esimerkiksi

⁹⁸ McElligott 2001, 86.

⁹⁹ Boak 2013, 231.

¹⁰⁰ Blickle 2002, 19–20.

¹⁰¹ Querschnitt durch ein Haus. Ein von hunderttausende Berliner Mietshäusern. *BIZ* 1932, 61–63.

¹⁰² Confino 1993, 65–66.

Berliinin teollisuuden korostamista kuvataiteessa inhimillisten puolten sijaan.¹⁰³ *Berliner Illustrirte Zeitungin* kuvakertomuksissa korostuu inhimillisyys, eli tunteisiin vedotaan samaistumisen kautta.

Berliiniläisten kotien kuvaamisen taustoja löytyy esimerkiksi 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenten maalaustaiteesta. Berliinin kuvaamista 1890-luvulta 1930-luvulle kuvataiteessa tutkineen John Czaplickan mukaan toinen tyypillisistä kaupunkikuvausten tavoista oli pelkistää kaupunki yksityisten tilojen kokonaisuuksiksi. Usein interiöörit esitettiin viehättävän vanhanaikaisina. Czaplicka tulkitsee, että nämä yksityisten kaupunkiinteriöörien kuvaukset olivat eräänlaista kaipuuta esiteolliseen aikaan. Czaplickan mukaan vuosisadan vaihteessa tällaiset kuvaukset olivat olleet usein epäsuoria protesteja modernismia vastaan.¹⁰⁴ *Berliner Illustrirte Zeitungissa* julkaistuissa kaupunkilaiskoteja esittävässä kuvauksissa perinteistä kumpuavaa viehättävyyttä visualisoidaan usein kuvaamalla keittiöitä ja ruokapöytiä ja perheitä näissä.¹⁰⁵ Sympaattisten kotien kuvaaminen loi kuvaa hyvinvoivista kaupunkilaisista lamankin aikana tai ohjeisti saksalaisia elämään tietyllä tavalla. Kaupunkikotien kuvaus noudattelee ajalle tyypillisiä tapoja kertoa kodeista. Kuvista löytyy sosiaalisen diversiteetin kuvausta, mutta huonompien asuinalueiden kohdalla näkyi myös aiemmassa tutkimuksessa havaittua sirkusmaista kuvausta. Keskeisenä havaintonani on, että kaupunkikotien kuvaus Heimatina noudattelee Confignon ajatusta kuvien yleisluontoisuudesta ja kotoisuudesta.

Maalaiskoteihin päästään kurkistamaan vain laajempia aiheita käsittelevien kuvakertomusten yhteydessä. Tällaisia kertomuskehyksiä ovat esimerkiksi laman vaikutukset maaseudulla¹⁰⁶ tai erityisten kulttuurien tai elämäntapojen kuvaaminen¹⁰⁷. Toistuva juttutyyppi, jossa viitataan maalaiskoteihin, on vapaaehtoista työpalvelusta käsittelevät ku-

¹⁰³ Paenhuysen 2010, 4.

¹⁰⁴ Czaplicka 1990, 9.

¹⁰⁵ Tällainen kuvaustapa löytyy kolmesta kuvakertomuksesta. Höhlenbewohner bei Berlin. *BIZ* 1932, 828; Querschnitt durch ein Haus. Ein von hunderttausende Berliner Mietshäusern. *BIZ* 1932, 61–63; Eine Ueberraschung: Freundliche Heime in.... *BIZ* 1932, 1593–1594.

¹⁰⁶ Tämä näkyi kahdessa kuvakertomuksessa. Dorf ohne Arbeit. *BIZ* 1932, 1450–1451; Dorf ohne Frauen, *BIZ* 1932, 1170–1171.

¹⁰⁷ Schule unter blauem Himmel. *BIZ* 1932, 1036–1037; Unverändert seit Jahrhunderten... In Schwälmer Ländchen, *BIZ* 1931, 48–50; Mit der Kamera als Gast auf einer Schwälmer Hochzeit, *BIZ* 1932, 898–899.

vakertomukset. Näissä kuvakertomuksissa seurataan kaupunkilaisten työttömien urakkaa, kun he ovat muuttaneet maaseudulla ja ryhtyneet esimerkiksi raivaamaan peltoja luodakseen perheelleen uuden kodin maaseudulla. Näissäkin kuvakertomuksissa toisaalta painopiste on pikemminkin kodin ulkopuolisessa miljöössä ja usein myös arkisessa elämässä ja toiminnassa.¹⁰⁸ Muutamissa historia-aiheisissa jutuissa sivutaan myös menneisyyden asumista.¹⁰⁹ Maalaisasuminen näyttäytyy *Berliner Illustrirte Zeitungissa* kaupunkiasumisesta poiketen muun toiminnan yhteydessä, mutta samantapaisesti lomaajan ilmiöihin kytkeytyen.

Asumiseen kylissä liittyy esimerkiksi kuvakertomus ”Das Dorf ohne Arbeit...”¹¹⁰. Kuvakertomuksessa kuvataan, miten eräässä kylässä kärsitään työttömyydestä. Kuvakertomus koostuu viidestä valokuvasta ja yhdestä piirroksesta. Valokuvat on kuvannut Wolfgang Weber, joka oli yksi Weimarin tasavallan ajan tunnetuimmista valokuvaajista.¹¹¹ Kuvakertomus sijoitetaan otsikossa vain kylään, mutta tekstissä sijainti tarkentuu Walenfelsiin itäiseen Saksaan. Valokuvissa esitellään työn puutteen vuoksi rapistuvaa kylää asukkaineen. Vaikka monet kuvista liittyvät kodin piiriin, kertomuksen valokuvista vain yksi on sisäkuva. Sisäkuvassa on karu ullakkoasunto, jonka katosta roikkuu rakennusmateriaaleja. Kuvassa ei esitetä olevan sänkyjen lisäksi huonekaluja. Toisin kuin kaupungin köyhäkin asumista kuvaavissa reportaaseissa, tässä kuvasarjassa ei kuvata puhtaita keittiöitä tai siistejä huonekaluja. Kuvasarjan piirroksessa sen sijaan on pitkä pöytä, jolla työttömät vaikuttavat pelaavan korttia. Tunnelma vaikuttaa olevan aurinkoinen. Kuvatekstissä kerrotaan Berliinin kaupungin toimista työttömien hyväksi. Piirroksessa esitettyä todellisuutta tunnutaan vertailtavan valokuvissa esitettyyn maailmaan, jolloin kaupunkimiljöö esitetään maaseutua positiivisemmin.¹¹² Tällaisen asetelman voi katsoa tuottavan maalaismiljöön ja kaupungin välistä vastakkainasettelua.

¹⁰⁸ Vapaaehtoista työpalvelusta käsitteleviä juttuja esiintyy tarkasteluajanjaksona kuusi kappaletta. Einer der ersten Besuche mit dem freiwilligen Arbeitsdienst. *BIZ* 1931, 1612; Arbeitsdienst für alle jungen Deutschen. *BIZ* 1932, 968; Freiwillige Arbeitsdienst in bayerische Hochgebirge. *BIZ* 1932, 1230; 10 Monate später. *BIZ* 1932, 1265–1266.

¹⁰⁹ Tämä näkyi neljässä kuvakertomuksessa. Aus Alten Stuben. *BIZ* 1932, 6; Kinder bei Goethe in Weimar. *BIZ* 1932, 118; Richard Wagners Welt. *BIZ* 1932, 1641–1643; Richard Wagners Welt II. *BIZ* 1932, 1713–1714.

¹¹⁰ Suom. Kylä ilman työtä.

¹¹¹ Dewitz, Lebeck 2001, 112.

¹¹² Das Dorf ohne Arbeit... *BIZ* 1931, 1450–1451.

Kurjistuneen maalaismiljöön esittäminen poikkeaa suuresti Weimarin tasavallan ajalle tyypillisestä ajatusmallista, jossa maaseudulla asuminen nähtiin kaupunkiasumista parempana vaihtoehtona. Kaupunkilaisia jopa kehoitettiin lähtemään viikonloppuretkille lähikyliin ja luontoon, jotta luonnollisesta miljööstä vieraantuneet kaupunkilaiset voisivat olla yhteydessä perinteiseen ja oikeanlaiseen saksalaiseen Heimatiin. Tällainen perinteisen kotiseudun korostaminen matkailussa oli suosittua erityisesti oikeistopiireissä.¹¹³ Maaseutuelämän ihannoinnin taustalla oli esimerkiksi edelliseltä vuosisadalta lähtien tuotettu matkakirjallisuus, jossa kierreltiin saksalaisella kielialueella. Myös 1800-luvun lopulta lähtien julkaistuissa Heimat-genren valokuvakirjoissa ihannoitiin luonnon monimuotoisuutta ja korostettiin ihmisen paikkaa luonnon läheisyydessä.¹¹⁴ Tästä näkökulmasta maaseutukoteja ei esitetä kotiseutukuvauksiin tyypillisillä tavoilla.

Kuitenkin historioitsija Peter Blicklen mukaan kotiseudun kuvaaminen kärsivänä oli tyypillinen tapa kuvata kotiseutua silloin, kun sitä kohtaa haluttiin herättää sympatioita. Hänen mukaansa hädänalainen Heimat oli yksi tyypillisimmistä Heimatien esittämisen muodoista ensimmäisestä maailmansodasta toiseen maailmansotaan asti.¹¹⁵ Laman ajan hätä selittääkin, miksi *Berliner Illustrirte Zeitungin* valokuvakertomusten maalauskodit eivät siis noudattele kotiseutukuvausten konventioita. Sosiaalisten ongelmien maaseutu näyttäytyi luonnon ja ihmisen onnellisen suhteen sijaan hädänalaisena ja kaupunkiin verrattuna kurjana, toisin sanoen hädänalaisena Heimatina.

”Das Dorf ohne Arbeit...” –kuvakertomuksen tekstiosuudessa todetaan heti aluksi, ettei kurjistuminen koske vain jutun Wallenfels-kylää, vaan valokuvat juuri tästä kylästä kuvaavat tyypillisesti monien saksalaisten kylien kärsimystä. Tekstissä kerrotaan, että julkaisuaikaan loppukesästä 1931 maan 20 miljoonasta työikäisestä työttömänä olevan neljä miljoonaa. Luvun pelätään vain kasvavan talven lähestyessä. Tekstissä jaetaan sekä

¹¹³ McElligott 2001, 100, 151.

¹¹⁴ Applegate 2011, 57–58.

¹¹⁵ Blickle 2002, 19.

yleiseen saksalaiseen työttömyyteen liittyvää faktatietoa että vedotaan lukijoiden tunteisiin kuvailemalla kaikkien saksalaisten työttömien kärsimyksiä.¹¹⁶ Työttömyyden tematiikka näkyi 1930-luvun alussa miljöökuvauksissa, mutta myös lähes kaikissa muissakin juttutyypeissä. Työttömyys oli saksalaisia vahvasti koskettanut ilmiö, sillä pahimmillaan saksalaisesta työväestöstä 44 prosenttia oli työttömänä. Toki 1930-luvun alussa Saksan lisäksi työttömyydestä kärsittiin suuresti muissakin länsimaissa, mutta näiden työttömyysluvut vaihtelivat Britannian ja Belgian 23 prosentin ja Tanskan 32 prosentin välillä.¹¹⁷ Heimatiin liittyviä assosiaatioita tässä kuvakertomuksessa ovat saksalaisuuden ja tyyppillisyyden korostaminen.

”Das Dorf ohne Arbeit” –kuvakertomuksen kuvateksteissä keskitytään vetoamaan tunteisiin kertomalla suuresta surusta, joka kylän asukaita on kohdannut. Hyvin karua ullakkoasuntoa esittelevän valokuvan kuvatekstissä kerrotaan asumisen kurjuudesta ja huonokuntoisista tiilistä. Vaikka kuvakertomuksen valokuvat keskittyvät vain tiettyyn kylään, tekstissä kylän asukkaiden todellisuus ulotetaan koskemaan koko muutakin Saksaa. Kylän talot ja asunnot toimivat nimettöminä esimerkkeinä saksalaisista asunnoista laajemminkin.¹¹⁸ Perinteisissä kyläelämää ihannoivissa Heimat-kuvissa olikin tyyppillistä esimerkinomaisuus. Sisältöjensä puolesta kuvien oli sovittava kaikkialle, jotta jokainen kuvaa katsova voisi löytää kuvasta jotakin samaistumispintaa. Tunteisiin vetoava kerrontatapa liittyi myös vahvasti feminiinisen Heimatin visualisointeihin.¹¹⁹ *Berliner Illustrirte Zeitung* noudattelee erityisesti Peter Blicklen tulkintoja Heimatin kuvaamisesta hädässä.

Berliner Illustrirte Zeitungissa asumista kuvataan myös historiaperspektiivissä. Tällainen menneisyyttä korostava kuvaustapa löytyy esimerkiksi kuvasarjasta ”Aus alten Stuben”¹²⁰, jossa on valokuvien lisäksi myös piirroksia. Kuvasarjassa yhteen on liitetty näennäisesti toisiinsa liittymättömiä kuvia, jotka yhdistetään toisiinsa tekstiosuuden

¹¹⁶ Das Dorf ohne Arbeit... *BIZ* 1931, 1450–1451.

¹¹⁷ Hobsbawm 1994, 93.

¹¹⁸ Das Dorf ohne Arbeit... *BIZ* 1931, 1450–1451.

¹¹⁹ Confino 1993, 65–66, 73.

¹²⁰ Suom. Vanhoista tuvista.

avulla.¹²¹ Toisiinsa liittymättömien kuvien esittäminen yhdessä jonkin tarinan esittämiseksi oli tyypillistä 1900-luvun alun kuvajournalismille ennen yhtenäisten kuvakertomusten syntymistä.¹²² Sivun suurikokoisimmassa kuvassa on huone, jossa on kapea sänky, pöytä, rintakuvamainen veistos ja seinällä muutama taulu. Kuvatekstissä kerrotaan huoneen edustavan aiemman ajan yksinkertaista elämää, jota myös vauraat viettivät. Yksinkertaiseksi kuvaillun huoneen kerrotaan kuuluneen Itävallan presidenttinä toimineen Theodor Körnerin isälle, joka kuoli Berliinissä. Kuvakertomuksen toinen valokuva on tuolista, jonka kerrotaan kuuluneen saksalaiselle runoilijalle. Piirustuksissa esitetään ihmisiä kahvipöydässä ja pariskuntaa tuvassa. Kuvakertomuksen tekstiosuudessa kiitellään menneisyyttä yksinkertaisemmaksi ajaksi, jolloin järjestettiin esimerkiksi yhteisiä lukuiltoja. Myös valtiota kiitellään siitä, ettei valtio tuona yksinkertaisempaan aikaan päästänyt turhien hyödykkeiden ostosta koituvaa rahaa valumaan ulkomaille. Kuvakertomuksen otsikossa puhutaan vanhoista tuvista, mikä johdattelee ajatukset heti kohti traditioita ja maalaistupien täyttämää Heimatia, mutta kertomusta ei suoraan paikanneta maaseutua tai kaupunkia koskevaksi.

Vanhanaikainen tuoli ja edelliselle vuosisadalle jämähtänyt huone saattoivat hyvinkin olla *Berliner Illustrirte Zeitungin* lukijoille tuttuja näkyjä saksalaisista kotiseutumuseoista. Heimat-ajatuksen kehitystä tutkineen Alon Confino mukaan erityisesti Heimat-museoissa luotiin kotiseudun esittämisen tapoja. Nämä museot, joita oli perustettu 1970 jo ennen vuotta 1918, olivat uuden Saksan paikallisen ja kansallisen historian popularisaatiota selvimmillään. Heimat-museoissa esitettiin tavallisten ihmisten arkea ja elämää eliitin hohdokkaiden tapojen sijaan.¹²³ Historiasta ja menneisyydestä ammentaminen ja vanhaan hyvään aikaan viittaaminen oli tyypillistä kotiseutukuvauksille.¹²⁴ ”Aus alten Stuben” –kuvakertomuksen tyypillisen historiakuvausvoisi nähdä esimerkiksi median tuottamana jatkumona näille kaikille tutuille Heimat-museoille. Tutulla kuvaustavalla ja kerronnalla pystyttiin muistuttamaan saksalaisia kaikkia yhdistävästä historialli-

¹²¹ Aus alten Stuben. *BIZ* 1932, 6.

¹²² Salo 2000, 8–10, 84–88.

¹²³ Confino 1993, 51–52, 60.

¹²⁴ Blickle 2002, 19.

sesta Heimatista heidän nykypäivänsä eroavaisuuksista huolimatta. Heimat-assosiaatioita historiallista asumista kuvaavassa kuvakertomuksessa ovat nimenomaan kertomuksen liittyminen saksalaisuuteen, historiaan ja perinteisiin.

Aus alten Stuben. BIZ 1932, 6.

Berliner Illustrierte Zeitungissa perinteistä asumistapaa ei sijoiteta kaupunkiin tai kyliin kuuluvaksi. ”Aus alten Stuben” -kuvakertomuksessa mainitaan paikkoina Berliini ja Leipzig hyvin ohimennen, mutta jutussa kehuttu perinteinen asumistapa voisi löytyä mistä tahansa. Historiallinen Heimat vaikuttaisikin tässä kuvakertomuksessa kuuluvan koko Saksalle. Yhtenäisen Saksan historian luominen oli ollut osa jo 1870-luvulla alkanutta kansan yhdistämisprosessia. Tuotettujen historiakäsitysten vahvistaminen Heimat-kuvaston avulla näkyy myös omassa tutkielmassani. Heimat-käsityksen juuria tutkinut Alon Confino tulkitsee, että kaupungistuneessa Saksassa Heimat-idea häivytti luokkaan, politiikkaan, sukupuoleen ja asuinalueeseen liittyviä eroavaisuuksia saksalaisessa yhteis-

kunnassa.¹²⁵ Heimat-tutkija Celia Applegaten mukaan Weimarin tasavallan aikana monille Heimatin merkitys liittyi nimenomaan historiaan ja perinteisiin.¹²⁶ Tasavaltaa kannattaneena lehtenä maaseudun ja kaupungin keinotekoisten erojen häilyttäminen ja yhtenäisen Saksan esittäminen saattoi olla *Berliner Illustrirte Zeitungin* linjan mukaista.

Kaupunkilaiskoteja kuvattiin lähtökohtaisesti positiivisessa valossa *Berliner Illustrirte Zeitungin* kuvareportaaseissa. Joitakin ongelmia tunnustettiin olevan, mutta ydinperheen koti selvisi kaupungeissa ahtauden, köyhyyden ja työttömyyden aiheuttamista haasteista. Keittiöiden kuvat, samaten kuten ruokapöytien ääressä otetut otokset esittelivät kaupunkikotien siisteyttä, moraaliala ja säännöllistä rytmiä. Vaikka Weimarin tasavallan aikana kaupunkimiljöötä kritisoitiin laajasti julkisessa keskustelussa ja taiteen parissa, myös sympaattiset kaupunkikuvaukset olivat yleisiä. *Berliner Illustrirte Zeitungin* kaupunkiasumiskuvaukset olivat positiivissävyisiä ja loivat kuvaa kaupungista saksalaisille sopivana kotiseutuna, uudenaikaisena Heimatina.

Berliner Illustrirte Zeitungissa julkaistujen kuvakertomusten tapa kuvata asumista suurissa kaupungeissa ja niiden ulkopuolella poikkesi toisistaan. Kaupunkiasuntoja esiteltiin useammassa erillisessä kuvakertomuksessa, mutta kylissä asumisesta näki vilauksia vain laajempien juttujen yhteydessä. Kyliä esitettiin usein puutteenalaisina ja hädästä kärsivinä. Kylien Saksasta muodostuu käsitys hieman ulkopuolisena ja hädänalaisena. Hädän ja kurjuuden kuvaaminen kuitenkin herätti katsojissa sympatiaa, mikä on tyypillinen piirre kriisiajan Heimat-kuvauksille. Joissakin kyläkertomuksissa nostettiin myös esiin kaupunkien ja maaseudun erilainen kohtelu, kun kaupunkielämä esitettiin aurinkoisempana ja maalaiselämä karumpana. Tällaisten kuvakertomusten voisi katsoa tuottavan maaseudun ja kaupungin välistä vastakkainasettelua. Koti-interiöörien osalta keskeisimpiä Heimatiin liittyviä assosiaatioita ovat kotoisuus ja samaistuttavuus. Erityisesti aineistossani korostuvat hädänalaisen Heimatin kuvauksiin liittyvät piirteet.

¹²⁵ Confino 1993, 51–52, 74.

¹²⁶ Applegate 1990, 174.

*Berliner Illustrirte Zeitung*issa historiallista asumista ei sijoitettu kuuluvaksi joko kaupunkiin tai maaseudulle. Menneisyys esitettiin sovittelevasti koko Saksan yhteisenä. Kaupunkikoti ja maaseutukoti esitettiin lehdessä eri tavoin sekä sisällöllisesti että määränsä puolesta, mikä saattoi lopulta johtua lehden kaupunkilaisuudesta: Vaikka lehteä luettiin koko maan alueella, se kuitenkin tehtiin Berliinissä. Kaupunkilaiskotien kuvauksissa näkyy Heimatille tyypillisiä piirteitä, kun kerrotaan kotien hyvinvoinnista, niiden saksalaisuudesta ja tarjotaan lukijoille samaistumispintaa kuvaamalla kotien yksityiskohtia. Maalaiskotien kuvauksissa Heimat näkyy hädän kuvaamisessa ja sympatian herättämisessä. Maininnoilla siitä, miten monet saksalaiset alueet kärsivät samankaltaisista ongelmista, herätetään tunteita ja ulotetaan hätä yhdestä kylästä koskemaan koko valtiota. Kaupunkeja esitettiin Heimatina niiden kotoisuuden kautta, mutta maaseutu-Heimat kohdalla tavanomaisempaa oli esittäminen hädän kautta.

2.2. Heimatn maisemissa – julkiset tilat kotiseutukuvauksina

Saksalainen luonto on ollut ehkä kaikkein keskeisin Heimat-kuvaston rakennuspalikka ja tuttu kaikille 1930-luvun saksalaisille. Luontoa ihannoivia romaaneja oli painettu 1890-luvulta lähtien ja saksalaisen luonnon erityisyyttä on opetettu erityisessä 1800-luvun lopulta lähtien Heimatkunde¹²⁷-oppiaineessa.¹²⁸ Weimarin tasavallan aikana alkoi kuitenkin olla yhä enemmän ihmisiä, jotka kokivat kaupungista löytyvän Heimatn itselleen läheisemmäksi.¹²⁹ Jo 1800-luvulla ajateltiin, että fyysiset ympäristöt muodostaisivat asukkaidensa luonteenpiirteitä, minkä vuoksi maisemakuvat nähtiin usein edustamassa kansallista luonnetta.¹³⁰ Tämän vuoksi tutkinkin, millaisissa miljöitä, maisemia ja tiloja esitettiin Heimatina eli erityisen saksalaisina ja kotoisina. Miten Heimat näkyy julkisten tilojen kuvauksissa kaupungeissa ja maaseudulla? Aloitan käsittelyni tarkastelemalla Weimarin tasavallan aikaisen Saksan pääkaupungin Berliinin sykettä kuvakertomuksessa, joka käsittelee erästä Saksan tunnetuimmista aukioista. Nopeatempoisesta kaupunkikuvauksesta siirryn käsittelemään maalaismaisemaa viininviljelijöiden sadonkorjuun kuvastoon Mosel-joen laaksoon. Maanviljelijöiden maisemista siirryn käsittelemään maaseutua uusien tulokkaiden, kaupunkien työttömien, näkökulmasta.

¹²⁷ Suom. Kotiseututieto.

¹²⁸ Confino 1993, 50–51.

¹²⁹ Sieg 2012, 106–107.

¹³⁰ Jäger 2003, 117.

Kaupunkimaisemia näkyy *Berliner Illustrirte Zeitungin* sivuilla muun muassa työttömistä¹³¹, työnteosta¹³² ja viihteestä¹³³ kertovissa kuvakertomuksissa. Pääaiheenaan berliiniläiseen maisemaan keskittyviä kuvakertomuksia on vähemmän, mutta kaupungin ulkoasuun ja olemukseen pureudutaan erityisen tarkasti kuvakertomuksessa ”Berlin Alexanderplatz”, jossa on kuusi kuvaa. Kuvasarja on taitettu kokonaisuudeksi, jonka keskellä on kuva liikenteen täyttämästä kiireisestä aukioista. Kuvien valokuvaajia ei mainita. Aukeaman vasemmalla ja oikealla laidalla on kuvat nuoresta miehestä ja naisesta. Muissa kuvissa näkyy rakennustyömaan lähellä tiilipinon päällä istuskelevia lapsia, katu- maisema ihmisiä täynnä olevasta kadusta ja Alexanderplatzilla istuskelevia aikuisia. Vaikka kuvissa esiintyy myös ihmisiä, jutun pääosassa on Weimarin tasavallan aikaisen Berliinin keskeisin aukio.¹³⁴

Tekstiosuudessa kerrotaan, että vuosia kestäneet rakennustyöt alkavat valmistua. Tekstissä kuvaillaan liikenteen sujuvuutta ja kerrotaan muun muassa uusista sähköjunista. Kuvatekstissä todetaan, että paikat, joissa rakennetaan, ovat paratiiseja lapsille. Kaupunkien rakennustyömaat olivat usein jännittäviä ja seikkailullisia leikkipaikkoja lapsille ja tuttuja miljöitä kaikille kaupunkilaisille. Seikkailullinen rakennustyömaamiljöö sopi lasten oleskelumiljöökseksi usein myös lasten vanhempien mielestä, sillä vanhemmat ajattelivat tuttujen rakennusmiesten pitävän lapsia silmällä ja poissa pahanteosta.¹³⁵ Tämä käsitys kaupunkien rakennustyömaiden sopivuudesta lasten leikkipaikaksi näkyy selvästi myös omassa aineistossani.

¹³¹ Näitä julkaistiin tarkasteluajana kaksi. *Berliner Arbeitslose bauen sich Flugzeuge. Königsberger Studenten erreichen eine Flugzeughalle. BIZ 1932, 346–347; Arbeitslose zwischen 14 und 21. BIZ 1932, 757–758.*

¹³² Näitä julkaistiin tarkastuna ajanjaksona kolme. *Die Wissenschaft erforscht Großstadt-Geheimnisse. Man untersucht Berliner luft, Berliner Lärm, Berliner Wasser. BIZ 1931, 1388; Die Milch-Bahnhofs-Polizei bei der Arbeit. BIZ 1932, 451; Der Weihnachts-Apfel. Eine soziale Studie über den Strassen-Handel. BIZ 1932, 1724–1726.*

¹³³ Näitä julkaistiin tarkasteltuna ajanjaksona kaksi. *Zwischen 2 Nummer. BIZ 1931, 2–3; Jeder einmal in Berlin. BIZ 1931, 477;*

¹³⁴ *Berlin Alexanderplatz. BIZ 1932, 1232–1233.*

¹³⁵ Elder 2010, 114.

Kuvasarjan kuvat ovat aurinkoisia. Kuvasarjan keskeisin kuva on kuvattu yläviistosta, niin että Alexanderplatzin lisäksi näkyy paljon ympäröiviä rakennuksia.¹³⁶ Valokuvatutkija An Paenhuysenin mukaan Berliinin aukioita¹³⁷ kuvattiinkin Weimarin tasavallan aikaisissa valokuvissa ja valokuvataiteessa usein juuri yläviistosta, jolloin katsoja saattoi tarkkailla kiireistäkin maisemaa rauhallisen etäisyyden päästä.¹³⁸ ”Berlin Alexanderplatz” -kuvakertomuksessa rakennetaan modernia kaupunkia.¹³⁹ Tällaiset visuaaliset kuvaukset, joissa kaupungin esitetään olevan modernisaation pyörteissä, eivät olleet 1930-luvulla uusi ilmiö. Berliinin kaupunkikuvauksia taiteessa tutkineen John Czaplickan mukaan jo vuosisadanvaihteessa maalauksissa kuvattiin modernisaation prosessia, joka ilmeni esimerkiksi keskeneräisinä rakennuksina ja teinä.¹⁴⁰ Weimarin tasavallan aikaisessa Berliinissä Alexanderplatz oli suosittu kuvauskohde. Tämä työläiskortteleissa sijaitseva aukio oli 1920-luvun lopulta lähtien remontissa, sillä sille rakennettiin samannimistä metroasemaa.¹⁴¹ Yläviistosta otettu kuva kiireisestä aukiosta vastaa hyvin aiemmassa tutkimuksessa eroteltua tapaa kuvata Weimarin ajan Berliiniä kiireisenä ja jatkuvan muutoksen alaisena.

Berliner Illustrierte Zeitungin ”Berlin Alexanderplatz” -kuvakertomuksessa Berliini esitetään modernina ja aktiivisena ympäristönä, joka on asukkailleen hyvä ja sopiva.¹⁴² Tämä ilmenee kertomalla paikan sopivuudesta lapsille ja mainitsemalla Berliinin olevan kotikaupunki. Julkiseen keskusteluun oli 1930-luvun alussa noussut mielipiteitä, joiden mukaan Heimatissa ei ollutkaan kysymys alkuperästä, vaan johonkin kuulumisen tunteesta.¹⁴³ Tällainen asukkaiden ja kiireisen kaupungin esittäminen rinnakkain tekee selväksi sen, että kaupungin sykkeessä asuminen oli sopiva ratkaisu yhä useammalle saksalaiselle. Aukion, liikenteen ja potrettien esittäminen samalla aukeamalla nivoo modernin kaupungin osia selvästi toisiinsa.

¹³⁶ Berlin Alexanderplatz. *BIZ* 1932, 1232–1233.

¹³⁷ Berliinin Alexanderplatz ja Potsdamer Platz olivat muodostuneet urbaanin elämän symboleiksi Weimarin tasavallan aikana. Aukioita kuvattiin runsaasti esimerkiksi kuvataiteessa ja kirjallisuudessa. Paenhuysen 2010, passim.; Sieg 2012, passim.

¹³⁸ Paenhuysen 2010, 10.

¹³⁹ Berlin Alexanderplatz. *BIZ* 1932, 1232–1233.

¹⁴⁰ Czaplicka 1990, 5.

¹⁴¹ Paenhuysen 2010, 8.

¹⁴² Berlin Alexanderplatz. *BIZ* 1932, 1232–1233.

¹⁴³ Sieg 2012, 106–107.

Berlin Alexanderplatz. *BIZ* 1932, 1232–1233.

1800- ja 1900-luvun vaihteessa Heimat oli käsitteenä nimenomaan liittynyt maaseutuun erotuksena kaupunkitilasta. Tässä ajatusmallissa Berliini ei voinut olla kotikaupunki. Tämä ilmeni esimerkiksi suosituissa 1900-luvun alun Heimat-romaneissa, joissa henkilöt kaipaivat paluuta Heimaan pois kaupunkien ihmismassasta.¹⁴⁴ Johannes von Moltken mukaan modernius on perinteisesti nähty perinteistä kumpuavan Heimaan vastaanotona. Von Moltke on kuitenkin omassa elokuva-aineistoa koskevassa tutkimuksessaan todennut, ettei Heimat ollut yksiselitteisesti antimoderni, vaan käsityksiä Heimaista ovat muokanneet taloudellinen, yhteiskunnallinen, kulttuurinen ja tilaan liittyvä modernisaatio.¹⁴⁵ Weimarin tasavallan aikana esiin nousi lukuisia tiedemiehiä, kirjailijoita ja taiteilijoita, jotka kyseenalaistivat maaseudun ainoana mahdollisena merkityk-

¹⁴⁴ Sieg 2012, 93.

¹⁴⁵ Von Moltke 2006, 16–18.

senä sanalle Heimat. Heimat ei välttämättä tarkoittanutkaan enää alkuperää, vaan johonkin kuulumisen tunnetta.¹⁴⁶ Tulkintani mukaan *Berliner Illustrirte Zeitung* oli kuvakertomuksissaan siirtynyt kuvaamaan Heimatia uudella tavalla, jossa Heimat ei liittynytkään enää maaseudun rauhaan vaan toisenlaiseen kuulumisen tunteeseen.

Kuvakertomuksessa painottuvat Berliinin uudenlaiset liikennevälineet ja kiireiset ihmis-massat, joita liikennevälineet liikuttelevat. Kuvateksteissä kerrotaan rakennustöistä ja maanpäällisistä ja –alaisista junaradoista. Alexanderplatzin kerrotaan olevan vilkas jopa öisin. Tekstissä kuvaillaan, että juuri Alexanderplatzilla pystyi tuntemaan parhaiten kotikaupunkinsa pulssin.¹⁴⁷ Kaupungin tempo ja rytmi olivat osa paitsi ihmisten arkea, myös esimerkiksi kuvataidetta ja ajan suosittua kaunokirjallisuutta. Taiteen lisäksi kaupungin kiireisyys ja syke vaikuttivat muuhunkin elämään. 1920-luvulla yleistyi käsitys siitä, että kaupungin jatkuvat äänet olivat haitaksi ihmisten mielelle aiheuttaen jatkuvaa hermostuneisuutta ja aggressiota joka saattaisi räjähtää koska tahansa. Jatkuvasti kasvava kaupunkiliikenne aiheutti huolta myös konkreettisemmasta syystä, nimittäin liikenneonnettomuuksien vuoksi. Liikenneonnettomuuksien määrä oli ollut jatkuvassa kasvussa koko 1900-luvun alun, eikä loppua näkynyt. Huonoon ja huolimattomaan liikennekäyttäytymiseen ryhdyttiinkin vaikuttamaan valistuksen ja uusien sääntöjen avulla.¹⁴⁸ *Berliner Illustrirte Zeitungissa* tunnustetaan joitakin suurkaupunkielämään liittyviä ongelmia kuvakertomuksessa, jossa kuvataan veden, melun ja ilman tutkimista Berliinissä. Vaikka kertomuksessa on positiivinen sävy ja huomio kiinnitetään tieteen saavutuksiin, kertomus tulee paljastaneeksi jotakin kaupunkiasumisen ongelmista ja vahvistaneeksi käsityksiä kaupunkiympäristön haitallisuudesta.¹⁴⁹

”Berlin Alexanderplatz” –kuvakertomuksen nimi voi hyvinkin olla viittaus omana aikanaan tunnettuun samannimiseen Alfred Döblinin romaaniin. Döblinin romaanissa kuvataan vankilasta vapautuneen miehen yritystä pärjätä hektisessä Berliinissä. Döblinin *Berlin Alexanderplatz* tunnetaan yhtenä Weimarin tasavallan aikaisen Berliinin osuvimmista

¹⁴⁶ Sieg 2012, 107.

¹⁴⁷ Berlin Alexanderplatz. *BIZ* 1932, 1232–1233.

¹⁴⁸ McElligott 2001, 170, 174, 177–179.

¹⁴⁹ Man untersucht Berliner Luft – Berliner Lärm – Berliner Wasser. *BIZ* 1931, 1388.

kuvauksista. Kirja julkaistiin vuonna 1929 ja se nousi nopeasti tunnetuksi.¹⁵⁰ Kirjassa kuvaillaan vankilasta vapautuneen päähenkilön sekavaa tilaa, kun hän altistuu Alexanderplatzilla lukuisille erilaisille ärsykeille aina mainoksista liikenteen meluun asti. Kirjassa todetaan, ettei ole toista niin levotonta kaupunkia kuin Berliini.¹⁵¹

”Berlin Alexanderplatz” –kuvakertomuksessa myönnetään aukion olevan aina kiireinen, toisin kuin samannimisessä romaanissa, kuvakertomuksessa kuvaillaan järkytyksen sijaan sitä, miten aukio merkitsi ihmisille kotikaupunkia. *Berliner Illustrirte Zeitungin* ”Berlin Alexanderplatz” –kuvakertomuksessa kuvataan kaupungin sykkeessä hyvin toisenlaisia ihmisiä kuin Döblinin romaanissa. Entisten rikollisten sijaan aukion sykkeessä elävät tavalliset ihmiset. Tavalliset ihmiset, sankarilliset työläiset ja kapitalismi olivat olleet suosittuja kaupunkikuvauksen teemoja jo 1900-luvun alusta lähtien. Näitä teemoja hyödynnettiin paitsi sanoma- ja aikakauslehdissä, myös maalaustaiteessa. Näiden lisäksi *Berliner Illustrirte Zeitungin* kaupunkikuvauksissa korostuvat jatkuvan kehittymisen kuvaukset. Tämä kuvaustapa saattoi liittyä edellisen vuosisadan lopun maalaustaiteeseen, jossa kaupunkien yhtenä erityisenä kuvaustapana oli korostaa konemaista organisoituneisuutta. Toisessa perinteisessä kaupunkikuvauksen tavassa johdateltiin katsojien huomio viehättävän vanhanaikaisiin koti-interiööreihin ja katukuvauksiin.¹⁵² *Berliner Illustrirte Zeitungin* kaupunkikuvauksissa painottuvat erityisesti koti-interiöörit.

Vielä 1920-luvulla viittaukset Berliinin Alexanderplatziin olivat toimineet viittauksina yhteiskunnallisille jännitteille, taloudellisille ongelmille, etnisille eroavaisuuksille ja poliittisille kohtaamisille. Alexanderplatzia ympäröiviä katuja kuvattiin toistuvasti rikoksia pursuileviksi ja uhkiksi kansanterveydelle.¹⁵³ Tällaisesta uhkaavasta kuvauksesta ei näy jälkeäkään *Berliner Illustrirte Zeitungin* ”Berlin Alexanderplatz” –kuvakertomuksessa, jossa sen sijaan mainitaan Berliinin olevan kotikaupunki. Tämä maininta tuottaa käsitystä Berliinistä mahdollisena Heimatina. Kotiseutumaisuutta tukee kaupungin esittäminen lapsille sopivana. Lisäksi Heimat-assosiaatioita kuvakertomuksessa ovat maininnat

¹⁵⁰ Paenhuysen 2010, 8; Sieg 2012, passim.

¹⁵¹ Paenhuysen 2010, 13.

¹⁵² Czaplicka 1990, 3, 9–10.

¹⁵³ Hake 2008, 213.

kotoisuudesta ja sopivuudesta. Aukiota kuvataan enimmäkseen kiireisyyden ja edistykellisuuden kautta, eikä tunteisiin juurikaan vedota. Tässä mielessä ”Berlin Alexanderplatz” -kuvakertomuksessa Heimat-kuvasto ei näy yhtä vahvasti, kuin kaupunkilaiskotien käsittelyssä.

Alon Confinon mukaan kuvaukset yhteisöstä luonnossa ja harmoniassa luonnon kanssa olivat tyypillisiä Heimat-kuvauksille.¹⁵⁴ Tällainen kuvaus löytyy aineistostani, kun tarkastellaan kaupunkien ulkopuolista miljöötä. *Berliner Illustrirte Zeitungissa* kaupunkien ulkopuolella sijaitsevaan Saksaan päästään kurkistamaan esimerkiksi maanviljelyksestä¹⁵⁵, koulunkäynnistä¹⁵⁶ ja työttömyydestä¹⁵⁷ kertovista kuvakertomuksissa. Kuvakertomus ”Spätlese an der Mosel”¹⁵⁸ esittelee idyllisen sadonkorjuun maisemia. Aukeamalle taitetussa kertomuksessa on viisi suurikokoista kuvaa. Kahdessa kuvista pääosassa on naisen kasvot, muissa kuvissa viiniköynnökset vievät suurimman osan kuvatilasta. Kertomus sijoittuu aurinkoisein maisemiin Mosel-joen tuntumaan myöhäisen sadonkorjuun aikaan. Aukeamalle asetetun kuvasarjan oikealla sivulla on kuva, jossa keskellä viinipeltoa kohoaa korokkeelle asetettu Kristus ristillä –aiheinen veistos. Kuvasarjan oikean alakulman kuvassa sadonkorjaajat kävelevät mutaiselta näyttävällä tiellä raskaiden kantamusten kanssa. Kuva on otettu vastavaloon ja valo näkyykin suoraan kuvattavien henkilöiden taustalla. Näyttääkin siltä, että kuvatut henkilöt kulkevat hitaasti kohti valoa. Erna Lendvai-Dircksenin valokuvaamassa kuvasarjassa ihmisten ja maanviljelyksen yhteenkuuluvuus on ilmiselvää. Ihmisen suhde maahan ja luontoon saa kuvasarjassa jopa uskonnollisia merkityksiä kuvassa, jossa Jeesus-hahmo kohoaa viiniviljelmien keskellä. Tämnäköntainen luontoyhteyttä esittelevä maisemakuvaus noudattelee Confinon havaintoa.

¹⁵⁴ Confino 1993, 64.

¹⁵⁵ Spätlese an der Mosel. *BIZ* 1932, 1600–1601.

¹⁵⁶ Schule unter blauem Himmel. *BIZ* 1932, 1036–1037.

¹⁵⁷ Das Dorf ohne Arbeit... *BIZ* 1931, 1450–1451;

¹⁵⁸ Suom. Myöhäisen viinin korjuu Moselilla.

Spätlese an der Mosel. *BIZ* 1932, 1600–1601.

Romanttisia luontoon liittyviä kuvia välitettiin saksalaisille lehdistön välityksellä jo ennen Saksan yhdistymistä 1871. Maisemakuvien tyyppi oli syntynyt paljon ennen valokuvien laajaa levittämistä. Kiinnostus luonnon ja ihmisen suhteeseen liittyi romanttiseen taidesuuntaukseen, joka sai vahvaa kannatusta kaikkialla Euroopassa 1800-luvulla. Saksassa esiin nostettuja maisemia olivat esimerkiksi saksalaiset metsät ja jokilaaksot.¹⁵⁹ Jokilaaksojen korostaminen Heimitin maisemina jatkui Weimarin tasavallan aikana, kun Reinjoen lähistön luonnonsuojelijat ottivat jokilaaksomaiseman Heimitin ja yhteenkuuluvuuden symboleiksi.¹⁶⁰ ”Spätlese and der Mosel” –kuvakertomuksessa esiin nousee saksalainen kotiseutu nimenomaan jokilaakson ja sen hedelmällisyyden muodossa. Saksalaista luontoa esitellään myös muutamissa muissa *Berliner Illustrierte Zeitungissa* julkaistuissa kuvakertomuksissa, esimerkiksi idyllistä metsäkoulua kuvaavassa tarinassa.

¹⁵⁹ Jäger 2003, 121, 131.

¹⁶⁰ Lekan 2009, 100–101.

Tuossa kertomuksessa maisemat ovat metsäisempiä ja vuoristoisempia.¹⁶¹ Erilaiset harrasteseurat olivat tietoisesti tuottaneet kuvaa tietynlaisesta kotiseudusta jo vuosikymmenten ajan. Esimerkiksi vuorikiipeilijät kannustivat saksalaisia tutustumaan Alpenheimatiin ja Bergheimatiin, eli vuoristokotiseutuun. Vuorikiipeilyseuroissa oltiin sitä mieltä, että vuorikiipeily kasvatti rakkautta kotimaata kohtaan.¹⁶² Samanlaista liikehdintää tapahtui muuallakin Euroopassa, esimerkiksi Italiassa: Myös italialaiset vuorikiipeilyseurat loivat kansallistunnetta ja levittivät kansalliskuvastoa vuorikiipeilyyn ja retkeilyyn kannustamalla.¹⁶³

Uskonnon korostumisen voisi lukea kuvasarjasta viittauksena perinteiseen nöyrään elämäntapaan, jossa maanviljelyksellä itsensä elättävät ihmiset asuvat kylissä, joiden keskus on kristitty kirkko. Heimat-kuvaston luomisessa kirkontornilla oli oma symboliikkaansa, mutta muuten uskonnollisesta elämästä kotiseuduilla löytyy vain vähän kommentteja. Saksassa kristinuskon sisällä on käyty vuosisatojen ajan debattia, sillä maassa oli paljon sekä katolilaisia että protestantteja. 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä oli tavallista, että katolisilla oli omat urheiluseuransa, kuoronsa ja pyöräily-yhdistyksensä, mutta omia Heimat-seuroja katoliset kirkot eivät perustaneet erottuakseen protestanteista. Heimat-käsitysten muotoutumista tutkinut Alon Confino tulkitseekin, että katolisilla ei ollut tarvetta vahvistaa katolista kotiseutua erotuksena protestanttisesta. Confinon mukaan Heimat saattoikin olla teema, joka yhdisti kirkkojen vuosisataisen eripuraa.¹⁶⁴ Kuvakertomuksessa näkyvä krusifiksi on kuitenkin katolinen symboli, joten kuvakertomuksessa ei viestiä uskontojen välisestä yhteydestä ole. Selvää kuvakertomuksessa on kuitenkin yhteys luontoon, Heimatiin ja kristinuskoon.

Jutun tekstiosuudessa kuvaillaan, miten muualla Saksan alueella on talvista ja kylmää, mutta suojaisassa Mosel-joen laaksossa on alkamassa viimeinen sakramentti, jolla ru-

¹⁶¹ Schule unter blauem Himmel. *B/Z* 1932, 1036–1037.

¹⁶² Blickle 2002, 19.

¹⁶³ Armiero 2012, 43–52.

¹⁶⁴ Confino 1993, 64–67, 75–76.

nollisesti kuvaillaan viinirypäleiden erikoista kypsyamisprosessia kylmässä auringonpisteessä.¹⁶⁵ Tällainen Saksan eri alueiden korostaminen on regionalismin ja erilaisten alueiden arvokkuuden esittäminen on ollut Heimat-kuvaston rakentamisessa kantavana teemana 1800-luvulta lähtien. Kuvateksteissä ihannoidaan jatkuvuutta ja väsymättömyyttä. 1890-luvulta lähtien opetetun Heimatkunde-oppiaineen koulukirjoissa juuri tällaisten ominaisuuksien nähdään olevan keskeisiä kotiseututunteen ja kotiseuturakkauksen rakennuspalikoita.¹⁶⁶ Kuvakertomuksen otsikossa lukijalle selviää kertomuksen sijainti saksalaisella maaseudulla. Heimat-kuvastoon liittyviä assosiaatioita ovat ympäristön korostaminen, luonnonläheisyys ja väsymättömyys. Tunteisiin vedotaan kuvailemalla luonnon kauneutta ja rinnastamalla vuodenaajat uskonnollisiin kokemuksiin.

Berliner Illustrirte Zeitungissa maaseudun maisemia ei esitetä asukkaistaan ja elämästä irrallisina, vaan kaikkiin esitettyihin miljöisiin liittyy myös jonkinlaista toimintaa. Kokonaan oman lukunsa maaseutumiljöön kuvauksissa muodostavat kuitenkin vapaaehtoisesta työkokeilusta kertovat jutut, joissa toimijoina ovat usein kaupunkilaiset, jotka on lähetetty maaseudulle töihin. Tästä aiheesta julkaistiin tarkasteluajankohtana yhteensä kuusi kuvakertomusta, viisi kuvakertomuksista liittyi Saksaan ja yksi naapurimaahan Sveitsiin.¹⁶⁷ Muissa yhteyksissä ei maaseutua käsitelty yhtä laajasti. ”Ein neues Leben. Berliner Arbeitslose werden in der Grenzmark angesiedelt”¹⁶⁸ –kuvakertomus kuvailee Grenzmarkin aluetta berliiniläisten työttömien siirryttyä sinne. W. Seldow’n¹⁶⁹ kuvamasta yhdeksästä kuvasta koostuva kertomus on julkaistu loppuvuodesta, jutun suurikokoisimmassa kuvassa maa on selvästi lumen peittämä. Pienemmissä kuvissa marssitaan peltojen välissä kulkevaa tietä pitkin ja tehdään raskaita töitä mutaisilla pelloilla. Lisäksi yhdessä kuvista syödään ja toisessa nukutaan. Kuvissa näkyy mutaisia peltoja tassisia peltoja silmäkantamattomiin ja niillä työskenteleviä hymyttömiä miehiä.¹⁷⁰

¹⁶⁵ Spätlese an der Mosel. *BIZ* 1932, 1600–1601.

¹⁶⁶ Applegate 1990, 3, 14–14, 132, 157.

¹⁶⁷ Freiwilliger Arbeitsdienst in der Schweiz: Studenten bauen Straßen. *BIZ* 1931, 1349; Einer der ersten Besuche mit dem freiwilligen Arbeitsdienst. *BIZ* 1931, 1612; Ein neues Leben. Berliner Arbeitslose werden in der Grenzmark angesiedelt. *BIZ* 1931, 1870–1871; Arbeitsdienst für alle jungen Deutschen. *BIZ* 1932, 968; (otsikoton), *BIZ* 1932, 1230.

¹⁶⁸ Suom. Uusi elämä. Berliiniläiset työttömät asutetaan Grenzmarkiin.

¹⁶⁹ W. Seldow oli yksi Weltrundschau-kuvatoimiston parhaiten työllistämistä valokuvaajista. W. Seldow on taiteilijanimi, jonka valokuvaaja W. Seldowicz otti käyttöön 1930-luvun alussa. Kerbs 1983, 57.

¹⁷⁰ Ein neues Leben. Berliner Arbeitslose werden in der Grenzmark angesiedelt. *BIZ* 1931, 1870–1871.

”Ein neues Leben. Berliner Arbeitslose werden in der Grenzmark angesiedelt” –kuvaker-
tomuksessa kaupungin työttömät on lähetetty perustamaan siirtolaa itäiseen Preussiin,
Grenzmarkin alueelle. Jutussa kerrotaan, että tavoitteena oli saada alue rakennettua si-
ten, että 41 työttömän berliiniläisen perheet, joihin kuului kaikkiaan 160 henkeä, voisi-
vat muuttaa näiden perässä uudelle asuinalueelle. Kyseessä on yksi ensimmäisistä yri-
tyksistä uudelleenasettaa kaupunkien työttömiä ja kuvakertomuksen teemana on tällai-
sen yrityksen ensimmäinen päivä. Vaikkei jutussa sitä suoraan sanota, voi jutussa nähdä
viittauksen toiveeseen idän suuntaan laajentuvasta yhteiskunnasta. Grenzmark sijaitsi
Puolan rajalla, niin kutsutun Puolan käytävän välittömässä läheisyydessä. Saksalaisten
asuttaminen autiolle maaseudulle Grenzmarkissa vahvisti varmasti alueen saksalai-
suutta ja lisäsi saksalaisen kulttuurin vaikuttavuutta. Vaikka sijainti korostuu kuvakerto-
muksessa, Heimatiin liittyviä assosiaatioita siinä on todella vähän.

Kuvakertomuksen otsikossa kertomus sijoitetaan Grenzmarkiin, mutta yhteys muuhun
Saksaan ja Berliiniin tulee esiin kuvateksteissä. Maaseutua karuna paikkana esittävät
työpalveluskuvaukset eivät esitä maaseutua erityisen kotiseudunomaisesti. Toisaalta
kuitenkin maalaiselämässä ja yksinkertaisessa viljelystyössä esitetään olevan pelastus
työttömille kaupunkilaisille. Kotoisuuden muistojen sijaan näissä maaseutukuvauksissa
välittyy ajatus tulevaisuuden luomisesta. Heimat-teorioita tutkineen Peter Blicklen mu-
kaan 1800-luvulta lähtien Heimat-käsitteessä nimenomaan menneisyys ja lapsuuden
muistot ovat olleet keskeisen tärkeitä, mutta myöhemmin oleelliseksi ovat nousseet
myös tulevaisuuteen kohdistuvat toiveet.¹⁷¹ Samaan tulokseen on tullut myös von
Moltke elokuvia koskevassa aineistossaan.¹⁷² Tästä näkökulmasta karuissa työkokeilu-
kertomuksissakin voisi olla kotiseutukuvauksenkin piirteitä. Alon Confino yhdistää ener-
gian, laajentuvan yhteiskunnan ja maskuliinisuuden isänmaata tarkoittavaan Vaterland-
käsitteeseen, eikä näe tällaisissa kuvauksissa rauhanomaista yhteisöä kuvaavaa Heima-
tia.¹⁷³ Vaikka Alon Confino on tosin yhdistänyt näiden ajatusten kuvaamisen Heimatin

¹⁷¹ Blickle 2012, 53–54.

¹⁷² Von Moltke 2006, 15.

¹⁷³ Confino 1993, 74.

sijaan Vaterland-termiin, tulkitsen, että lama-ajan kuvauksissa Heimatista voi olla tulevaisuuteen kohdistuvia piirteitä. Tuon ajan nykyhetkessä iloa ja positiivisuutta on voinut olla vaikea nähdä, joten Heimateiin liittyvät positiiviset ajatukset suunnattiin tulevaisuuteen.

Ein neues Leben. Berliner Arbeitslose werden in der Grenzmark angesiedelt. BIZ 1931, 1870–1871.

Berliner Illustrirte Zeitungin kuvakertomuksia kuvattiin sekä maaseudulla että kaupungissa. Maaseutu- ja kaupunkimiljöiden kerronnassa oli eroja sekä toisiinsa nähden, että myös sisäisesti. Traditionaalisille kotiseutukuvauksille tyypillisiä kuvauksia, jossa korostuivat maaseutukylien silhouetit ja luonnon mahtavuus, ei lehdessä julkaistu. Hyvinvoivan lähellä luontoa elävän kyläyhteisön esittäminen ei välttämättä lama-ajan kontekstissa tullut kysymykseen. Toisaalta on myös mahdollista, että maisemakuville oli omat julkaisufooruminsa. Kuvakertomuksissa, joiden tematiikassa miljööt painottuivat erityisesti, esitettiin aina myös toimintaa. Maaseutukuvauksissa esitettiin ihmisten yhteyttä luontoon. Toisaalta myös toisenlaisia miljöökuvauksia löytyi: Karumpaa maaseutuelämää kuvasivat esimerkiksi vapaaehtoista työpalvelusta käsittelevät jutut, joissa karut ja tyhjät

maisemat olivat kaukana idyllisestä maaseutuelämästä. Lama-ajan kontekstissa idyllistä Heimatia pyrittiin rakentamaan tulevaisuuteen. Vaikka kaupunkimiljöidenkin kuvauksissa oli eroja ja joitakin synkempiä puolia esiteltiin, vain kaupunkimaisemasta julkaisutussa jutussa käsiteltiin paikan kotoisuutta sen asukkaille. Berliinin aukoiden sykkeen ei esitetty olevan vaarallisia, vaan sopivia ihmisille lapsista vanhuksiin.

Kaikkiaan lehdessä keskityttiin enemmän toiminnan kuin miljöiden kuvaamiseen. Yksityisiä interiöörejä näkyi lehdessä selvästi vähemmän kuin ulkotiloja. Osaltaan tämä voi liittyä myös kamerateknologiaan ja valotuksellisiin seikkoihin: Ulkokuvia saattoi vain olla olemassa enemmän. Kun ulkokuvissa maaseutu- ja kaupunkiaiheet tuntuvat *Berliner Illustrirte Zeitungissa* jakautuvan tasaisemmin, sisäkuvissa on selvä ero. Vuosina 1931 ja 1932 julkaistiin yhteensä kolme kaupunkikodeista kertovaa juttua. Kaikki jutuista olivat positiivissävytteisiä. Vastaavia juttuja, jossa olisi esitelty maalaiskotien interiöörejä useampien kuvien sarjoissa, ei julkaistu yhtäkään. Maalaiskoteihin päästiin kurkistamaan ainoastaan eri asioita käsittelevien juttujen yhteydessä. Interiöörejä käsittelevissä kertomuksissa kaupunkeja esitettiin Heimat-kuvauksille tyypillisemmin keinoin, sillä kuvauksissa korostettiin mukavuutta, sopivuutta, saksalaisuutta ja kodikkuutta. Maalaiskodeille jäi kärsivän ja sympatiaa herättävän kotiseudun tematiikka, jos sitäkään.

Vastasin tässä pääluvussa kysymykseen: Millaisia Heimat-kuvausten piirteitä näkyi kaupunki- ja maaseutumiljöön kuvauksissa? Kaupunkimiljöiden kuvauksissa näkyi paljon kodikkuutta ja saksalaisuutta korostavia positiivisia piirteitä. Julkisten tilojen käsittelyssä kaupunkimaisemaa kutsuttiin kodiksi, minkä vuoksi voidaan todeta kaupunkimiljöön kelvanneen aktiiviseksi kotiseudeksi *Berliner Illustrirte Zeitungin* kerronnassa. Kodin ulkopuolisia maalaismaisemia kuvattiin saksalaisena kotiseutuna traditioiden ja tulevaisuuden toivon kautta. Vaikka Berliiniä kutsuttiinkin kodiksi suoraan, toisin kuin maaseutua, kaupunki- ja maaseutukuvauksien välillä ei kodin ulkopuolisissa kuvauksissa ollut suurta eroa. Ulkoilmamiljöidensä puolesta Heimat ulottui kaupunkien keskustoista itäiseen Grenzmarkiin ja läntiseen Moselin jokilaaksoon saakka. Kotimiljöiden kuvausten osalta kaupunkikuvauksissa painottui kodin turvallisuuteen ja kodikkuuteen liittyvä tematiikka, kun taas maalaiskoteja kuvattiin hädänalaisen Heimatinkin kautta.

3. Elämä kotiseudulla arkena maaseudulla ja suurkaupungeissa

3.1 Perhe-elämä kertomassa Heimatin tilasta

Tyypillisen tulkinnan mukaan Heimat liittyy ja on 1700-luvulta lähtien liittynyt erityisesti syntymäkaupunkiin. Kuitenkin jotta kiintymys jotakin paikkaa kohtaan ehtii syntyä, täytyy paikassa elää ja toimia syntymän jälkeenkin. Heimat-käsitteessä keskeisiä ovatkin toiminta ja yhteydet, jotka auttavat ihmistä juurtumaan johonkin paikkaan.¹⁷⁴ Tässä pääluvussa tarkastelen tätä paikkaan juurruttavaa toimintaa, joka tulkintani mukaan on yksilöiden ja perheiden arkista elämää. Saksalaista elämää esiteltiin eri muodoissaan paljon *Berliner Illustrirte Zeitungissa* vuosina 1931 ja 1932. Kuvauksia saksalaisten elämästä voisikin pitää yleisimpänä juttutyypinä.¹⁷⁵ Kuvakertomuksissa esitellään muun muassa saksalaisten kekseliäisyyttä ja annetaan esimerkkejä vaikeissa oloissa selviämisestä niin kaupungeissa kuin maaseudulla. Tutkimuskysymykseni tässä pääluvussa on: Millaisia Heimatin piirteitä maalaiselämän ja kaupunkielämän kuvauksissa näkyy? Olen jaotellut kotiseudulla tapahtuvan elämän kahteen osaan. Ensimmäisessä alaluvussa käsittelemme kotien piirissä ja perheissä tapahtuvaa elämää ja vastaan kysymykseen: Miten Heimat näkyy perhe-elämän kuvauksissa kaupungeissa ja maaseudulla? Toisessa alaluvussa käsittelemme kodin ulkopuolella tapahtuvaa elämää, johon olen jaotellut kuuluvaksi esimerkiksi työnteosta ja työttömyydestä kertovia kuvauksia.

Berliner Illustrirte Zeitungissa perheiden arkielämään näiden kotipiirissä päästään kurkistamaan vain muutamissa valokuvakertomuksissa, vaikka arkiseen elämään liittyvät kuvakertomukset ovat lehden yleisen juttutyypin. Kaupunkilaista kodin arkea sivutaan kerrostaloelämästä kertovassa kuvakertomuksessa ja parissa yllättäviä asumismuotoja esittelevässä kuvakertomuksessa.¹⁷⁶ Opiskelijoiden ja muun yliopistoväen elämää yhteisössään esiteltiin omanlaisina kokonaisuuksinaan,¹⁷⁷ mutta en perehdy opiskelijoiden elämän kuvauksiin tässä erikseen. Maaseudulla asuvien ihmisten elämää kodin piirissä

¹⁷⁴ Boa 2012, 35.

¹⁷⁵ Ks. Liite 1.

¹⁷⁶ Tarkasteluajanjaksona julkaistiin kolme kuvausta. Querschnitt durch ein Haus. Eins von hunderttausend Berliner Mietshäusern. *BIZ* 1932, 61–63; Ein erschütterndes Zeitsbild. Höhlenbewohner in Berlin. *BIZ* 1932, 828; Eine Ueberraschung: Freundliche Heime in...*BIZ* 1932, 1593–1594.

¹⁷⁷ Tarkasteluajanjaksona julkaistiinkaksi kuvausta. Studentenleben von heute. *BIZ* 1931, 1990–1991; Das Hotel der Gelehrten. Das Harnack-Haus des Kaiser-Wilhelm-Instituts in Berlin-Dahlem. *BIZ* 1931, 1148–1150.

kuvataan naisettomasta kylästä kertovassa kertomuksessa.¹⁷⁸ Tämän lisäksi kodin ja perheen elämä tulee suurten kaupunkien ulkopuolella esiin vain muutamassa Schwälmin kulttuurista kertovassa kuvakertomuksessa.¹⁷⁹ Tässä alaluvussa paneudun perhe-elämän kuvauksiin yhden maaseutukyläkertomuksen ja yhden kaupunkielämäkertomuksen kautta, sillä niissä korostui sijainti muita kertomuksia enemmän.¹⁸⁰ Ensimmäisessä kuvakertomuksessa kerrotaan perheiden arjesta Dalherdan kylässä, toisessa tarkastellaan hädänalaista elämää Berliinin laitamilla.

Neudin¹⁸¹ valokuvaamassa ”Das Dorf ohne Frauen”¹⁸²-kuvakertomuksessa esitetään miesten pitävän huolta kodista ja lapsista naisten ollessa kokonaan poissa. Valokuvasarja on aseteltu yhdelle aukeamalle. Kuvakertomuksella on hätkähdyttävä otsikko, jossa kertomus sijoitetaan kylään. Tekstissä selviää, että kuvakertomuksen kylä on nimeltään Dalherda. Kertomus koostuu kuudesta kuvasta, joista neljä on vasemmalla sivulla. Vasemman sivun suurikokoisimmassa kuvassa mies ripustaa pyykkiä pihamaalla kahden nuoremman miehen tarkkaillessa avoimista ikkunoista rennosti ulos nojaten. Sivun alalaidassa mies on ravintolan tiskillä pidellen toisella kädellä pientä lastaan sylissään ja juoden toisella olutta komeankokoisesta tuopista. Samalla sivulla olevassa kuvassa isä pesee vauvaa jonkinlaisessa pesusoikossa pienen tytön katsellessa nauraen vierestä. Oikealla sivulla on vain kaksi kuvaa. Ylempi kuvista on muodoltaan neliö ja sen asetettu keskelle sivua. Kuvassa isä pitää pientä lasta sylissään juottaen tälle maitoa tutipullosta. Oikean sivun alimmassa kuvassa kertomus päättyy kylän naisten paluuseen.¹⁸³

¹⁷⁸ Dorf ohne Frauen. *BIZ* 1932, 1170–1171.

¹⁷⁹ Tarkasteluajanjaksona julkaistiin kaksi kuvausta. Unverändert seit Jahrhunderten... In Schwälmer Ländchen. *BIZ* 1931, 48–49; Mit der Kamera als Gast auf einer Schwälmer Hochzeit. *BIZ* 1932, 898.

¹⁸⁰ Ks. Liite 4.

¹⁸¹ Neudin-taiteilijanimeä käytti valokuvaaja Balte Neudatschin 1930-luvun alusta lähtien. Kerbs 1983, 57.

¹⁸² Suom. Kylä ilman naisia.

¹⁸³ Das Dorf ohne Frauen. *BIZ* 1932, 1170–1171.

1930-luvun alun saksalaisella maaseudulla asetelma, jossa isä on vastuussa kodinhoidosta, ei ollut tavanomainen. Koti ja perhe olivat naisen valtakuntaa,¹⁸⁴ eikä äidin vastuun kyseenalaistaminen kodinhoidossa olisi tullut kysymykseen.¹⁸⁵ Naisettoman kylän elämästä kertovasta kuvakertomuksessa normit on siis käännetty päällelleen. Perheenjäsenet eivät kuitenkaan näytä suoranaisesti kärsivän äitiensä poissaolosta, vaan kuvissa miehet ja lapset esitetään varsin hyväntuulisina. Joissain kuvissa on kuitenkin uhmaa: Kuvassa, jossa isä on ottanut lapsensa mukaan oluelle, mies vakavana tuijottaa suoraan kameraan. Kaupunkien huonoja asuin alueita kuvaamaan käytettyä erikoisuutta ja sirkusmaisuuksia näkyy tässäkin kuvakertomuksessa. Voisi nähdä, että kaupunkiin liitetty sirkusmaisuuks¹⁸⁶ tuli talouskriisin myötä myös tavaksi kuvata maaseutua. Toisaalta kuvakertomusta voi tulkita myös siten, että vakavasta asiasta laskettiin leikkiä kaupunkikuvauksessa käytettyä kaavaa hyödyntämällä.

Kuvatekstissä kerrotaan, etteivät hyvät isät voi jättää lapsiaan yksin kotiin lähtiessään ravintolaan. Toisessa kuvatekstissä muistutetaan isän täyttävän äidin velvollisuuksia syöttäessään lastaan. Tekstiosuuksissa kerrotaan myös syy naisten poissaoloon. Dalherda-kylä on tunnettu puutöistä, joita naiset kiertävät myymässä turvatakseen perheen elannon viikosta toiseen. Tämän vuoksi kylässä miesten työksi on jäänyt kodista huolehtiminen. Tekstissä kuvaillaan, että miehet ovat valinneet itselleen rankemman työn, sillä he ovat päättäneet pysyä kotona sillä aikaa, kun heidän vaimonsa matkaavat joka viikko maanantaiaamusta lauantai-iltaan. Tällä välillä kylän kerrotaan olevan ilman naisasukkaita. Kylässä kerrotaan kuitenkin olevan neljä eri ammattivaihtoehtoa: puunveisto, maanviljely, kaupankäynti ja jokin, mitä kutsutaan kotirouvien työksi. Tekstissä kuvaillaan dramaattisesti, miten kylässä oli nähtävillä vain miehiä, miehiä ja miehiä. Todellisuudessa Dalherdan kylässä kuitenkin todennäköisesti on kuitenkin ollut perheitä, joiden äidit eivät ole kierrelleet matkustamassa. Lisäksi on todennäköistä, että kylässä on ollut muitakin naisia kuin lapsiperheiden äitejä, joten kuvakertomus antaa hyvin kärkeä ja skandaalinomaisen kuvan saksalaisen kylän elämästä.

¹⁸⁴ Confino 1993, 71.

¹⁸⁵ Boak 2013, 231–232.

¹⁸⁶ McElligott 2001, 86.

Das Dorf ohne Frauen. BIZ 1932, 1170–1171.

Olenaisia Heimatia kuvastavassa perhekuvastossa olivat yhtenäisyys ja yhdessäolo. Eri-tyisesti naisista tuli Heimatin päätoimijoita. Koti oli naisen valtakuntaa, niinpä sitä oli myös Heimat. Alon Confinon mukaan keisarillisen ajan Saksan Heimat-kuvastoissa naiset oli esitetty yleensä lasten seurassa. Naiset, perhe ja koti olivat pysyvyyden ja jatkuvuuden merkkejä. Heimat oli paikka, joka sekä tekstuaalisissa että visuaalisissa esityksissä kuvattiin hyvien muistojen ja ideaalien ihmissuhteiden paikkana.¹⁸⁷ "Das Dorf ohne Frauen" –kuvakertomuksessa on nähtävissä Heimat-kuvauksista tuttua perheen yhdessäoloa ja onnelliselta näyttäviä ihmisiä. Kuitenkin tarinassa on myös lystikkäitä piirteitä, kun miesten esitetään tarpeen tultua ryhtyneen naisten tehtäviin. Toisaalta juuri tämäkin toisten rooleissa avustaminen korostaa jonkinlaista perheen yhtenäisyyttä ja auttavaisuutta. Tällaiset yhteisöllisen ja auttavaisen perhe-elämän kuvaukset koskivat myös laajemmin saksalaista yhteiskuntaa, sillä perhe-elämän piirteiden ajateltiin säteilevän myös muualle yhteisöön.¹⁸⁸

¹⁸⁷ Confino 1993, 70, 71.

¹⁸⁸ Applegate 1990, 157.

”Das Dorf ohne Frauen” –artikkelissa näkyy hyvin vahvaa paikallista kotiseutuun yhdistettävää symboliikkaa ja samaistuttavia näkyjä. Missäpä saksalaisessa kylässä ei olisi ulkona roikkuvia pyykkinaruja tai gasthausia. Samaistuttavien kuvien kautta viestiminen on hyvin tyyppillinen tapa kertoa kuvitellusta yhtenäisyydestä, tässä tapauksessa saksalaisesta Heimatista. Kuvaustavan juuria näkyy jo esimerkiksi varhaisten renessanssitai-teilijoiden teoksissa, kun kristinuskon keskeisiä tapahtumia esitettiin katsojille näiden elinympäristöstä tuttujen maisemien, vaatteiden ja henkilöiden kautta.¹⁸⁹ ”Das Dorf ohne Frauen” -kuvasarjassa esitetty kotiseutukuvaus noudattelee monin tavoin perinteistä Alon Confinon maalaillemaa kuvaustapaa, jossa korostetaan perheen yhtenäisyyttä ja kotia. Poikkeuksellisen kuvasarjasta tekee se, että siinä esitetään miehiä perinteisissä naisten rooleissa. Kuvasarjassa tuodaan esiin koti naisen valtakuntana korostamalla naisten puuttumista naisten tehtäviksi ymmärrettyjen askareiden parista. Vaikka perheenjäsenet ovat erossa toisistaan, tuodaan tarinassa esiin heidän yhteenkuuluvuutensa kuvaamalla, miten tilanne normalisoituu aina perheen ollessa yhdessä lauantai-illasta maanantaiaamuun. Hullunkurinen kuvaus maalauskylästä esittää poikkeuksellisen työjärjestelyn aiheuttavan ongelmia kotiseudulla. Kuvaus kuitenkin viestii vahvasti yhteisöllisyydestä ja avuliaisuudesta perhepiirissä, mikä kertoo myös samanlaisen avun merkityksessä yhteiskunnassa laajemmin. Koti, perhe ja yhtenäisyyteen liittyvä tematiikka ovat Heimatein liittyviä assosiaatioita.

Kuvakertomuksen esittämistavan voi tulkita joko sirkusmaisuu- den kuvailuna tai kamppailusta yhtenäisen perheen hyvinvoinnin eteen. Tavallaan tarina on sirkusmainen ja herättää koomisia tunteita, kun kuvaillaan miten pienessä Dalherdan kylässä naiset hylkäävät paikkansa kotona ja jättävät miehet huolehtimaan lapsistaan. Naisten puuttumista korostetaan kuvateksteissä. Kuvakertomuksen tekstiosuudessa välittyy toisaalta viesti miesten hellyydestä, kun lopussa kuvaillaan lauantain olevan kylälle hyvin erityinen päivä, sillä tuolloin naisia odotetaan palaaviksi. Miesten kerrotaan kuuranneen, harjanneen ja siivonneen, jotta kaikki näyttäisi kauniilta naisten palatessa kotiin. Vaikka asetelma esitetään poikkeuksellisen ja huvittavana, luodaan kertomuksesta sympaattisten

¹⁸⁹ Anderson 2006, 22–23.

yksityiskohtien avulla lämmin.¹⁹⁰ Perheet ja kylät ovat perinteisiä motiiveja Heimat-kuvastossa, kuten myös on perheen yhtenäisyyteen liittyvä tematiikka. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna ”Das Dorf ohne Frauen” –kuvakertomuksessa esitellään elämä Dalherdassa nimenomaan elämänä Heimatissa. Silti kuvaus on hieman hullunkurinen, koska perheen yhtenäisyyteen on tullut ryppy matkustelevien äitien myötä. Kuvateksteissä kuitenkin tehdään selväksi, että omituisessa tilanteessa on kysymys äitien ja isien uhrauksesta perheidensä puolesta. Tekstiosuuden perusteella kuvakertomuksessa voi nähdä vertautuvuutta Heimatin puolesta uhrautumiseen.

Berliner Illustrierte Zeitungin kuvakertomuksissa kuvattiin perheiden elämää kotipiirissä myös kaupungeissa, esimerkiksi Frankfurt am Mainissa ja pääkaupunki Berliinissä. Kuten ”Das Dorf ohne Frauen” –kuvakertomuskin, myös muutamat kaupunkilaisia perheitä koskevat kuvakertomukset sisältävät yllätysmomentin. ”Ein erschütterndes Zeitbild. Höhlenbewohner bei Berlin”¹⁹¹ –kuvakertomuksessa paljastetaan perheen asuvan jonkinlaisessa luolassa Berliinin laita-kaupungilla. ”Eine Ueberraschung: Freundliche Heime in...”¹⁹² –kertomuksessa vasta sivua kääntämällä paljastuu, että perhe asuu junanvaunussa, josta on muokattu asunto.¹⁹³ Näissä kertomuksissa kuvattujen perheiden elämä on esitetty hyvin samankaltaisella tavalla.

Elinolojen kuvaamisesta kiinnostuttiin valtavasti 1920-luvun ja 1930-luvun alun saksalaisessa visuaalisessa kulttuurissa. 1920-luvun Saksassa syntyneen Neue Sachlichkeit –taidesuuntauksen sisällä kehittyi jopa oma taidesuuntaus, Großstadtrealismus, joka pyrki kuvaamaan suurkaupunkien elämää realistisesti ja kriittisesti.¹⁹⁴ Taustalla taidesuunnan kehittämisessä oli jo ennen ensimmäistä maailmansotaa alkanut elinolojen huonontumisen trendi. Kaupunkikuvauksia 1920- ja 1930-lukujen Saksassa tutkinut Ines Heisig tulkitsee, että aiheiden ollessa paljon esillä Weimarin ajan julkisessa keskustelussa, kau-

¹⁹⁰ Das Dorf ohne Frauen. BIZ 1932, 1770–1771.

¹⁹¹ Suom. Ravisteleva ajankuva: Luolaihmissiä Berliinissä.

¹⁹² Suom. Yllätys: Miellyttävä koti sijaitsee...

¹⁹³ Ein ueberraschung: Freundliche heime in... BIZ 1932, 1593–1594.

¹⁹⁴ Heisig 2011, 238.

punkiasumiseen ja hygieniaan liittyvät aiheet löysivät tiensä taiteen lisäksi myös laajemmin visuaaliseen kulttuuriin.¹⁹⁵ Tutkimustulokseni näyttäisi laajentavan tätä käsitystä myös kuvalehtien puolelle.

Alon Confino on todennut tutkimuksessaan, että ydinperheen roolien esittäminen Heimat-kuvauksissa oli tyypillistä jo 1800-luvun lopulla. Tällaiseen kotiseudulla asuvaan ydinperheeseen kuului äiti ja vaimo, isä ja mies sekä joukko lapsia.¹⁹⁶ Ydinperhettä esitetään aineistossani esimerkiksi kuvakertomuksessa ”Ein erschütterndes Zeitbild. Höhlenbewohner bei Berlin”. Kuvakertomus on varsin lyhyt, se on aseteltu yhdelle sivulle ja siinä on vain kolme suurikokoista C. Ullmannin ottamaa kuvaa. Otsikossa tehdään selväksi kuvakertomuksen sijoittuminen Berliiniin ja kysymyksen olevan nimenomaan asumisesta. Kuvista ylimmäiseksi asetetussa lapset oleskelevat rinteellä, josta pilkistää pitsiverhon peittämä ikkuna-aukko. Ikkuna on auki ja toinen lapsista kurkistaa ikkunasta, toinen istuu ikkunan edustalla. Ikkuna-aukon ympärille on koottu jonkinlaisia tukipuita. Vasemman alakulman kuvassa perhe istuu ruokapöydän ääressä. Kuvissa näkyy mies, nainen ja kolme pientä lasta. Kolmannessa kuvassa perheen äiti näyttää hääräävän varsin kiireisenä keittiössä. Liedellä näkyy olevan käytössä samaan aikaan kolme suurikokoista kattilaa ja kannu. Perheenäidin takana on useita hyllyjä, jotka näyttävät olevan päällystetty koristeella hyllypaperilla. Astiat ovat siistissä rivissä seinän hyllyillä. Kuvien lapset nauravat ja äiti on kiireinen askareissaan. Vaikka perhe asuukin luolassa, akuuttia hätää ei vaikuta olevan. Ydinperhe tuntuu hädästä huolimatta pitävän yhtä.¹⁹⁷ Confionon tulkintaa ydinperheiden kuvauksista voisi aineistoni perusteella laajentaa myös 1930-luvun Heimatiin.

Luolassa asuvista berliiniläisistä kertovassa kuvakertomuksessa ei ole varsinaista tekstiosuutta, vaan jutun tekstit ovat kuvien alapuolelle taitettuja kuvatekstejä. Jutussa todetaan perheen olevan yksi esimerkki miljoonista työtä odottavista saksalaisista. Työttömien katutyöläisten kerrotaan rakentaneen perheilleen kuvakertomuksessa esitetyn

¹⁹⁵ Heisig 2011, 240–241.

¹⁹⁶ Confino 1993, 71.

¹⁹⁷ Ein erschütterndes Zeitbild. Höhlenbewohner bei Berlin. *BIZ* 1932, 828.

kaltaisia koteja, joiden kerrotaan olevan primitiivisiä ja muistuttavan kivikaudesta. Lattian ja katon kerrotaan olevan savisia ja asunnon tapetteja kuvataan halvoiksi. Ruuanlaittoa esittävän kuvan kuvatekstissä todetaan, että lasten nälkäisten suiden ruokkimiseksi on kesäisin kerättävä marjoja ja sieniä.

Ein erschütterndes Zeitbild. Höhlenbewohner bei Berlin. BIZ 1932, 828.

Kiinnostus ja huoli lasten oloista kaupungeissa oli alati läsnä Weimarin tasavallan aikaisessa Saksassa. 1930-luvulla tehtiin tutkimuksia, joissa paneuduttiin nimenomaan siihen, miten elämä suurkaupungeissa vaikutti lapsiin. Kiinnostus lasten oloista ei jäänyt pelkästään tutkijoiden piiriin, vaan ajan myös ajan visuaalisessa kulttuurissa kommentoitiin lasten oloja. Esimerkiksi Neue Sachlichkeit –taidesuuntaukselle oli jopa tunnusomaista esittää lapset suurkaupunkielämän uhreina. Tällainen esittämistapa tarjosi taiteilijalle keinon kommentoida yhteiskunnallisia ongelmia. Weimarin tasavallan aikaisessa Saksassa dokumentoitu valokuvaus pääsi lähimmäs sosiaalisten tutkimusten sisäl-

töä. Tällaisissa sosiaalidokumentaarisissa kuvasarjoissa kuvailtiin esimerkiksi lasten kokemaa köyhyyttä ja lapsityövoimaa.¹⁹⁸ ”Ein erschütterndes Zeitbild. Höhlenbewohner bei Berlin” –kuvakertomuksessa voidaan nähdä tällaisia sosiaalidokumentaarisia piirteitä, kerrottiinhan kertomuksessa elinoloista saksalaisessa yhteiskunnassa ja oltiin huolissaan perheen ja lasten hyvinvoinnista.

Weimarin tasavallan aikana huoli köyhemmän väestönsosan huonoista asuinoloista muuttui nopeasti peloksi koskien sosiaalista ja moraalista käytöstä. Erityisen viitattiin alkoholinkulutukseen ja nähtiin, että alkoholinkäytön kaltaisilla pinnallisilla iloilla yritettiin korvata tasapainoisen kodin luoma turva.¹⁹⁹ Kotien oloista oltiin huolissaan myös siksi, että perheiden koteja on usein ajateltu pienen yhteiskuntina, kotien olosuhteet ovat heijastelleet laajemmin yhteiskunnan tilaa. Weimarin tasavallan aikaisten Heimatkunde-oppiaineen²⁰⁰ oppikirjojen mukaan kaikki hyvät tunteet ja yhteisölliset impulssit olivat lähtöisin perheen kodista ja suuntautuivat sieltä ulospäin kotikaupunkiin ja valtiioon. Sekä perheen että yhteisön jäsenyyteen liittyi velvollisuuksia ja etuja. Velvollisuuksien joukkoon luettiin kirjoissa esimerkiksi siisteys ja yhteisöllisyyden tunteen edistäminen.²⁰¹ Kuvakertomuksessa esiintyvien henkilöiden eduksi on laskettava se, että he ovat onnistuneet kuitenkin ylläpitämään tasapainoista perhe-elämää työttömyyden aiheuttamien ongelmien koetellessa.

Vaikka jutun tekstiosuuksissa korostetaan nimenomaan asumismuodon karmeutta ja karuutta, itse kuvista saa hyvin toisenlaisen käsityksen. Tekstissä lapsia kuvataan nälkäiseksi ja asumismuotoa verrataan kivikauteen. Kuvissa lapset kuitenkin vaikuttavat nauvavaisilta ja autuaan tietämättömiltä kurjuudesta, joka heitä on kohdannut. Perheen yhdessäolo somistetussa huoneessa, huolimatta siitä, että kyseessä on luola, vaikuttaa on-

¹⁹⁸ Heisig 2011, 241.

¹⁹⁹ McElligott 2001, 77.

²⁰⁰ Heimatkunde-oppiaineen voisi suomentaa kotiseututiedoksi, joka yhdisteli piirteitä maantieteestä, biologiasta ja historiasta. Heimatkunde-oppiainetta opetettiin rinnakkain Volkskunde-oppiaineen kanssa. Volkskunde-oppiaineessa oli kysymys kansalaistaidoista. Oppiaineiden tavoite oli kasvattaa saksalaiset rakastamaan ja ymmärtämään kotimaataan. Oppiaineita opetettiin kouluissa ja lisäksi annettiin aikuisopetusta. Applegate 1990, 156–167.

²⁰¹ Applegate 1990, 157.

nekkaalta kohtalolta verrattuna kuvateksteissä esitettyyn. Perheen äiti, isä ja lapset vaikuttavat voivan hyvin olosuhteet huomioiden ja perheen äiti häärii kuvissa tarjoillen ruokaa perheelleen. Kaupunki vaikuttaa ajaneen perheen arkielämän koville. Kuitenkin ydinperhe on yhdessä tekemässä arkisia askareitaan. Tematiikassa on nähtävissä sekä hädänalaisen Heimatin että sankarilliseen isänmaahan liittyvää kuvastoa. Naisen roolin korostaminen tuo kuitenkin kuvakertomukseen Heimat-kuvauksille tyypillistä lempeyttä.

Toisaalta köyhien saksalaisten rinnastaminen luolaihmiin on skandaalimainen ja raju tapa käsitellä huonojen olojen vaikutuksia ihmisiin. Weimarin tasavallan aikana huonojen asuinalueiden käsittely mediassa olikin hyvin toiseuttavaa. Tyypillistä oli, että köyhillä asuinalueilla asuvia kuvattiin esimerkiksi villeinä ja eksoottisina.²⁰² Tämänkin sirkusmaisen esitystavan piirteitä on nähtävissä selvästi ”Ein erschütterndes Zeitbild. Höhlenbewohner in Berlin” –kuvakertomuksessa. Vaikka kertomuksesta löytyy myös positiivisia perhe-elämään liittyviä piirteitä, esitetään siinä köyhyyttä alkukantaisuuden kautta vertaamalla köyhiä esihistoriallisiin luolaihmiin. Asennoituminen kaupunkilaisten köyhyyteen tuomalla esiin kuvakertomus, jossa heitä verrataan luolaihmiin, vaikuttaa melko rajulta, mutta asenteessa voi tulkita näkyvän *Berliner Illustrirte Zeitungin* tausta porvarillisena ja keskiluokkaisena lehtenä. Jutussa painotetaan kuitenkin lopulta äidin ja isän roolien merkitystä ja perheen hyvinvointia. Nämä mainitut perhe, yhtenäisyys ja koti ovat Heimat-kuvauksiin liittyviä assosiaatioita.

Porvarillisessa yhteiskunnassa avioliitto nähtiin yhteiskunnan tukipilarina. Vaikka alemmissa sosiaaliluokissa avioliitto oli harvinaisempaa kuin ylemmissä, Weimarin tasavallan aikana yleinen ilmapiiri kannusti myös työväenluokkaa astumaan avioon.²⁰³ Porvarillisen *Berliner Illustrirte Zeitungin* kuvakertomuksissa maalailaankin kuvaa perheen tuottamasta tasapainosta äärimmäisen köyhissäkin oloissa. Työväestön ajateltiin olevan eri-

²⁰² McElligott 2001, 86.

²⁰³ Boak 2013, 205–206.

tyisen alttiita rikolliselle elämäntavalle, sillä he olivat muita alttiimpia ahtaiden asuinolojen, moraalisen rappion ja köyhyyden aiheuttamille vaikeuksille.²⁰⁴ Rauhallinen ja tasapainoinen perhe-elämä auttoi pienentämään rikolliselle tielle ajautumisen riskejä.²⁰⁵ Tunteisiin luola-asumista kuvaavassa kuvakertomuksessa vedotaan erityisesti tekstiosuudessa, kun kuvaillaan lasten kärsimyksiä, mutta myös esittämällä kodin yksityiskoh-
tia. Yksityiskohtia esittäminen tekee kuvista yleisluontoisia ja helpottaa tarinaan samais-
tumista.

Saksalaisesta perhe-elämästä kertominen keskittyi 1930-luvun alussa usein laman vai-
kutusten kuvaamiseen. Kuvasarjoissa esiteltiin usein kekseliäisyyttä ja selviytymistari-
noita. Syitä tällaiselle painotukselle voivat olla esimerkiksi *Berliner Illustrirte Zeitungin*
linja tasavaltaa puolustavana julkaisuna, jolloin lamautisoinneissa ei syytetty ketään
vaan keskityttiin positiivisiin *human interest* –aiheisiin. Toisaalta kaupallisen lehden ta-
voite oli saada yleisöä ostamaan lehden numeroita viihdyttävällä sisällöllä, jollaisina mo-
nia arjen kuvauksia voidaankin pitää. Myös ihmeelliset ja yllättävät sisällöt tekivät kaup-
pansa, Habbo Knochin mukaan menestyvien kuvalehtien taustalla oli kyky yhdistellä ko-
timaasta ja kaukaisista paikoista kertovia artikkeleita ja kuvasarjoja kiinnostavalla ta-
valla.²⁰⁶ Työtä, arkea ja perhettä koskevista kuvauksista oli siis hyvä olla yllätysmo-
mentti, jotta se olisi kerronnallisesti mielenkiintoinen. Hivenen skandaalinkäryisissä ju-
tuissa näkyy lehden taipuvaisuus viihteelliseen sisältöön politiikasta ja päivän uutisista
kertomisen ohella.

Käsittelin tässä aluvussa sitä, miten Heimat näkyy perhe-elämän kuvauksissa kaupun-
gissa ja maaseudulla. Perhe-elämän kuvausten esittämä lama-ajan vaikutusten kanssa
kamppailevasta Heimatista vahvistaa Peter Blicklen näkemystä hädänalaisesta Heima-
tista sotienvälisen ajan tyyppillisenä Heimat-kuvauksena ja laajentaa Blicklen tulkintaa
myös kuvajournalismin pariin. *Berliner Illustrirte Zeitungissa* vuosina 1931 ja 1932 sak-
salaista perhe-elämää kuvattiin kuitenkin vähän verrattuna kodin ulkopuolisen elämän
kuvauksiin. Perhe-elämän kuvauksia ei siis syystä tai toisesta pidetty kiinnostavina tai

²⁰⁴ Elder 2010, 19.

²⁰⁵ McElligott 2001, 77.

²⁰⁶ Knoch 2006, 220–223.

muilla tavoin oleellisina. Niissä kotien ja perheiden elämää kuvaavissa jutuissa joita lehdestä löytyy, kaupunkia kuvattiin useammin Heimatille tyyppillisin keinoin kuin maalaiskylä. Paitsi itsessään interiöörejä kuvaamalla, kaupunkien perhe-elämää tuotiin esiin esittelemällä ydinperheen toimintaa. Ydinperhekuvauksissa äiti hääri keittiössä ja lapset vaikuttivat tyytyväisiltä. Ruuanlaitto ja yhteinen ruokailu olivat teemoja, joita kaupunkilaisperheiden elämää kuvatessa hyödynnettiin. Lehden kuvakertomuksissa kaupunkikotiseutu esitetään maaseutua haasteellisempänä ympäristönä, mutta kotoisuus on silti onnistuttu säilyttämään. Nämä perheen yhtenäisyydestä kertovat kuvakertomukset tuottivat positiivista kuvaa kaupunkiympäristöstä Heimatina, eli tutkimustulokseni laajentaa Confinon näkemystä yhtenäisyyden keskeisyydestä Heimat-kuvauksissa. Maaseudulla asuvat perheet menettivät yhtenäisyyttään laman tuottamien ongelmien vuoksi, mutta perheenjäsenet tekivät vaikeitakin ratkaisuja toistensa hyväksi. Heimat on jälleen hädässä nimenomaan maaseudulle keskittyvissä kuvakertomuksissa.

3.2 Heimatin arki vaarallisilla kaduilla ja idealisoidulla maaseudulla

Tarkasteltaessa arkielämää Heimatiin juurruttavana toimintana, on perusteltua tarkastella perhe-elämän lisäksi sitä, millaisena elämää kodin ulkopuolella kuvataan. Tässä pääluvussa vastaan kysymykseen: Miten Heimat näkyy kodin ulkopuolisen elämän kuvauksissa kaupungeissa ja maaseudulla? *Berliner Illustrirte Zeitungissa* kodin ulkopuolista elämää kuvataan esimerkiksi lukuisissa työnteosta, opiskelusta ja työttömyydestä kertovissa kuvakertomuksissa. Työntekoa kuvaavissa kertomuksissa ei esitelty fyysistä työtä tai työskentelyä tehtaissa, vaan kuvakertomuksissa oli tyyppillisempää kurkistaa viihdemaailman kulissien taakse ja esitellä poliitikkojen elämää. Omanlaisensa kokonaisuuden muodostavat poliisien työstä kertovat kuvakertomukset, jotka sijoittuvat kaupunkien kaduille, toimistoihin ja julkisiin tiloihin. Käsittelen tutkielmassani näitä poliisityön kuvauksia, sillä poliisityöhön liittyviä kuvasarjoja julkaistiin tarkasteluajanjaksonani kuusi, mikä on paljon verrattuna muihin aihepiireihin. Poliisityöstä kertovissa kuvauksissa pääpaino oli rikosten selvittämiseen liittyvissä kuvauksissa, mutta niissä käsiteltiin myös laajemmin elämää kaupungin kaduilla ja yhteiskuntaan liittyviä ilmiöitä.²⁰⁷ Rikos-

²⁰⁷ In der Kriminalistenschule. *BIZ* 1931, 208–208; Die Aufklärung von Verbrechen. *BIZ* 1931, 326–327; Vermißt.... In der Vermißten-Zentrale des Berliner Polizeipräsidiums. *BIZ* 1931, 622–623; Das Eisenbahn-

ja poliisikuvauksista siirryn käsittelemään maalaiselämän kuvauksia kertomuksissa, joissa kerrotaan maalle muuttaneista kaupunkilaisista. Päätän käsittelyni metsäkoulusta kertovalla kuvakertomuksella.

Poliisien työtä esiteltiin kuvakertomuksissa sekä poliisikoulutuksen että rikostutkinnan näkökulmista. Poliisi- ja rikosaiheisista kuvakertomuksista valtaosa sijoittui Saksaan, mutta muutamissa kuvakertomuksissa käsiteltiin myös ulkomaiden kuuluisia rikollisia ja poliisityötä. Lehdistön tuottamat rikoskuvat olivat Weimarin tasavallan aikana ylipäätään hyvin suosittuja. Koko Weimarin tasavallan aikaisia rikostarinoita tutkineen Todd Herzogin mukaan on totta, että ensimmäisen maailmansodan päättymisen jälkeen rikollisuus kasvoi Saksan alueella merkittävästi, mutta olojen vakiinnuttua vuoteen 1924 mennessä rikollisuuden määrä oli tippunut alle sotaa edeltäneelle tasolle. Rikoskuvausten suosio kirjallisuudessa ja lehdistössä kuitenkin jatkui vuoteen 1933 asti, mistä paljolti johtuu kuva rikosten piinaamasta elämästä Weimarin tasavallassa ja erityisesti Berliinissä.²⁰⁸ Vaikka lehdistön kuvauksissa rikollisuus keskittyi erityisesti Berliiniin, todellisuudessa Berliinin ulkopuolisessa Saksassa rikollisuusluvut olivat pääkaupunkia korkeammat.²⁰⁹

Suuri osa Berliiniin muuttavista valitsi kaupunkilaiselämän kaupunkien teollisuuden luomien työpaikkojen vuoksi.²¹⁰ Kuitenkin kaupunkiin saatettiin muuttaa myös ilman varmuutta tulevasta toimeentulosta ja vain toivoen aiempaa parempaa elämää. Nopeasti kasvava Berliini kätki sisäänsä lukuisia ongelmia, joita liioiteltiin ja hyödynnettiin esimerkiksi maaseudun ja kaupungin vastakkainasettelusta ammentavien puolueiden propagandassa. Yksi metropolin ongelmista oli rikollisuus. Vaikutelmaa rikosten piinaamasta suurkaupungista ruokkivat historioitsija Colin Storerin mukaan Weimarin tasavallan aikaisessa Saksassa julkaistut lehdet, jotka kuvailivat vuolaasti rikoksia ja niiden tekijöitä. Storerin mukaan yleisöä kiinnosti myös poliisityö, jonka Storer kuvaa olleen erityisesti

Attentat wird wiederholt... Rekonstruktion des Verbrechens con Jüterbog. *BIZ* 1931, 1445; Die Milch-Bahnhofs-Polizei bei der Arbeit; *BIZ* 1932, 451; Polizei-Funk auf der Strasse. *BIZ* 1932, 1172;

²⁰⁸ Herzog 2009, 2.

²⁰⁹ Elder 2010, 16–17.

²¹⁰ Weitz 2016, 43.

Berliinin rikospoliisissa poikkeuksellisen tehokasta.²¹¹ Berliinin poliisivoimat toimivat esimerkkinä paitsi muulle Saksalle, myös koko Euroopalle.²¹²

Weimarin tasavallan aikaisen Saksan rikollisuuskuvastoon kuuluivat Colin Storerin mukaan myös ihmisten katoamiset. Vuoteen 1929 mennessä vuosittain kadonneiksi ilmoitettujen määrä oli kasvanut viiteentoistatuhanteen.²¹³ Katoamistapaukset ovat läsnä myös *Berliner Illustrirte Zeitungin* poliisityötä käsittelevissä kuvakertomuksissa. Neudinnimisen valokuvaajan kuvaamassa ”Vermißt... In der Vermißten-Zentrale des Berliner Polizeipräsidiums”²¹⁴ –kuvakertomuksessa katoamisia kuvataan voimakkain kerronnallisin keinoin. Kuvakertomus sijoittuu otsikkotasolla Berliiniin ja poliisiasemalle, mutta tekstissä tuodaan esiin monia muitakin Saksan alueita. Kertomus on koko aukeaman kokoinen. Ensimmäisessä kuvassa mies ja nainen keskustelevat toimistomaisessa huoneessa, jonka seinällä on papereita pursuileva hyllykkö. Nainen näyttää toisella kädellä pitelevän käsissään vaatekappaleita ja hän vaikuttaa haukkovan henkeään. Miehellä, ilmeisesti poliisilla, on käsissään paperi, johon on kiinnitetty neliskulmaisia palasia. Tämän kuvan alla on tarkennuskuva miehen paperista, jossa paperin otsikko näkyy: Kleiderkarte. Kuvan kuvatekstissä selitetään, että kyseessä on poliisin löytämien menehtyneiden henkilöiden vaatteista leikattuja näytteitä. Tämä tieto lisää kerronnan draamatisuutta entisestään. Oikeanpuoleisen sivun kuvissa naarataan jokea, esitellään katoamiskortissa lukevia tietoja ja seinää, jolle poliisit ovat koonneet tunnistamattomien edesmenneiden kuvia. Otsikoissa kerrotaan Saksassa katoavan vuosittain 10 000 ihmistä ja katoamisia ratkottavan erityisesti Berliinin kadonneiden etsimiskeskuksessa. Tekstiosuudessa selvennetään, että katoamiskeskus on Pohjois-Saksan yhteinen, sillä myös esimerkiksi Hampurissa, Lyypekissä ja Bremenissä oli tarvetta kadonneita etsivälle palvelulle.²¹⁵

²¹¹ Storer 2013, 160–162.

²¹² Elder 2010, 3.

²¹³ Storer 2013, 160.

²¹⁴ Suom. Kadonneet... Kadonneiden etsintäkeskuksessa Berliinin poliisiasemalla.

²¹⁵ Vermißt... In der Vermißten-Zentrale des Berliner Polizeipräsidiums. *BIZ* 1931, 622–623.

Celia Applegaten mukaan Heimat on kehittynyt omaa kotialuetta tarkoittaneesta sanasta koko valtiota tarkoittaneeksi sanaksi. Applegaten mukaan yhtenäistä Saksaa tarkasteltiin 1900-luvun alussa oman kotialueen näkökulmasta kiinnittäen huomiota siihen, miten oma kotialue on vaikuttanut valtioon, tuohon laajempaan Heimatiin.²¹⁶ Tämä alueellinen tarkastelutapa näkyy myös omassa aineistossani kodin ulkopuolista elämää kuvaavissa kuvakertomuksissa. Poliisityötä ja kadonneiden etsintäpalvelusta kertovan kuvakertomuksen tekstiosuus ulottaa kuvareportaasin uutisoiman ongelman koskemaan berliiniläistä elämää laajempaa kokonaisuutta. Tekstiosuuden mukaan jutussa ei kuvailtu suunnitelma ei ollut ainoastaan preussilainen, vaan tarvetta kadonneiden etsimispalvelujen ja edesmenneiden tunnistamispalveluiden kehittämiseksi oli myös muilla pohjoissaksalaisilla kaupungeilla. Tekstissä kerrotaan myös, että myös tasavallan muiden osien kaupungit München, Dresden, Stuttgart ja Mannheim tekevät tiivistä yhteistyötä Berliinissä sijaitsevan poliisiaseman kanssa. Muut kaupungit täydentävät berliiniläisen tietokannan tietoja, jolloin edellytykset löytää kadonneita paranevat koko maassa. Aineistoni vahvistaa Applegaten tulkintaa laajemman Heimatin tarkastelusta pienemmän ja paikallisemmän kotiseudun näkökulmasta.

Kuvasarja keskittyy selvästi kaupunkilaiseen elämään. Kuvakertomuksessa esitetään berliiniläistä kadonneiden keskustoimistoa ja nimenomaan Berliinin poliisin työskentelyä. Kuvasarjan keskittymistä berliiniläiseen elämään häivytetään tekstiosuudessa, jossa kuvaillaan lukuisten muiden saksalaisten alueiden osallistuvan aktiivisesti kadonneiden keskustoimiston työhön. Berliini-näkökulman lisäksi tekstissä häivytetään preussilaisuutta: tärkeitä ovat myös ne Pohjois-Saksan alueet, jotka eivät kuuluneet Preussin vaapaavaltioon. Weltrundschau-kuvatoimiston kuvaama kuvasarja perehtyy vaaralliseen elämään pääkaupungin kaduilla, mutta kuvasarjan yhteydessä julkaistu teksti pyrkii tekemään kuvasarjasta yhteiseen kotimaahan liittyvän. Tekstissä luetellaan niin monia kaupunkeja, että moni lehden lukija voi löytää jutusta tuntemansa paikan tai oman Heimatin. Tätä kautta voidaan todeta lehden pyrkivän pikemminkin yhtenäistämään kuin erottamaan kansaa. Heimatiin liittyviä assosiaatioita kuvakertomuksessa ovat regiona-

²¹⁶ Applegate 1990, 13.

lismi ja saksalaisuus. Regionalismissa ei kuitenkaan huomioida maaseutua. Kuvakertomuksen keskittyminen nimenomaan kaupunkielämän ongelmiin jättää maaseutuelämän kritiikin ulkopuolelle.

Vermißt... In der Vermißten-Zentrale des Berliner Polizeipräsidiums. BIZ 1931, 622–623.

Poliisireportaaseilla oli vahva sija Weimarin tasavallan aikaisessa uutisoinnissa ja julkisessa keskustelussa. Rikokset kiehtoivat ihmisiä ja erityisesti berliiniläinen elämäntapa nähtiin rikollisuuden ja moraalittomuuden tyyssijana. Käsitys Weimarin tasavallan aikaisen Saksan suuresta rikollismäärästä syntyi aikalaisten kiinnostuksesta lukea rikoksista mahdollisimman paljon. Lehdistö vastasi näihin tarpeisiin. Myös aikalaiset kirjailijat ja muut taiteilijat ammensivat tuotantoonsa piirteitä tästä yleisestä Berliinin dekadenttia elämäntapaa koskevasta näkemyksestä.²¹⁷ *Berliner Illustrierte Zeitung* ei kuvaa niinkään itse rikoksia, vaan keskittyy rikollisuuden toiseen puoleen: poliisivoimien kuvaamiseen.

²¹⁷ Herzog 2009, 1–2.

Poliisit ja rikokset liittyvät erottamattomasti toisiinsa, joten esittelemieni poliisireportaasien voidaan katsoa vastaavan ihmisten kysyntään ja vahvistavan aiempien tutkimusten näkemyksiä. Todd Herzog viittaa omassa tutkimuksessaan Berliinin poliisivoimien varajohtaja Bernhard Weißin näkemykseen vuodelta 1927. Varajohtajan mielestä suuren yleisön kiinnostusta rikoksiin voitiin käytännössä hyödyntää valjastamalla yleisö poliisiin liittolaiseksi taistelussa rikoksia vastaan.²¹⁸ Vaikka lehdistöstä oli hyötyä kansalaisten aktivoimisessa, oli lehdistö poliisille myös ongelmallinen kumppani. Kansalaisten lisäksi lehtiä lukevat ihmiset olivat myös kuluttajia, joiden sensaationälkää lehtien oli helppo ruokkia tarjoilemalla tietoa rikostutkinnoista viihdykkeenä.²¹⁹

Tasavallalle uskolliseksi kuvaillun²²⁰ *Berliner Illustrirte Zeitungin* toistuvien poliisikuvausten voidaan nähdä tavoittelevan yhteiskunnan rauhan säilyttämistä ja luottamuksen lisäämistä tasavallan poliisivoimiin. Kuitenkin on huomattava, että lehdessä vuosien 1931 ja 1932 aikana julkaistut rikoskertomukset liittyivät suurimmaksi osaksi pääkaupungin arkeen eivätkä Saksan muiden osien elämään.²²¹ Julkaistut poliisireportaasit liittyvät siis näiltä osin ajan yleiseen tapaan kuvata kaupunkilaista elämäntyyliä vaaroja täynnä olevana.

Kodin ulkopuolista elämää esittävässä kuvakertomuksissa Berliiniä ei kuvata Heimat-kuvauksille tyypillisillä hyviä ja positiivisia asioita korostavilla tavoilla. Käsittelemässäni poliisityötä kuvaavassa kertomuksessa kuitenkin näkyy Celia Applegaten hahmottelema tapa nähdä Heimat koko Saksana, mutta tarkastellen erityisesti sitä, mitä oma kotialue tarjoaa suuremmalle Heimatille, Saksalle. Poliisikuvausten lisäksi suurkaupunkielämää nähdään esimerkiksi tutkimuksen tyypisesti toteutetussa kauppiaan työstä kertovassa kuvakertomuksessa²²² ja työttömän nuorison oloja kuvaavassa kuvasarjassa²²³. Näissäkään kertomuksissa elämää ei kuvata helppona tai erityisen onnekkaana.

²¹⁸ Ibid., 3.

²¹⁹ Elder 2010, 6.

²²⁰ Knoch 2006, 220.

²²¹ *BIZ* 1931–1932.

²²² Der Weihnachts-Apfel. Eine soziale Studie über den Strassen-Handel. *BIZ* 1932, 1724–1725.

²²³ Arbeitslose zwischen 14 und 21. Die Not der deutschen Jugend. *BIZ* 1932, 757–758.

Berliner Illustrirte Zeitungissa sivuttiin myös lasten elämää. Lasten avulla pystyttiin luomaan voimakkaita mielikuvia kotiseudusta ja kotiseudun tilasta. Lasten elämää kuvataan esimerkiksi kouluista kertovissa kuvakertomuksissa, kuten vuonna 1932 julkaistussa Hübschmannin kuvaamassa ”Schule unter blauem Himmel”²²⁴ –kuvakertomuksessa. Kuten otsikossa todetaan, lapset viettävät kertomuksessa paljon aikaa sinisen taivaan alla. Kuvakertomuksen seitsemässä kuvassa soudetaan järvellä, lenkkeillään ulkosalla, nyrkkeillään, maataan nurmikolla, korjataan taloa ja kuunnellaan opettajan puhetta jossakin korkeassa paikassa niin, että metsämaisema avautuu opiskelijoiden alapuolella. Kuvat ovat täynnä elämää ja toimintaa.²²⁵

Luonto liittyy erottamattomasti perinteiseen saksalaiseen Heimatiin.²²⁶ Alon Confino mukaan Heimat on esitetty tyypillisimmillään luonnon kanssa symbioosissa elävänä kyläyhteisönä. Heimatia on myös kuvailtu hyvien muistojen ja ideaalien ihmissuhteiden paikaksi.²²⁷ ”Schule unter blauem Himmel” noudattelee vahvasti Heimat-kuvausten traditioita samankaltaisin keinoin kuin Mosel-joen laaksoon liittynyt kuvaus, jota käsittelin jo aiemmin. Koululaisten yhteisö viettää selvästi paljon aikaa ulkona luonnon helmassa ja vaikuttaa voivan hyvin omassa Heimatissaan. Kuvat erilaisista aktiviteeteista niin maalla kuin vedessäkin saattavat jopa muistuttaa lehden lukijoita omista lapsuuden kokemuksistaan ja onnellisista hetkistä, joita kesäpäivinä on vietetty. Koululaisten elämää kuvaamalla voidaan palata lehden lukijoiden omiin ideaaleihin lapsuusmuistoihin ja esittää luontoa saksalaisena Heimatina.

²²⁴ Suom. Koulu sinisen taivaan alla.

²²⁵ Schule unter blauem Himmel. *BIZ* 1932, 1036–1037.

²²⁶ Blickle 2002, 19.

²²⁷ Confino 1993, 66–71.

Schule unter blauem Himmel. *BIZ* 1932, 1036–1037.

Kuvakertomuksen tekstiosuudessa kerrotaan koulun sijaitsevan Etelä-Saksassa, mutta paikka jää tarkemmin nimeämättä. Koulu voisi periaatteessa sijaita missä tahansa. Koulussa kerrotaan olevan erityisen yhteisöllinen kasvatustavoite, sillä koululaisten annetaan itse osallistua päätöksentekoon, lukujärjestyksen koostamiseen ja kurinpidollisiin seikkoihin. Saksan opetusministeri on kannustanut muutoksiin, mutta tekstiosuudessa muistutetaan, ettei opiskelijoiden vapauden tule antaa mennä liian pitkälle. Kuvateksteissä kerrotaan oppilaiden päivästä. Tavallisen päivän kerrotaan alkavan maastolenkillä. Koulussa kerrotaan myös olevan joka päivä hiljainen tunti, joka oppilaiden tulisi viettää aina yksin. Talonrakennuskuvan kuvatekstissä kerrotaan, että koululaiset on jaettu erilaisiin harrasteryhmiin. Teknikkojen ryhmän kerrotaan rakentavan taloa. Tekstissä todetaan, että oppilaiden tulisi tottua työntekoon jo varhaisessa vaiheessa. Ulkoilma on läsnä koko kertomuksen ajan, jopa historian tunti vietetään ulkosalla.²²⁸ Yhteys luontoon ja historiaikäsitukset kytkeytyvät Heimatiin sekä Celia Applegaten että

²²⁸ Schule unter blauem Himmel. *BIZ* 1932, 1036–1037.

Alon Confinon tutkimuksissa.²²⁹ Tässä kuvakertomuksessa yhdistyvät nämä Heimatin piirteet ja tässä leikkauspisteessä paikallistuu aiemmassa tutkimuksessa määritelty kotoisuus erityisen tarkasti. Omassa Heimat-tulkinnassani olen nostanut keskeiseksi myös sijoittumisen paikkaan, joka tässä kuvakertomuksessa on varsin yleisellä tasolla mainittu Etelä-Saksa. Heimatin kuvaaminen yleisluontoisilla kuvilla kytkeytyy Confinon näkemyksiin samaistuttavista kuvista Heimatin esittäjinä.

Eteläsaksalaisesta koulusta kertovassa kuvakertomuksessa voimistellaan ja oleillaan luonnossa. Nämä tavat nähtiin Saksassa hyvin positiivisessa valossa. Henkisen hyvinvoinnin lisäksi näillä asioilla ajateltiin olevan yhteyksiä myös fyysiseen terveyteen. Metsäkoulujen, kuntoilun, luonnon, valon, raittiin ilman ja itsensä karaisun ajateltiin olevan suojautumiskeinoja tauteja vastaan. Tautien, kuten erityisesti pelätyn tuberkuloosin, koettiin olevan valloillaan erityisesti kaupungeissa. Todellisuudessa tuberkuloosi oli yleistä myös maaseudulla. Se ei kuitenkaan estänyt luontoharrastuksen ja voimistelun esittämistä ruumista ja sielua tervehdyttävänä toimintana. Näiden terveellisten ajatusten leittäminen koko kansakuntaan oli porvarilliselle kansanosalle tärkeää, sillä varakkaamat saksalaiset pelkäsivät köyhien tartuttavan heihin tauteja.²³⁰ ”Schule unter blauem Himmel” –kuvakertomuksen koululaisten elämä saksalaisen luonnon keskellä onkin kuin ihanteellisessa Heimatissa vietetty ideaali elämä, johon lehden lukijoidenkin olisi hyvä pyrkiä.

”Schule unter blauem Himmel” –kuvakertomuksessa kuvataan onnellista koulua, lasten yhteisöä, joka viettää aikaansa opiskellen ja leikkien luonnon helmassa. Kertomuksen otsikossa koulu sijoitetaan sinisen taivaan alle, eli oikeastaan mihin tahansa. Peter Blicklen mukaan 1800-luvulta periytyvässä Heimat-tulkinnassa yhdistyivät yhteisö, nuoruus, yhteys luontoon, maisema ja suojaava naisellinen puoli ihmisen olemassaolossa.²³¹ Tämä tematiikka näkyy hyvin vahvana ”Schule unter blauem Himmel” –kuvakertomuksessa. Heimatiin liittyviä assosiaatioita kertomuksessa on poikkeuksellisen paljon. Ker-

²²⁹ Confino 1993, 66–71; Applegate 2011, 60.

²³⁰ McElligott 2001, 99–100.

²³¹ Blickle 2002, 42.

tomuksessa tuodaan esille luonto, ympäristö, historia, tuttuus, tyypillisuus ja yhteisöllisyys. Tunteisiin kertomuksessa vedotaan valokuvien kautta, kuvataanhan niissä onnellisia leikkiviä lapsia.

Berliner Illustrirte Zeitungissa julkaistiin vuosina 1931–1932 useita muitakin koululaisten ja opiskelijoiden elämästä kertovia juttuja, mutta muut kertomukset sijoituivat kaupunkien luokkahuoneisiin ja luentosaleihin pihaleikkien sijaan,²³² lukuun ottamatta muutamaa koululaisten pihaleikeistä kertovaa kuvakertomusta.²³³ Yhtä ideaalina luontoa ja luonnon helmassa elämistä esitettiin lehdessä harvoin, usein painotetaan hupenevia elinkeinoja maaseudullakin. Oman juttukokonaisuutensa muodostavat vapaaehtoisesta työpalveluksesta kertovat kuvakertomukset, joissa kerrotaan maaseudulle paremman toimeentulon toivossa lähteneistä miehistä ja heidän raskaasta arjestaan, kun he rakentavat teitä ja muokkaavat peltoja.²³⁴

Vuosina 1931 ja 1932 *Berliner Illustrirte Zeitungissa* julkaistuissa kodin ulkopuolista arkielämää kuvaavissa kuvakertomuksissa eletään sekä maalla että kaupungissa. Perhe-elämän ulkopuolista elämää esitellään erilaisissa työnteosta ja opiskelusta kertovissa kuvakertomuksissa. Erityisen paljon elämää kaupungin kaduilla käsitellään poliisityöstä kertovissa kuvakertomuksissa, joissa kaupunkien kuvataan kotoisien ja turvallisten maisemien sijaan melko vaarallisina ympäristöinä, joissa tapahtuu paljon rikoksia ja katoamisia. *Berliner Illustrirte Zeitungissa* julkaistujen kuvakertomusten perusteella arkielämä kaupungin kaduilla ei tunnu paikkaan juurruttavalta, vaan työnteko on raskasta. Heimat-kuvastolle tyypillistä onnea ja paikkaan positiivisesti juurruttavaa toimintaa aikuisten perhe-elämän ulkopuolisesta arjesta kertovissa kuvakertomuksissa on hyvin vähän sekä kaupungeissa että maaseudulla.

²³² In der Kriminalistenschule. *BIZ* 1931, 208–209; Studenten lernen debattieren. *BIZ* 1931, 317; Weibliche Seelsorger: Der Weg der evangelischen Theologin. *BIZ* 1931; 800–801; Schulen in Not. *BIZ* 1931, 1819–1890; Studenten-Leben von Heute. *BIZ* 1931, 1990–1991; In der Spielzeug-Schule. *BIZ* 1932, 1727.

²³³ Rennen: genügend. Skilaufen: Sehr gut. *BIZ* 1931, 124–124; Die moderne Schule spielt... *BIZ* 1931, 633.

²³⁴ Einer der ersten Besuche mit dem freiwilligen Arbeitsdienst. *BIZ* 1931, 1612; Ein neues Leben. *BIZ* 1931; 1870–1871; Arbeitsdienst für alle jungen Deutschen. *BIZ* 1932, 968; Otsikoimaton kuvakertomus. 1230, *BIZ* 1932.

Lasten ja nuorten kodin ulkopuolella tapahtuvaan elämään päästään tutustumaan lukuisissa koulunkäyntiä ja opiskelua esittelevissä kuvakertomuksissa. Suuri osa koulu- ja opiskeluelämään liittyvistä kertomuksista on kuvattu luokkahuoneissa tai luentosaleissa niin, että suhde ympäröivään alueeseen säilyy melkoisen neutraalina. Lasten puuhastelua laajemmin kuvataan yhdessä eteläsaksalaisesta koulusta kertovassa kuvakertomuksessa, jossa oppituntien lisäksi painopisteinä ovat luonnon helmassa kuntoilu ja erilaiset aktiviteetit. Lasten elämän kuvaaminen esittelee monelle aikuiselle tuttuja muistoja ja luo Heimatin saksalaisen luonnon syleilyyn lasten yhteisössä.

Tässä pääluvussa käsittelin sitä, millaisia Heimatin piirteitä maalaiselämän ja kaupunkielämän kuvauksissa näkyi. Havaintoni on, että Heimat näkyy eri tavoin vertailtaessa elämän kuvauksia kodeissa ja kotien ulkopuolella. Perheiden elämää kodin piirissä kuvataan useammin kaupunkiasumuksissa kuin maaseutukylissä. Kaupunkikuvissa esiintyy sirkusmaista kuvausta, mutta myös kotoisuutta ja yhteisöllisyyttä. Kaupunkikuvauksille on tyypillistä, että asukkaiden esitetään pärjäävän hyvin suurista vaikeuksista huolimatta. Maaseutukylien perheiden ongelmanratkaisukykyä esitetään *Berliner Illustrirte Zeitungissa* hivenen koomisessa valossa, joihinkin ongelmiin ratkaisuja ei tosin lehden sivuilta löydy. Maaseutukylien perhekuvauksissakin on nähtävissä Heimatiin vertautuvaa perheen sisäistä kiintymystä, mutta tematiikka on selvästi vahvempaa kaupunkilaisperheitä koskevissa kuvauksissa. Sen sijaan kodin ulkopuolisen elämän kuvauksissa maaseutuelämä vaikuttaa tiettyyn paikkaan juurruttavammalta ja yleisesti ottaen turvallisemmalta ja yhteisöllisemmältä kuin arki kaupungin kaduilla. Kaupunkilaisperheiden elämä on elämää Heimatisissa, mutta yksittäisten kotien ulkopuolella elämä kaupungissa ei olekaan enää niin turvallista ja kotoisaa. Perhe-elämän ulkopuolella Heimat löytyi myös maaseudulta.

4. Heimat:n asukkaat valokuvapotreteissa ideaaleina saksalaisina

4.1 Tuntemattomat saksalaiset ideaalissa maalais-Heimatissa

Heimat voidaan mieltää ihmisen ja paikan suhteeksi, joka kestää aikaa. Suhdetta voidaan verrata perheen tai valtion kanssa koettuun yhdenkuuluvuuden tunteeseen.²³⁵ Ensimmäisenä tässä tutkimuksessa olen käsittelyt kotiseudun paikkoja. Toisena käsitteelin niissä vietettyä aikaa paikkaan juurruttavana toimintana arkisen elämän näkökulmasta. Viimeisessä pääluvussa käsitteelen Heimat-suhteen kolmatta osapuolta, ihmistä. Tämän pääluvun tutkimuskysymyksenä on: Millaisena Heimat esitettiin henkilökuvauksissa? Tarkastelen kysymystä selvittämällä, millaisena Heimat esitettiin tuntemattomia ja tunnettuja henkilöitä kuvaavissa kuvakertomuksissa. Vuosina 1931 ja 1932 *Berliner Illustrirte Zeitungissa* julkaistiin useita eri tyyliä ihmisiä käsitteleviä kuvakertomuksia. Henkilöt olivat pääosassa hieman alle kolmessakymmenessä kuvakertomuksessa. Kaikki henkilöihin keskittyvät kuvakertomukset eivät kuitenkaan koostu tiukasti rajatuista potreteista.

Heimat-historioitsija Celia Applegaten mukaan 1920- ja 1930-luvuilla perinteisten ja suosittujen Heimatia kuvaavien maisemakuvakirjojen vastapainoksi nousi valokuvapotrettivillitys. Kuten maisemakuvakirjoissakin, myös näissä potrettikuvakirjoissa oli tarkoituksena esitellä saksalaisuutta ja Saksan erilaisia alueita. Tämän potrettivalokuvasuuntauksen valokuvaajista Applegate mainitsee Erna Lendvai-Dircksenin ja August Sanderin. Applegaten mukaan kirjat kuten Sanderin *Antlitz der Zeit* esittivät saksalaisuuden monet kasvot paikkoja mainitsematta, korostaen saksalaisten yhtenäisyyttä heidän erilaisuudessaan. Saksalaisille Heimat-kuvauksille tyypilliseen regionalismiin oli erikoistunut Applegaten mukaan erityisesti Erna Lendvai-Dircksen *Das deutsche Volksgesicht* -kuvakirjassaan.²³⁶ Regionalismilla ja alueellisilla identiteeteillä oli Saksassa vahva merkitys, jota ruokittiin myös yhdistymisten jälkeen alueellisella symboliikalla ja joidenkin alueiden itsehallinnolla.²³⁷

²³⁵ Boa 2012, 34.

²³⁶ Applegate 2011, 58.

²³⁷ Confino 1993, 48.

Erna Lendvai-Dircksenin valokuvaamia kuvakertomuksia julkaistiin myös *Berliner Illustrirte Zeitungissa* monesti verrattuna lehden muihin valokuvaajiin. Suurempaan julkaisumäärään ylsivät vain Man²³⁸ ja Dr. Erich Salomon.²³⁹ Suuri osa Lendvai-Dircksenin kuvakertomuksista oli potrettisarjoja, mutta hän kuvasi lehdelle myös muutamia muita aiheita.²⁴⁰ Tässä alaluvussa käsitellen aluksi potretteihin keskittyvää kuvakertomussarjaa ”Das Antlitz der Deutschen Stämme”²⁴¹. Sarjassa julkaistiin kolme erillistä kuvakertomusta, mutta vain sarjan ensimmäinen ja viimeinen kuvakertomus olivat Lendvai-Dircksenin kuvaamia.²⁴² Keskimäinen kuvakertomus poikkesi tyyliltään oleellisesti muista ja keskittyi vain yhden kylän asukkaiden kuvaamiseen.²⁴³ Käsitellen tässä pääluvussa Lendvai-Dircksenin kuvaamia kuvakertomuksia niiden yhtenäisyyden vuoksi. Lendvai-Dircksenin kuvaama kuvakertomus saksalaisista lapsista²⁴⁴ sisälsi yhtä paljon paikkamainintoja kuin ”Das Antlitz der Deutschen Stämme” -sarjan kuvakertomukset, mutta kertomus ei tuo uutta sisältöä tulkintaani. Siksi keskityn Lendvai-Dircksenin potrettisarjoista vain mainitun sarjan kuvauksiin.

Erna Lendvai-Dirckseninin kuvakertomuksissa ihmisiä tyyditeltiin hyvinkin selkeästi. Molemmissa ”Das Antlitz der Deutschen Stämme” –kuvakertomuksissa esitellään eri alueiden saksalaisia ja otsikossa nostetaan selvästi esiin kuvakertomuksen tarkoitus, joka on saksalaisen heimon esittäminen. Ensimmäisessä osassa esitellään sekä nuoria miehiä että naisia. Aukeamalle taitetussa kertomuksessa kuvia on yhteensä kuusi ja niiden kuvien alapuolelta löytyy lyhyitä tekstejä, joissa kerrotaan kuvauskohteiden taustoista. Kuvatuilla nuorilla on hyvin maanläheiset ammatit, nuorukaisten joukossa kerrotaan ole-

²³⁸ Oletan, että Man on lyhenne Felix H. Manista. Felix H. Man oli yksi 1920- ja 1930-lukujen tunnetuimmista valokuvaajista, joka työskenteli paljon kuvatoimisto Dephotille. Kerbs 1983, 57.

²³⁹ Ks. Liite 2.

²⁴⁰ Erna Lendvai-Dircksenin kuvakertomuksia julkaistiin yhteensä seitsemän tarkasteluajanjaksonani. Tutkielmassa käsittelemättä jäävät kuvakertomukset ovat: Die Järvinen. Finnlands Sportdynastie. *BIZ* 1931, 1447; Deutsche Kinder. *BIZ* 1931, 2035–2037; Tag der Mütter. *BIZ* 1932, 555; Spätlese an der Mosel. *BIZ* 1932, 1600–1601; Otsikoimaton kuvakertomus. *BIZ* 1932, 1718–1719.

²⁴¹ Suom. Saksalaisen heimon kasvot.

²⁴² Antlitz der Deutschen Stämme. *BIZ* 1931, 886–887; Deutsche Stämme II. Bei den Inselfriesen auf den Halligen der Nordseeküste. *BIZ* 1931, 1064–1065; Das Antlitz der Deutschen Stämme III. Das junge Volksgesicht. *BIZ* 1931, 1238–1239.

²⁴³ Deutsche Stämme II. Bei den Inselfriesen auf den Halligen der Nordseeküste. *BIZ* 1931, 1064–1065.

²⁴⁴ Deutsche Kinder. *BIZ* 1931, 2035–2037.

van sekä kalastaja että maanviljelijä, nuori nainen puolestaan esiintyy viininviljelijän tyttärenä Moselista. Kuvasarja on aseteltu yhdelle aukeamalle. Kuvateksteissä ei kerrota henkilöiden nimiä, vaan heidät esitetään alueidensa edustajina. Kuvakertomuksessa painottuu regionalismi useiden eri alueiden esittelyn muodossa. Kuvakertomuksessa henkilöitä esitellään paitsi kotialueen, myös elinkeinonsa kautta. Voisi nähdä, että Heimat liittyy tässä kuvakertomuksessa itse asiassa eniten perinteisiin elinkeinoihin, vaikka aikalaiset eivät olisikaan Heimatia näin mieltäneet.

Das Antlitz der Deutschen Stämme. BIZ 1931, 886–887

Alon Confino mukaan saksalainen Heimat-käsitys on muodostunut eri alueiden erilaisuutta korostaen.²⁴⁵ Regionalismi on ollut tärkeä osa saksalaista kotiseutua 1800-luvun Heimat-käsitysten syntyprosessin jälkeenkin.²⁴⁶ Celia Applegaten mukaan saksalaisten

²⁴⁵ Confino 1993, 47–50.

²⁴⁶ Von Moltke 2005, 7.

regionaalisten identiteettien esittelyyn vihkiydettiin erityisesti Lendvai-Dircksenin valokuvissa, joissa maaseudun asukkaita kuvattiin taustamaisemia esittämättä.²⁴⁷ Samankaltainen taustoista irrottaminen on nähtävissä Lendvai-Dircksenin *Berliner Illustrierte Zeitungissa* julkaistuissa kuvakertomuksissa.²⁴⁸ Syy siihen, miksi taustat puuttuvat kuvista, joissa kerrotaan nimenomaan henkilöiden ympäristöstä, on Celia Applegaten mukaan intertekstuaalinen ja löytyy ajan muusta kuvakirjallisuudesta. Saksalaisista luonnonmaisemista ja maalaismaisemista kertovia kuvakirjoja tuotettiin ja painettiin Weimarin tasavallan aikana hyvin paljon. Oletus siis oli, että maisemat itsessään olivat lukijoille tuttuja lukuisista saman ajan maisemakuvakirjoista.²⁴⁹ Maisemien esittämättä jättäminen kuvakirjoissa saattoi olla myös tehokeino, jolla jätettiin tilaa lukijoiden mielikuvitukselle ja omille näkemyksille ihmisten kotiseuduista.

Kuvakertomuksessa vertaillaan erään kuvatun naisen piirteitä Dürerin ja Holbeinin maalauksiin. Valokuvien henkilöiden vertaaminen saksalaisten renessanssimaalareiden luomuksiin luo vaikutelman kuvissa esiintyvien naisten perinteikkyydestä ja jonkinlaisesta vuosisatoja ylittävästä jatkuvuudesta. Historiallisuus ja perinteikkyyks ovat Celia Applegaten Heimatin keskeisiksi tekijöiksi nostamia asioita.²⁵⁰ Kuvattujen saksalaisten yhteyttä jopa renessanssiaikaa kauemmas historiaan tuodaan esiin Moselin jokilaaksosta kotoisin olevan naisen kohdalla, kun hänen veressään kerrotaan olevan ikivanhan roomalaisen veren pohjavirtauksia, mikä kuulemma näkyy tämän kasvoista. Tässäkin johdellaan lukijaa käyttämään mielikuvitustaan.

Vaikka Celia Applegate rinnastaa Erna Lendvai-Dircksenin valokuvat valokuvaaja August Sanderin kuvien kanssa, valokuvien sisältö eroaa toisistaan. Sanderin sosiaalisia olosuhteita esittelevässä kuvakirjassa ihmiset esitettiin paikoissa, jotka liittyivät heidän työhönsä tai persoonaansa keskeisesti. Sander kuvasi kohteensa antaen heille tilaisuuden poseerata ja piti tärkeänä mallinsa koko vartalon olemusta, asentoa ja vaatteita, eli niin

²⁴⁷ Applegate 2011, 58.

²⁴⁸ Das Antlitz der Deutschen Stämme. BIZ 1931, 886–887; Das Antlitz der Deutschen Stämme III. Das junge Volksgesicht. BIZ 1931, 1238-1239.

²⁴⁹ Applegate 2011, 58.

²⁵⁰ Applegate 2011, 60.

sanottua habitusta.²⁵¹ Lendvai-Dircksenin kuvissa tällaiselle ympäristön kautta tapahtuvalle tulkinnalle ei ole sijaa. Hahmot on rajattu tiukasti ja nuoria kuvaavassa kuvasarjassa ”Das Antlitz der Deutschen Stämme” keskitytään ainoastaan kasvoihin. Kuvateksteissä kerrotaan hahmojen kotiseudut ja heidän asemansa. Vaikka otsikossa luvataan saksalaisuuden kasvoja, esillä on hyvin rajattu osa saksalaisista. Nämä nuoret eivät asu kaupungeissa, opiskele tai ole tehdastyöläisiä. Kansasta puhutaan, mutta on selvästi etukäteen määritelty, ketkä tähän kansaan saavat kuulua.²⁵² Sanderin valokuvakirjassa puolestaan ei jätetty kuvaamatta kommunisteja, vammautuneita tai androgyynejä naisia.²⁵³ *Berliner Illustrirte Zeitungin* kuvakertomuksessa kansa esitetään rajoitetumpina konstruktiona. Lukijaa ohjataan katsomaan kuvia tietyllä tavalla. Tämä rajoittaminen ja ohjaaminen johtaa tiettyyn, positiiviseksi miellettyyn ja romantisoituun kuvaan kotiseudusta – toisin sanoen Heimatiin. Tätä liittymistä Heimatiin kuvakertomuksessa korostavat tietyt assosiaatiot: regionalismi, luonto, ympäristö, historia, perinteikkyyys ja saksalaisuus.

”Das Antlitz der Deutschen Stämme III. Das junge Volksgesicht”²⁵⁴ –kuvakertomus on kolmas samanniminen kuvasarja *Berliner Illustrirte Zeitungissa* vuoden 1931 aikana. Tämän kolmannen osan otsikossa on lisäys: ”Das junge Volksgesicht” eli Nuoret kansan kasvot. Vaikka otsikossa kerrotaan kuvattavan nuoria kansan kasvoja, kuvakertomuksessa kuvataan vain nuoria naisia. Kuvakertomuksessa on kuusi kasvokuvaa. Kertomusten naisista monella on yllään silmiinpistävästi kansallisasua muistuttava vaate tai hattu. Naiset asuvat maaseudulla, muun muassa Schwartzwaldissa ja Reinin laaksossa. Kuvateksteissä naisten nimiä ei kerrota, tämän sijaan mainitaan kotipaikka.²⁵⁵ Tulkintani on, että naiset eivät esitä kuvissa itsejään, vaan edustavat Heimatia.

²⁵¹ August Sanderin valokuvakirjan *Antlitz der Zeit* kuvat on julkaissut alkuperäisessä järjestyksessään Schirmer Art Books *Face of our Time*. Kuvakirjassa on myös alkuperäinen Alfred Döblinin kirjoittama saate teksti englanniksi käännettynä. Katso lisää: Sander, August: *Face of Our Time*. Schirmer Art Books, München 2003.

²⁵² Das Antlitz der Deutschen Stämme. *BIZ* 1931, 886–887.

²⁵³ Weitz 2008, 200–201.

²⁵⁴ Suom. Saksalaisen heimon kasvot III. Nuoret kansan kasvot.

²⁵⁵ Das Antlitz der Deutschen Stämme III. Das junge Volksgesicht. *BIZ* 1931, 1238-1239.

Das Antlitz der Deutschen Stämme III. Das junge Volksgesicht. BIZ 1931, 1238-1239.

Otsikon alapuoellela kerrotaan, että kuvakertomuksen valokuvaajalta Erna Lendvai-Dirckseniltä ovat peräisin myös jutun tekstiosuudet. Kuvateksteissä kuvaillaan naisten ulkoasuja ja näiden kotipaikkoja. Föhr-saareilta kotoisin olevan tytön viisaiden ja rauhallisten kasvojen kerrotaan esittävän tyypillisiä pohjoisfriisiläisiä luonteenpiirteitä. Naisen luonteenpiirteitä kuvaillaan vahvoiksi ja naista itsenäiseksi päättäjäksi, joka seisoo miehensä rinnalla. Muissakin kuvateksteissä yhdistellään luonteenpiirteitä kotipaikkoihin: Esimerkiksi Schwarzwaldissa asuvan naisen kuvaillaan olevan esimerkki alueen asukkaille tyypillisistä ylpeydestä, itsetietoisuudesta ja ystävällisyydestä. Näitä ominaisuuksia symboloi myös alueen naisten kansallispuku.²⁵⁶ Eri alueiden kansallispuvut olivat hyvin vahvoja regionalistisen Heimatin symboleita, joita Heimat-museot olivat esittäneet jo 1800-luvun lopulta lähtien.²⁵⁷ Weimarin tasavallan aikaista valokuvausta tutkineen Daniel H. Magilow'n mukaan kansallismielisen Lendvai-Dircksenin kuvat olivat yleensä

²⁵⁶ Das Antlitz der Deutschen Stämme III. Das junge Volksgesicht. BIZ 1931, 1238-1239.

²⁵⁷ Boa & Palfreyman 2000, 2.

tiukasti rajattuja, hieman alaviistosta kuvattuja romantisoiteja ja idealisoiteja kansan piirteistä.²⁵⁸ *Berliner Illustrirte Zeitungissa* julkaistut Lendvai-Dircksenin potrettisarjat ovat siis tyypillistä tämän valokuvaajan tuotantoa. Kuvien osalta vaikuttaa siltä, että kaupunkilaiset naiset on tarkoituksella rajattu kertomuksen ulkopuolelle, vaikka monia Saksan eri alueita esitelläänkin.

Kuvakertomuksen varsinaisen tekstiosuuden mukaan elinolosuhteiden nopean muuttamisen takia saksalainen kansanluonne on kärsinyt. Kansanluonteen selitetään kärsineen myös elämäntyylien heilahtelun vuoksi. Radion, elokuvien ja nopeiden liikennevälineiden kerrotaan tuovan kaupungin vaikutuksia jopa maan kaukaisimpiin kolkkiin. Kuitenkin suuri osa sielullisesta ja ruumiillisesta kansanperinnöstä on säilynyt. Kirjoittaja kuvaillee, miten kaupungissa ja sen teollisuuden parissa vierailut nuori saattaa tuntea olonsa merkilliseksi palatessaan kotikyläänsä. Tekstissä todetaan selvästi, ettei kaupunki ole kotoiseutu kertomalla kaupungin olevan vierasta maaperää. Teksti päättyy toteamukseen siitä, että maanviljelijät ovat ikuisia ihmisiä, joiden ponnisteluista virtaa voimaa sieluun ja ruumiiseen kansakunnan yhdistämiseksi. Kertomuksessa korostetaan perinteikkyyttä, joka on ollut tyypillinen Heimat-kuvaston rakennuspalikka.²⁵⁹ Antimodernismi on liittynyt vahvasti joihinkin Heimat-käsityksiin, mutta aiemmissa tutkimuksissa on todettu, ettei se ole ollut koko totuus Heimatasta.²⁶⁰ Kertomuksesta välittyy myös poikkeuksellisen voimakasta antimodernismia *Berliner Illustrirte Zeitungin* muihin kuvakertomuksiin verrattuna.

Kuvakertomuksessa esiintyvä lähes hengellinen sävy maaseudun asukkaiden kuvauksissa on hyvinkin tunteisiin vetoavaa. Vastakkainasettelua maaseudun ja kaupungin välillä tehdään myös tunnepitoisesti, sillä tekstissä kuvaillaan sitä, mitä tuntemuksia olo kaupungissa ja maaseudulla herättää. Heimat-keskustelussa keskeisimmät vastakkainasettelut ovat aina olleetkin kaupungin ja maaseudun, provinssin ja metropolin, tradition ja modernismin sekä luonnon ja keinotekoisuuden välillä.²⁶¹

²⁵⁸ Magilow 2012, 94.

²⁵⁹ Applegate 2011, 60.

²⁶⁰ Von Moltke 2006, 15.

²⁶¹ Boa & Palfreyman 2000, 2.

Jo 1700-luvun hyvin varhaisissa Heimat-kuvauksissa Heimateen yhdistettiin nainen. Nainen liittyi kotona pysymiseen ja mies vieraaseen, maailmalle matkustamiseen. Heimateutkija Peter Blicklen mukaan nimenomaan kaipauksen kohde esitettiin feminiinisenä ja idealisoituna, oli kyse sitten eksoottisesta toisesta, lapsuudesta, luonnosta tai Heimateista.²⁶² ”Das Antlitz der Deutschen Stämme III. Das junge Volksgesicht” -kuvakertomuksen tekstiosuudessa tehdään selväksi kaipaus nimenomaan maalaiselämää ja perinteisiä ammatteja kohtaan. Tämä kaipaus visualisoidaan naisista otetuilla kuvilla. Kuvakertomuksessa vedotaan tunteisiin myös kuvailemalla maaseutua hyvinkin idealisoivasti, kun taas kaupunki esitetään negatiivisempana.

Peter Blicklen mukaan tietyssä ajassa vallalla olevassa Heimat-kuvassa on yleensä samoja piirteitä, kuin ajan naiskäsityksissä. Molemmat käsitykset muuttuvat ajassa ja siirtyäessä toiseen paikkaan. Myös sosiaalisilla konteksteilla on merkitystä käsitysten muodostumisessa. Perinteisimmillään esimodernissa yhteiskunnassa Heimat on merkinnyt omaa pitäjää ja naiskäsitys on vastannut tätä ajatusta kotiseudusta. Samassa sosiaalisessa rakenteessa ideaali nainen oli maalaistalon vaimo, työteliäs, viisas käytännön tasolla, synnytti paljon lapsia ja omistautui maatalon asioiden hoidolle.²⁶³ Nuoria kansan kasvoja esittelevässä kuvakertomuksessa asetellaan kaupunkia ja maaseutua voimakkaammin vastakkain kuin muissa *Berliner Illustrirte Zeitungin* kuvakertomuksissa. Saksalaiselle kotiseutukäsitykselle tyypilliset teemat, naiseus ja regionalismi, esiintyvät kuvakertomuksessa selvästi. Kuvasarjan henkilöitä kuvaillaan kuitenkin perinteiden kautta ja teksteissä peräänkuulutetaan perinteistä naiseutta.²⁶⁴ Esittäessään Heimateia lehti noudatteli henkilökuvauksissa ajan naiskäsitystä, joka esitettiin voimakkaasti menneisyydestä kumpuavana. Naiset esitettiin siis osana tätä Heimateia. Perinteisyyden lisäksi muita Heimat-assosiaatioita kuvakertomuksessa ovat regionalismi, luonto ja ympäristö.

²⁶² Blickle 2002, 85–86.

²⁶³ Ibid., 84.

²⁶⁴ Das Antlitz der Deutschen Stämme III. Das junge Volksgesicht. *BIZ* 1931, 1238-1239.

Berliner Illustrirte Zeitungissa julkaistuissa alueellisia identiteettejä käsittelevissä potretisarjoissa esitelty Heimat ei vastaa täysin esimodernia käsitystä, vaan kotiseutuna esitetään omien lähirakennusten sijaan kotiseutuna laajempi alue. Tällaisia esiteltyjä laajempia alueita ovat esimerkiksi Schwarzwaldin vuoristoseutu ja Reinin jokilaakso. Esiteltyt alueet eivät olleet itsenäisiä osavaltioita, vaan alueita on ilmeisesti tyypitelty kulttuurisin perustein.

Vaikka *Berliner Illustrirte Zeitung* oli kaupunkilainen lehti, Weimarin tasavaltaan yhdistetyt modernit tuulahdukset eivät näkyneet lehden naiskuviissa. Moderni nainen oli keskeinen uuden ajan symboli Weimarin tasavallan aikana. Visuaalisesti modernia naista esitti usein niin kutsuttu jazztyttö. Ihanteellisen modernin naisen tunnisti lyhyeksi leikatusta Bob-hiustyylistä ja lyhyestä hameesta.²⁶⁵ Moderni nainen oli seksuaalisesti vapautunut ja lapseton. Uudenlainen naiskuva oli kauhistus kansallismielisille saksalaisille.²⁶⁶ Tällaisia kaupunkilaisneitokaisia ei kuitenkaan Lendvai-Dircksenin kuvaamassa Saksassa ole, vaikka heitä muissa ajan potrettikuvakirjoissa kuvattiinkin.²⁶⁷ Tässä suhteessa *Berliner Illustrirte Zeitungissa* julkaistut valokuvasarjat eivät mieltäneet kaupunkeja osaksittain Saksaa, jota ne esittivät, tai ainakaan lehti ei sulkenut tällaista eristävää tulkintaa oman linjansa ulkopuolelle. Vaikka Lendvai-Dircksenin kuvasarjassa onkin havaittavissa ajan oikeistolle tyypillisiä piirteitä, ei maaseudun ihannointi kuulunut pelkästään äärioikeistolle. Myös valtavirtaan kuuluvat valokuvaajat kuvasivat maalaiselämään ja luontoon liittyviä aiheita.²⁶⁸ Naiskuvaan pätee lehdessä sama, kuin aiemmin käsitellyissä sekä miehiä että naisia esittävässä potreteissa. Saksalaisista naisista esitetään vain rajoitettu osa, mikä on ollut toimituksellinen valinta.

²⁶⁵ McElligott 2001, 201.

²⁶⁶ Boak 2013, 200.

²⁶⁷ Esimerkiksi August Sanderin kuvakirjassa *Antlitz der Zeit* kuvattiin kaikenlaisia saksalaisia: nuoria kaupunkilaisnaisia, tehdastyöläisiä, kommunisteja ja maanviljelijöitä. Kirjassa ei luoda vastakkainasettelua kaupungin ja maaseudun välille, minkä vuoksi se keräsi sekä ylistystä että kritiikkiä. Katso lisää: Sander 2003, passim; Magilow 2012, 92–118.

²⁶⁸ Magilow 2012, 64.

Laajasti eri alueiden saksalaisia esiintyy myös ”Wie wird man 100 Jahre alt? 28 Hundert-jährige leben in Deutschland”²⁶⁹ -kuvakertomuksessa, joka on asetettu yhdelle aukeamalle. Kertomuksessa on yhteensä 12 kuvaa, joissa kaikissa esiintyy saksalainen vanhus. Kuvakertomuksessa kerrotaan, että eräs lääkäri on tutkinut 100-vuotiaiden saksalaisten elintapoja pitkän iän salaisuuden saavuttamiseksi. Kuvakertomuksessa kuvatut 100-vuotiaat ovat kotoisin monilta Saksan eri alueilta, myös pääkaupunki Berliinistä. Tekstiosuudessa tehdään pääkaupungin ja maaseudun ero selväksi: maaseudulla eläneitä 100-vuotiasta on 17, pienissä kaupungeissa eläneitä on kahdeksan ja suurkaupungeissa 100-vuotiaiksi on varttunut vain kolme henkeä. Kuvakertomuksen valokuvat ovat melko pieniä ja heikkolaatuisia.²⁷⁰ Kuvakertomus noudattelee muista tuntemattomista henkilöistä kertovien kuvakertomuksista tuttua kaavaa esittäen maaseutu kaupunkia sopivampana Heimatina. Tämä vahvistaa aiemman tutkimuksen havaintoa traditionaalisen Heimat- esittämisestä.

Vaikka potretit olivat Weimarin tasavallan aikana tyypillinen tapa kuvata Saksan eri alueita, *Berliner Illustrirte Zeitungissa* julkaistut potrettisarjat olivat hyvin yksipuolisia ja niissä korostui erityisesti yhden valokuvaajan vaikutus. Näissä potrettisarjoissa, käsitteivät ne sitten saksalaisia lapsia, kansalaisia tai naisia, kuvattiin maaseudun asukkaita ja perinteisiä ammatteja harjoittavia. Kuvateksteissä henkilöt esitettiin nimettöminä esimerkkeinä kotialueidensa asukkaista. Kaupunkien asukkaat jätettiin ulkopuolelle ja kuvakertomusten tekstiosuoksissa vastakkainasettelua kaupungin ja maaseudun välillä vain vahvistettiin. Kaupunkilaisista ei julkaistu *Berliner Illustrirte Zeitungin* sivuilla vastaavia potrettisarjoja, joissa keskiöön nostetaan kameraan katsovat tiukasti rajatut hahmot. Maalaisnaisten ulkonäköä vertailtiin tietyille alueille tyypillisiin kansanluonteisiin. Vaikka Saksassa 1920-luvun lopulla ja 1930-luvun alussa oli käynnissä suoranainen potrettikuvabuumi, kuvia kaikenlaisista saksalaisista ei kuitenkaan julkaistu *Berliner Illustrirte Zeitungissa*.

Tarkastelemissani henkilökuvaluksissa kaupunki jätettiin Heimat- ulkopuolelle. Vaikka lehdessä näkyi myös tuntemattomia kaupunkilaisia, mutta kuvattiin enemmän elämään

²⁶⁹ Suom. Miten elää 100-vuotiaaksi? 28 100-vuotiasta elävät Saksassa.

²⁷⁰ Wie wird man 100 Jahre alt? 28 Hundertjährige leben in Deutschland. BIZ 1931, 484–485.

ja toimintaan keskittyvissä kuvakertomuksissa. Näitä saksalaisen elämän kuvauksia olen käsitellyt edellisessä pääluvussani. Henkilökuvauksissa Heimatile tyypillisten keinojen, kuten saksalaisuuden korostamisen, regionalismin ja perinteikkyyden kautta kuvattiin tuntemattomia maaseudun asukkaita. Nämä maaseudun asukkaat olivat kotoisin Saksan eri alueilta, joten näihin henkilöihin pystyi samaistumaan. On kuitenkin huomioitava, että tuntemattomiin ihmisiin keskittyviä potrettikuvasarjoja julkaistiin erityisesti yhdeltä valokuvaajalta. Valokuvaajilla saattoi siis olla huomattava vaikutus tuottamaansa valokuvalliseen materiaaliin. *Berliner Illustrirte Zeitungissa* julkaistuissa tuntemattomien henkilöiden potreteissa kotiseutu sijaitsi Saksan monissa eri osissa, maalaismaisemissa. Kotiseudun asukkaat olivat enimmäkseen perinteisiä ammatteja harjoittavia syntyperäisiä saksalaisia, joiden kotiseuduille tyypillinen luonne näkyi heidän kasvoistaan ja pukeutumisestaan. Tämä tulkinta Heimatilestä on ajalle tyypillinen, sillä aiemman tutkimuksen mukaan Saksaa tarkasteltiin Heimatilestä oman kotialueen näkökulmasta. Kaupunki oli selvästi rajattu sekä kuvissa että potrettisarjojen teksteissä kotiseudun ulkopuolelle.

4.2 Tunnetut esikuvat tuottamassa voimakasta isänmaata

Berliner Illustrirte Zeitungissa julkaistuissa henkilökuvauksissa kuvattiin paitsi tuntemattomia esimerkkejä saksalaisista, myös tunnettuja henkilöitä. Näitä tunnettuista henkilöistä kertovia kuvakertomuksia voi tarkastella viihdeellisenä sisältönä ja myös esikuvien tarjoamisena. Tässä alaluvussa selvitän, miten Heimat näkyy tunnettuja henkilöitä käsittelevissä kuvakertomuksissa vai näkyykö se niissä lainkaan. Kuvakertomuksissa, joissa esiteltiin tunnettuja henkilöitä, kuvattiin erityisesti miehiä. Nämä miehet olivat urheilijoita, poliitikkoja ja myös historiallisia henkilöitä, joista kerrottiin esimerkiksi kotimuseoiden kautta. Tunnettuja naisia käsiteltiin monikuvaisissa kuvakertomuksissa paljon vähemmän, käsittelyajanjaksonani vain muutaman kerran. Jokaisella kerralla kuitenkin käsittelyssä olivat eri asioista tunnetut naiset. Juttujen aiheina olivat Leni Riefenstahl elokuvantekijänä, menestyneet naisurheilijat ja lentäjä Elli Beinhorn.²⁷¹ Kaikkiaan vuosina 1931–1932 julkaistuista noin kolmestakymmenestä henkilöihin keskittyneestä kuvaker-

²⁷¹ Elli Beinhorn's Abenteuer. *BIZ* 1931, 837; Von den deutschen Frauen-Meisterschaften in Magdeburg. *BIZ* 1931, 1357; Frauen machen Frauenfilme. *BIZ* 1931, 1944.

tomuksesta reilu puolet käsitteli tunnettuja henkilöitä. Kaikki henkilöistä kertoneet kuvakertomukset eivät kuitenkaan olleet staattisia tiukasti rajattuja potretteja, vaan saattoivat kertoa henkilöistä näiden toiminnan kuvaamisen kautta.

”Was Sie heute machen. Alte deutsche Sportler in ihrem Beruf”²⁷² –kuvakertomus on potrettisarja, joka julkaistu alkuvuodesta 1932. Kertomus esittelee urheilijoiden urheilurien jälkeisiä työpaikkoja.²⁷³ Kertomus ei ole ainoa laatuaan, sillä vuonna 1931 julkaistiin hyvin kuvaustilanteita myöten samankaltainen kertomus urheilijoiden ammasteista. Molemmat kuvakertomukset oli kuvannut Hans Henschke, mutta kuvakertomukset on nimetty eri tavoin.²⁷⁴ Urheilijoiden kuvaaminen Weimarin tasavallan aikana ei ollut poikkeuksellista kuvalehdissä tai muussa visuaalisessa kulttuurissa. Urheilijan voimakas keho nähtiin jopa modernismin symbolina ja konemaisena kokonaisuutena.²⁷⁵ Usein urheilijakuvauksissa painottuikin kehojen ja lihaksistojen esittäminen, mutta tätä trendiä ei Henschken kuvaamissa kuvakertomuksissa näkynyt.

Kuvakertomuksen otsikossa nostetaan esille saksalaisuus jonkin tietyn paikan sijaan, kuten tehtiin myös tuntemattomia henkilöitä käsittelevissä kuvakertomuksissa. Kuvakertomuksen otsikossa mainittu saksalaisuus kiinnittyy useille eri alueille ja eri kaupunkeihin kuvakertomuksen tekstiosuudessa, jossa kerrataan urheilijoiden urheilu-uraa. Kuvaa urheilijoista sankarillisina saksalaisina tuotetaan myös suhteessa ulkomaihin, kun luetaan, mitkä maat he ovat kukistaneet missäkin urheiluottelussa. Urheilijoiden toistuva esittäminen lehden kuvakertomuksissa voi liittyä yleisluonteisen kiinnostuksen lisäksi siihen, että Saksa oli saanut järjestettäväkseen vuoden 1936 olympialaiset. Olympialaisvalmistelut alkoivat taatusti vuosia ennen itse kilpailuja, joten voi olla, että myös *Berliner Illustrierte Zeitungissa* lähdettiin tietoisesti tekemään urheilijaelämää tunnetuksi.

²⁷² Suom. Mitä he tekevät nykyisin. Vanhat saksalaiset urheilijat ammasteissaan.

²⁷³ Was Sie heute machen. Alte deutsche Sportler in ihrem Beruf. *BIZ* 1932, 24–25.

²⁷⁴ Meister des Sports wie man sie nicht kennt. *BIZ* 1931, 1637–1638.

²⁷⁵ MacKenzie 2005, 48–49.

”Was Sie heute machen. Alte deutsche Sportler in ihrem Beruf” -kuvakertomuksen kahdeksassa kuvassa urheilu-uraltaan eläköityneet miehet on kuvattu työn touhussa työpaikoillaan. Kaikissa potreiteissa näkyy entisen urheilijan työskentely-ympäristö ja monilla on käsissään työntekoon liittyviä esineitä. Ravintoloitsija on kuvattu oluttynnyrin ääressä ravintolan kellarissa, kun taas taksinkuljettaja nojautuu rennosti ulos autonsa ikkunasta. Hotellinomistaja näyttää suorittavan jonkinlaista ikkunatarkistusta seisoesaan tikkailla hotellin ulkopuolella. Miehet ovat siististi pukeutuneita ja ne, joilla hiuksia vielä on, ovat kammanneet hiuksensa huolellisesti. Kuvissa mikään ei vaikuta olevan satumanvaraista, mutta selväksi käy, että myös entiset urheilijat työskentelevät mielellään elättääkseen itsensä. Näissä kuvissa urheilijoita ei esitetä kehojen ihannoinnin kautta, vaan tavallisina ihmisinä urheilu-urien päätyttyä. Weimarin tasavallan aikana urheiluun ja kehu-kulttuuriin konservatiivisemmin suhtautuvat tahot karsastivat suuresti urheilijoiden esittämistä epäinhimillisinä ja konemaisina. Epäinhimillisuus ja koneellistaminen olivat piirteitä, jotka yhdistettiin amerikkalaisuuteen.²⁷⁶ Tuolla amerikkalaisuudella viitattiin Yhdysvaltoihin ja sieltä tuleviin vaikutteisiin. Hans Henschken kuvaamissa kuvakertomuksissa urheilijoita inhimillistetäänkin hyvin voimakkaasti. Tässä voi näkyä lehden linja liberaalin ja konservatiivisen välissä olevana julkaisuna,²⁷⁷ joka lopulta vierasti amerikanisaatiota. Monien eri alojen urheilijoita esittelevässä kuvakertomuksen voi nähdä tuottavan ajatusta Saksan monipuolisesta urheilijajoukosta, joka pärjää yhdessä muille kansakunnille.

Määrittelemistäni Heimatiin liittyvistä assosiaatioista urheilijoiden ammasteista kertovan kuvakertomuksen tekstiosuoksissa näkyy regionalismia ja saksalaisuutta. Jutun tekstiosuudet eroavat tyypillisestä kuvakertomuksesta *Berliner Illustrierte Zeitungissa*. Yleensä kuvakertomuksissa on lyhyehköt kuvatekstit ja kuvatekstejä selvästi pidempi varsinainen tekstiosuus. ”Was Sie heute machen. Alte deutsche Sportler in ihrem Beruf” -kuvakertomuksesta varsinainen tekstiosuus kuitenkin puuttuu kokonaan. Tavallista enemmän tekstiä on kuvien alapuolella kuvateksteissä, jotka saattavat olla jopa viisi virkettä pitkiä. Kuvateksteissä kerrotaan entisten urheilijoiden nykyisistä ammasteista. Teksteistä

²⁷⁶ MacKenzie 2005, 52–53.

²⁷⁷ Jäger 2006, 93.

käy ilmi esimerkiksi, että entinen uinnin Saksanmestari on ylempi sihteerin sosiaalitoimistossa Berliinissä, entinen jalkapalloilija työskentelee kirjasimia suunnittelevassa firmassa ja eläköityneellä kilpapyöräilijällä on oma ravintola Berliinissä. Kerrottaessa miesten urheilu-urista, voitokkaista kilpailuista ja alueellisista joukkueista kuvateksteissä luetellaan monia muitakin Saksan kaupunkeja ja osia. Jutussa ei kuitenkaan mainita kenenkään urheilijoista työskentelevän muualla kuin Berliinissä.²⁷⁸ Vaikuttaa siltä, että urheilijat ovat päätyneet Berliiniin omasta Heimatistaan työn perässä. Iloista työntekoa esittävien kuvien julkaiseminen työttömyyden ollessa huipussaan vaikuttaa erikoiselta ratkaisulta. Menestyksekkäiden urheilijoiden menestyksen voi näkyä jatkuvan miellyttävissä työtehtävissä urheilu-uran päättymisen jälkeen.

Was Sie heute machen. Alte deutsche Sportler in ihrem Beruf. *BIZ* 1932, 24–25.

Entisten urheilijoiden ammateista kertovat kuvakertomukset ovat selvän viihteellisiä. Hymyilevät miehet työskentelevät erilaisissa ammateissa varsin tyytyväisinä. Jutussa voi

²⁷⁸ Was Sie heute machen. Alte deutsche Sportler in ihrem Beruf. *BIZ* 1932, 24–25.

nähdä toisaalta myös alanvaihtoon liittyvää tematiikkaa. Jos jostakin syystä ei pysty tekemään varsinaisen ammattinsa mukaista työtä, voi sitä tehdä muutakin. Kuvakertomukset sijoittuvat ehdottomasti Berliiniin, mutta urheilijoiden urheiluhistoriasta kerrottaessa kiinnostavat henkilöt koko Saksan alueen yhteisiksi ihannoinnin kohteiksi. Urheilu on selvästi Saksaa ja saksalaisia yhdistävä tekijä. Urheilijoita ja muita miespuolisia julkisuudenhenkilöitä käsittelevissä kuvasarjoissa näkyy kilpailua ja dynaamisuutta. Alon Confino on yhdistänyt kilpailun saksankieliseen Vaterland²⁷⁹-termiin.²⁸⁰ Kodin ja lempeän tai hädänalaisen kotiseudun kuvaamisen sijaan tunnettuja henkilöitä käsittelevissä kuvasarjoissa tuodaan esiin isänmaan voimakkuutta. Entisen urheilijoiden nykyisistä ammateista kertovassa kuvakertomuksessa ei vedota selvästi tunteisiin sanallisesti tai kuvallisesti. Kuvakertomuksessa esitetään tulevaa olympiakaupunki Berliiniä entisten urheilijoiden arkipäivän näkökulmasta.

Confino tuo tutkimuksessaan esiin Heimat-käsitteen pehmeyttä, feminiinisyyttä ja tunnepitoisuutta suhteessa Vaterlandiin. Maskuliinisuus ja taisteluhaluisuus liittyvät Vaterland-käsitteen kuvaamaan suhteeseen kotimaata kohtaan.²⁸¹ Erik N. Jensen osoittaa Weimarin tasavallan aikaisia urheilijoita koskevassa tutkimuksessaan, että 1920- ja 1930-luvun alussa urheilijat yhdistettiin usein sotilaallisuuteen suosittujen lehtien sisällyksessä.²⁸² Voisi siis nähdä, että rauhanomainen Heimat ei lähtökohtaisesti voi liittyä urheilijoiden kuvauksiin tai kilpailutilanteita esittäviin urheilukuvauksiin. Näissä entisten urheilijoiden ammatteja esittelevissä kuvakertomuksissa miehet eivät kuitenkaan enää kilpaile, vaan tekevät töitä pääkaupungissa.

Historia ja museot ovat olleet olennainen Heimat-käsityksen rakennuspalikka ja tapa esittää kotiseutua.²⁸³ Historiallisten henkilöiden kuvauksissa paikoissa on variaatioita, eivätkä kaikki kertomukset sijoitu Berliiniin, kuten poliitikkoja koskevissa kuvauksissa.

²⁷⁹ Suom. Isänmaa.

²⁸⁰ Confino 1993, 72–73.

²⁸¹ Confino 1993, 73.

²⁸² Jensen 2010, 117.

²⁸³ Confino 1993, 50–51.

Saksalaista historiaa kuvataan *Berliner Illustrirte Zeitungissa* tarkasteluajanjaksona muutamana kerran. Historiasta nostetaan esiin erityisesti Johann Wolfgang von Goethe²⁸⁴ ja Richard Wagnerin²⁸⁵ kaltaisia hahmoja. Saksan historian yhteyttä nykyhetkeen ja jopa tulevaisuuteen asti kuvataan kuvakertomuksessa ”Kinder bei Goethe in Weimar”²⁸⁶. Richard Wagnerista kerrotaan kahdessa eri lehdissä julkaistuissa kuvakertomuksissa. Kuvakertomuksista ensimmäinen on taitettu kolmelle sivulle ja kertomuksessa esitellään paikkoja ja tiloja, joita on pystytetty Wagnerin muistoksi. ”Richard Wagners Welt. Eine Wanderung durch Bayreuther Erinnerungsstätten”²⁸⁷ -kuvakertomus sijoitetaan jo otsikossa Bayreuth-nimiselle paikkakunnalle.²⁸⁸ Bayreuth oli ollut keskeinen paikka Wagnerin uralle, sillä musiikillisen draaman luomisen lisäksi Wagner loi juuri Bayreuthiin teatterin oman tuotantonsa esittämiseksi.²⁸⁹

Richard Wagners Welt. Eine Wanderung durch Bayreuther Erinnerungsstätten. BIZ 1932, 1641–1643.

Kuvakertomuksessa esitetään Richard Wagner neron arkkityyppinä, mutta ei niinkään elämäntyönsä vaan esineidensä ja kotinsa kautta. Wagnerista kerrotaan Bayreuthille

²⁸⁴ Kinder bei Goethe in Weimar. *BIZ* 1932, 118; Goethe. Zum 100. Todestag am 22. März. *BIZ* 1932, 240–241.

²⁸⁵ Richard Wagners Welt. *BIZ* 1932, 1641–1643; Richard Wagners Welt II. *BIZ* 1932, 1713–1714.

²⁸⁶ Suom. Lapset Goethen luona Weimarissa.

²⁸⁷ Suom. Richard Wagnerin maailma. Vaellus bayreutherilaisilla muistopaikoilla.

²⁸⁸ Richard Wagners Welt. Eine Wanderung durch Bayreuther Erinnerungsstätte. *BIZ* 1932, 1641–1643.

²⁸⁹ Vaznonyi 2005, 328.

tärkeänä henkilönä, mutta Wagnerin omaa suhdetta Bayreuthiin ei kuvailla. Heimat-kuvauksille tyypillistä on paikkojen maininta, mutta myös kotoisuuden, kiintymyksen, saksalaisuuden ja sopivuuden kuvailu. Tällaisia assosiaatioita ei juurikaan paikkaan liitetä. Samaistumisen tunteita jutussa tarjoilevat lukuisat Wagnerin elämästä esitetyt yksityiskohdat, kuten kokoelma silmälaseja, pukeutumispöytä ja hattuvalikoima. Vaikka kiintymystä paikkaan ei kertomuksessa juuri tuoda esille, on kertomuksessa tunteisiinkin vetoavia puolia, kun Wagnerin kuolemaa kuvaillaan dramaattisesti ja yksityiskohtaisesti. Tekstissä tosin paljastetaan Wagnerin kuolleen Venetsiassa Bayreuthin sijaan, joten kertomuksessa selvitettyt tunteet eivät oikeastaan kiinnity jutussa kuvailtuun Bayreuthiin. Jutussa keskitytään saksalaisen suurmiehen ihailuun, vaikka suurimpana osana Wagnerin elinajasta yhtenäistä Saksaa ei kuitenkaan ollut olemassa. Wagner on kuvaillut silti itseään saksalaisimmaksi kaikista ihmisistä.²⁹⁰ Nicholas Vazsonyi on Wagneria käsittelevässä artikkelissaan todennut, että Wagner suorastaan tietoisesti markkinoi itseään saksalaisen identiteettinsä kautta.²⁹¹

Saksojen yhdistyttyä vuonna 1871 Saksan eri alueiden omista historiakäsityksistä ryhdyttiin luomaan käsitystä yhtenäisen saksalaisen Heimatin menneisyydestä. Historiakäsitystä levitettiin koulukirjoissa ja Heimat-museoiden avulla. Myös tietoa levittävien Heimat-yhdistysten toimintaa tuettiin.²⁹² Celia Applegate on selvittänyt omassa tutkimuksessaan, että Weimarin tasavallan aikana nostettiin hyvin tärkeäksi kysymys oman menneisyyden ymmärtämisestä. Nähtiin jopa, että valtion yhtenäisyys ja kulttuurinen edistys olivat riippuvaisia siitä. Tämän vuoksi oli pidettävä jatkuvasti elossa tietoisuutta Heimatin menneisyydestä ja Saksan arvosta.²⁹³ Wagneria käsittelevässä kuvakertomuksessa tuotetaan myyttiä voimakkaasta nerosta, mutta myös käsitystä yhtenäisen Saksan historiaan kuuluvasta henkilöstä.

²⁹⁰ Vazsonyi 2005, 327.

²⁹¹ Vazsonyi 2005, passim.

²⁹² Confino 1993, 47–50.

²⁹³ Applegate 1990, 174.

Heimat näkyy tunnetuista henkilöistä kertovissa kuvakertomuksissa melko vähän. *Berliner Illustrirte Zeitungin* kuvakertomuksissa esitellyt julkisuuden henkilöt olivat enimmäkseen miehiä, eikä feminiinisiä Heimat-kuvauksiin liittyviä käsitteitä löydy juttujen tekstiosuuksista. Julkisuudenhenkilöitä kuvaavissa kertomuksissa on paljon eroavaisuuksia. Useimmiten julkisuudenhenkilöt olivat urheilijoita, mutta myös poliitikkoja esitettiin useampia kuvia käsittävissä kuvakertomuksissa. Urheilijoiden ja poliitikkojen tyyppillisin kuvausympäristö oli Berliinissä. Urheilijoita ei kuvattu ainoastaan konemaisina ja kehojensa kautta, vaan kertomuksissa tuotiin esille urheilijoiden muutakin elämää. Saksalaisista urheilijoista kertovien kuvakertomusten teksteissä tuotiin esiin monia Saksan eri alueita, vaikka kuvat keskittyivätkin kaupunkiympäristöön ja nimenomaan Berliiniin. Berliini näyttäytyi kertomuksissa aktiivisena työskentely-ympäristönä, eikä niinkään Heimatina. Historiallisten henkilöiden kuvauksissa esitettiin henkilöiden tarinoita kotimuseoiden muodossa. Kodit sijaitsivat suurkaupunkien ulkopuolella, mutta kertomuksissa ei tuoda esiin paikan merkitystä. Tunnettujen henkilöiden osalta kaupunkiympäristöä ei esitetty Heimatina, mutta maalaismaisemiakaan kuvissa ei liiemmin esitetty. Saksan regionaalinen luonne tuli ilmi joissakin tekstiosuuksissa. Tunnettuihin henkilöihin liittyvissä kuvauksissa näkyi enemmän isänmaahan liittyvää ylpeyttä kuin äidilliseen Heimaattiin liittyvää kaipuuta ja tunnepitoisuutta.

Tuntemattomia henkilöitä kuvaavissa kuvakertomuksissa Heimatia kuvataan selvästi ja korostetusti, mutta tunnettuja ihmisiä kuvaavissa kuvakertomuksissa Heimat-kuvaukset jäävät vähäisiksi. Tuntemattomia henkilöitä kuvaavissa kuvakertomuksissa naisia kuvataan paljon, mutta tunnettujen henkilöiden osalta naiset ovat selvässä vähemmistössä kuvakertomuksissa. Henkilökuviissa Heimat löytyy maaseudulta, tuntemattomia henkilöitä kuvaavissa kaupungin epäsopivuus elinympäristönä tehdään selväksi. Samanlaista vastakkainasettelua ei tuoteta tunnettuja henkilöitä käsittelevissä kuvakertomuksissa.

5. Lopuksi

Tutkielmassani selvitin, miten Heimatia, eli käsitystä saksalaisesta kotiseudusta, kuvattiin eri tyyppisissä kaupunkiin ja maaseudulle sijoittuvissa kuvakertomuksissa. Tutkimani kuvakertomukset julkaistiin *Berliner Illustrirte Zeitung* –kuvalehdessä vuosina 1931 ja 1932. Perehdyin reiluun sataan Saksan alueelle sijoittuvaan kuvakertomukseen, jotka jaottelin niiden sisällön perusteella miljöötä, elämää ja henkilöitä kuvaaviin kuvakertomuksiin. Näistä reilusta sadasta kuvakertomuksesta tein viidentoista kappaleen otannan, jota käsittelin tutkielmassani. Näissä viidessätoista kuvakertomuksessa korostui tietty paikka muita Saksan alueelle sijoittuvia kuvakertomuksia enemmän. Määrittelin Heimatin esiintymistä aiemman tutkimuksen perusteella ja tiivistin Heimatin ilmenemisen kuvakertomuksissa kolmeksi kohdaksi. Nämä kohdat olivat paikkaan sijoittuminen, tiettyjen Heimatiin liittyvien assosiaatioiden esiintyminen ja tunteisiin vetoaminen.

Ensimmäisessä pääluvussa erittelin, millaisia Heimat-kuvausten piirteitä näkyi kaupunki- ja maaseutumiljöön kuvauksissa. Miljöiden käsittelyn jaoin yksityisiin kotimiljöisiin ja julkisempiin tiloihin. Kotimiljöitä käsittelin kahden kaupunkikoteja, yhden maalaiskotiä esittävän kuvakertomuksen ja yhden historiallista asumista käsittelevän kuvakertomuksen näkökulmasta. Kotimiljöiden kuvauksissa kaupunkilaiskoteja kuvattiin maaseutukoteja enemmän. Kaupunkikotien kuvaksissa Heimatiin liittyvistä assosiaatioista korostuivat kotoisuus ja yhteisöllisyys. Tunteisiin vedottiin eniten samaistuttavuuden kautta. Tulkintani on, että tämä kuvaustapa liittyi ajan visuaalisen kulttuurin trendeihin, joissa pyrittiin kuvaamaan kaupunkeja kotiseutumaisesti jopa ylikorostetusti. Maalaiskylien koteja kuvattiin lehdessä kaupunkilaiskoteja vähemmän. Maalaisinteriörien kuvaksissa tuli esiin enemmänkin hädänalaisen Heimatin tematiikkaa. Aiemmassa tutkimuksessa tunnistetussa hädänalaiseen Heimatiin sekoittui sirkusmaisen ja hullunkurisen kuvauksen piirteitä omassa aineistossani, minkä tulkitsen liittyvän erityisesti lama-aikaan. Historian kautta kuvattiin koti-interiööriä kerran. Menneisyyden saksalaista asumista ei sijoitettu erityisesti kaupunkiin tai maaseudulle kuuluvaksi.

Julkisina miljöinä käsittelin Berliinin Alexanderplatzille, Mosel-joen laaksoon ja itärajan Grenzmarkiin sijoittuvia kuvakertomuksia. Kaupunkimiljöötä käsittelevässä kuvakertomuksessa korostettiin kaupungin ja kaupungin uusien liikennevälineiden sopivuutta asukkailleen. Kaupungista kirjoitettiin selvästi kotikaupunkina. Heimatiin liittyvinä assosiaatioista kertomuksessa mainittiin kotoisuus ja sopivuus. Kaupungista tuotettiin ideaalia kuvaa. Tämä on ristiriidassa aiemman tutkimuksen tuottaman perinteisen antimodernin Heimat-käsityksen kanssa. Mosel-joen laaksoa ja sadonkorjuuta käsittelevässä kuvakertomuksessa näkyi perinteisiä Heimat-assosiaatioita regionalismin ja luontoyhteyden muodossa. Hyvin erilainen käsitys maaseutumiljööstä syntyi monista muista kuvakertomuksista, joissa esiteltiin maalaismiljöötä karuna. *Berliner Illustrirte Zeitungissa* kuvattu Heimat näyttäytyy tältä osin moninaisena.

Tutkimuskysymyksen ensimmäisen alaluvun kohdalla oli, millaisia Heimat-kuvausten piirteitä näkyi kaupunki- ja maaseutumiljöiden kuvauksissa. Lama-ajan konteksti näkyi kuvauksissa vahvasti. Kaupunkimiljöötä esitettiin saksalaisena Heimatina sekä sanallisesti että kuvallisesti. Kaupunkikuvakertomusten teksteissä nostettiin esiin kotoisuutta, miellyttävyyttä ja sopivuutta asukkailleen. Maaseutu ympäristöjen Heimat-kuvauksista löytyi enemmän vaihtelua. Maalaiskotien kuvauksissa näkyi hädänalaisen Heimatian tematiikkaa, joka on tunnustettu aiemmassa tutkimuksessa kriisiajalle tyypilliseksi esitysmuodoksi. Kodin ulkopuolella maaseutua kuvattiin sekä luonnonläheisenä, puhtaana ja perinteisenä Heimatina, mutta myös vaikeana ympäristönä. Maaseutukuvauksissa oli miljöiden osalta enemmän variaatiota kuin kaupungeja kuvaavissa kertomuksissa. Kaupunkikuvauksissa Heimat syntyi kotoisuudesta ja samaistuttavuudesta.

Toisessa pääluvussani käsittelin arkielämän kuvauksia Heimatiin juurruttavana toimintana. Elämää käsittelevät valokuvakertomukset jaoin perhe-elämän ja kodin ulkopuolisen elämän kuvauksiin. Tutkimuskysymyksen toisessa pääluvussani oli: Millaisia Heimatian piirteitä maalaiselämän ja kaupunkilaiselämän kuvauksissa näkyi? Perhe-elämän kuvauksissa oli nähtävissä eroja maalaiskylissä asuvien ja kaupungeissa asuvien perheiden välillä. Maalaisperheiden elämää kuvattiin hädänalaisen Heimatian tematiikan ja komiikan kautta. Heimatiin liittyviä assosiaatioita kuvakertomuksissa olivat saksalaisuus ja tyypillisuus. Tunteisiin vedottiin kurjuuden kuvaamisen kautta. Kaupunkilaisperheiden

kuvauksissa näkyi myös komiikkaa ja hätää, mutta pääpaino oli Heimat-kuvauksille tyyppillisessä perheen yhtenäisyydessä. Toisaalta myös maaseudulla ratkaistiin ongelmia perheen ja lama-ajan ongelmien yhteensovittamisessa.

Kodin ulkopuolelle sijoittuvan arkielämän kuvauksissa oli eroavaisuuksia kaupunkien ja maaseudun välillä. Kaupunkielämästä löytyi vaarallisia puolia ja vaarallisuudessa korostui erityisesti pääkaupunki Berliini. Berliiniläistä arkielämää kuvattiin muun muassa työtömyyden ja työn näkökulmasta, erityisesti työn kuvauksissa korostui poliisityöstä kertominen. Poliisityön kuvaaminen toi esiin Berliinin rikollisuutta, mikä vähensi kaupungin Heimat-tyyppisyyttä lehden kuvakertomuksissa. Ainoina Heimat-assosiaatioina näyttäytyivät saksalaisuus ja regionalismi. Tunteisiin vedottiin lähinnä vaarallisuutta esittämällä ja siten pelkoa lietsomalla. Arkielämää maaseudulla kuvattiin vähemmän kuin kaupunkielämää, mutta esiin nousi Heimat-kuvauksille tyyppillisiä piirteitä enemmän kuin kaupunkien arkikuvauksissa.

Toisessa pääluvussa selvitin millaisia Heimat-kuvausten piirteitä maalaiselämän ja kaupunkilaiselämän kuvauksissa näkyi. Kaikkiaan havaintoni on, että kaupunki näyttäytyi Heimatina perheen elämästä kertovissa kertomuksissa, mutta kodin ulkopuolella kaupunkia ei esitetty kotoisana. Vaikka maaseutuelämää esitettiin myös vaikeana ja koomisena, löytyi kuvauksista myös Heimat-kuvauksille tyyppillisiä idealisoivia piirteitä, joita olivat luonto, ympäristö, yhteisö ja historia.

Elämää käsittelevien kuvakertomusten osalta havaitsin, etteivät kuvat ja kuvakertomusten tekstiosuudet ole aina sisällöltään samankaltaisia. Esimerkiksi kärsivistä lapsista kerrottaessa valokuvissa esiintyvät lapset saattoivat näyttää hyvinkin nauravaisilta ja hyvinvoivilta. Sama ilmiö näkyi myös esimerkiksi poliisityöstä ja rikollisuudesta kertovissa kuvakertomuksissa: Vaikka kuvakertomuksen kaikki kuvat kertovat pääkaupungin elämästä, tekstitasolla ilmiötä liitetään muutakin Saksaa koskevaksi. Aiempi tutkimus on todennut tyyppillistä olleen, että kuvakertomukset luotiin vasta lehtien toimituksissa, eli valokuvaajat ja tekstien kirjoittajat olivat usein eri henkilöitä. Tämä selittää ristiriidan kuvien ja tekstien välillä, selittäen myös eroavaisuuksia lehden Heimat-kuvassa.

Viimeisessä pääluvussani tarkastelin Heimatin esittämistä henkilökuvien kautta. Potretit olivat tyyppillinen tapa kuvata kotiseutua ja yhteiskuntaa Weimarin tasavallan aikaisessa Saksassa, mikä näkyi myös lehden sisällössä. Tuntemattomia ihmisiä käsittelevissä kuvakertomuksissa kaupunkilaiset oli rajattu Heimatin ja saksalaisuuden ulkopuolelle. Kuvakertomuksissa esiintyi erityisesti tuntemattomia naisia, joiden kautta feminiinisen Heimatin kuvaaminen onkin aiemman tutkimuksen mukaan ollut tyyppillistä. Eri alueiden asukkaista kertomalla luotiin kuvaa erilaisista kokonaisuuksista koostuvasta yhtenäisestä Heimatista, jonka ulkopuolelle suurkaupungit rajattiin. Heimatia luotiin perinteikkyyteen ja luontoon liittyvien assosiaatioiden kautta. Lehdessä käsitellyt tunnetut henkilöt olivat useimmiten miehiä. Kuvakertomuksissa kerrottiin muun muassa poliitikoista, urheilijoista ja historiallisista henkilöistä. Vaikka historia onkin ollut yksi Heimat-kuvaston keskeisimmistä rakennuspalikoista, ei historiaa liitetty tunteita korostaen tiettyihin paikkoihin. Tunnetuista miehistä kertovissa kuvakertomuksissa ei näkynyt Heimat-kuvastolle tyyppillistä paikallisuutta, perhekeskeisyyttä, luonnonläheisyyttä tai kodin ja kotisuuden korostamista. Paikkoja ei tunnetuista henkilöistä kertovissa kuvakertomuksissa juurikaan painotettu, mutta ne sijoittuivat usein Berliiniin. Maskuliinisuuden korostaminen ja voimakkuus liittyvät teemoiltaan pikemminkin laajenemishaluiseen Vaterland-kuvastoon lempeän Heimat-kuvaston sijaan.

Kuvaamalla sekä maaseutua että kaupunkeja kotiseudunomaisesti, lehti on luonut kiinnostavaa sisältöä sekä lukijoilleen kaupungeissa että maaseudulla. Kuvaamalla sekä kaukomaita että lukijoiden Heimatia lehden tarjoama visuaalinen anti on ollut monipuolista. Nostamalla esiin Saksan eri alueita, jokainen lukija on voinut kokea lehden omakseen. Näin toimiessaan lehti ei ole myöskään liiemmin ruokkinut Weimarin tasavallan loppu-aikoina velloneita vastakkainasetteluja maaseudun ja kaupungin välillä. Selkeitä alueellisia vastakkainasetteluja sekä teksti- että kuvatasolla löytyi yhden valokuvaajan kuvakertomuksista, joten lehti ei kieltänyt asenteiden olemassaoloa. Kuitenkin lehti on Jollain tavalla myös myötäillyt maaseudun ja kaupungin vastakkainasettelua, kun se on julkaissut kuvakertomuksen, jonka teksteissä korostetaan kaupungin epäsovivuutta elinympäristönä.

Berliner Illustrirte Zeitungissa julkaistut kuvakertomukset tarjosivat hyvän lähdemateriaalin Heimatin ilmenemisen tutkimukselle. Vahvemman käsityksen saksalaisen Heimatin tuottamisesta visuaalisessa kulttuurissa saisi, jos yhden julkaisun sijaan vertailisi muutamia muita suosittuja saman aikakauden kuvalehtiä ja niiden tuottamaa kuvaa. Menetelmää voisi laajentaa muuhunkin kuvalliseen kulttuuriin, kuten esimerkiksi mainoskuviin tuotettuihin käsityksiin. Tärkeää voisi olla myös hahmottaa muutoksia, joita alueiden esittämisessä tapahtui Weimarin tasavallan aikana. Tätä voisi tutkia aloittamalla tarkastelun esimerkiksi vakauden ajan alkamisesta vuonna 1924. Weimarin tasavallan aikaisen Saksan tutkimuksessa on vielä paljon tehtävää Saksaan liittyvän historiantutkimuksen painottuessa erityisesti 13 vuoden ajanjaksoon vuosien 1933–1945 välillä. Tutkielmani menetelmiä voisi soveltaa myös muiden maiden kaupunkien ja maaseudun vastakkainasettelun tutkimiseen, toki erilaisen käsitteistön kautta. Kiinnostavaa voisi olla esimerkiksi pohtia, miten 1900-luvun alkupuoliskolla esimerkiksi Helsinkiä ja pääkaupunkiseutua on kuvattu kotiseutuna suhteessa maakuntiin.

Tutkielmassani selvitin, kuvattiinko suurkaupunkejakin Heimatina perinteisen maaseutu-Heimatin ohella Weimarin tasavallaksi kutsutun Saksan viimeisinä vuosina ja miten Heimatia ylipäätään kuvattiin. *Berliner Illustrirte Zeitungin* kuvakertomuksissa esiintynyt Heimat ilmeni paikkaan sijoittumisen, tiettyjen assosiaatioiden ja tunteisiin vetoamisen kautta. Kaupunkimiljöö esitettiin Heimatina miljöökuvauksissa ja perhe-elämän osalta. Näissä kuvauksissa Heimatia kuvattiin erityisesti perheen yhtenäisyyden, kotoisuuden ja positiivisten mielikuvien kautta. Maaseutu-Heimat esitettiin kriisiajalle tyypillisesti hädästä kärsivänä useissa kuvakertomuksissa. Henkilökuvauksissa Heimat rajautui paljolti maaseudulle, mutta on huomioitava, että lehden ilmaisuun vaikutti myös yksittäisen, merkittävän valokuvaajan panos. Tunnettuja henkilöitä esitettiin voimakkaan isänmaan kautta. Heimat-valokuvien kentällä lehden linja siis vaihteli, mutta lamavuosien konteksti näkyi selvästi.

6. Lähdeluettelo

Alkuperäislähde

Berliner Illustrierte Zeitung, Berlin: Ullstein Verlag

1931: Nro. 1-22, 24-39, 41-52

1932: Nro. 1-3, 5-23, 25-30, 32-34, 36-52

Tutkimuskirjallisuus

Anderson, Benedict: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso, London 2006.

Applegate, Celia: *A Nation of Provincials. The German Idea of Heimat*. University of California Press 1990.

Applegate, Celia: Sences of Place. *The Oxford Handbook of Modern German History*. Ed. Helmut Walser Smith. Oxford University Press 2001, 49–70.

Armiero, Marco: *A Rugged Nation. Mounatins and the Making of Modern Italy: Nineteenth and Twentieth Centuries*. The White Horse Press, Cambridge 2011.

Blicke, Peter: Gender, Space and Heimat. *Heimat: At the Intersection of Memory and Space*. Ed. Friederike Eigler, Jens Kugele. De Gruyter 2012, 53–68.

Blickle, Peter: *Heimat: A Critical Theory of the German Idea of Homeland*. Camden House, Rochester NY 2002.

Boa, Elizabeth: Some Versions of Heimat. Goethe and Hölderlin around 1800, Frenssen and Mann around 1900. *Heimat. Intersection of Memory and Space*. Ed. Friederike Eigler, Jens Kugele. De Gruyter 2012, 34–52.

Boa, Elizabeth & Palfreyman, Rachel: *Heimat - A German Dream: Regional Loyalties and National Identity in German Culture 1890–1990*. Oxford University Press, Oxford 2004.

Boak, Helen: *Women in the Weimar Republic*. Manchester University Press 2013.

Burke, Peter: *Eyewitnessing: The Uses of Images as Historical Evidence*. Reaktion Books Ltd, London 2001.

Canning, Kathleen: The Politics of Symbols, Semantics, and Sentiments in the Weimar Republic. *Central European History*, 43(4) 2010, 567-580.

Confino, Alon: The Nation as a Local Metaphor: Heimat, National Memory and the German Empire, 1871-1918. *History and Memory*, vol. 5, no. 1, 1993, 42–86.

Czaplicka, John: Pictures of a City at Work, Berlin circa 1890–1930: Visual Reflections on Social Structures and Technology in the Modern Urban Construct. *Berlin: Culture and Metropolis*. Ed. Charles W. Haxthausen, Heidrun Suhr. NED - New edition ed., University of Minnesota Press 1990, 3–36.

Dewitz, Bodo von; Lebeck, Robert: *Kiosk: eine Geschichte der Fotoreportage 1939-1973 = A history of photojournalism 1893-1973*. Steidl, Göttingen 2001.

Eigler, Friedrike; Kugele, Jens: Introduction. *Heimat: At the Intersection of Memory and Space*. Ed. Friederike Eigler, Jens Kugele. De Gruyter 2012.

- Elder, Sace: *Murder Scenes: Normality, Deviance, and Criminal Violence in Weimar Berlin*. University of Michigan Press, 2010.
- Hake, Sabine: *Topographies of Class. Modern Architecture and Mass Society in Weimar Berlin*. University of Michigan Press, 2008.
- Heisig, Ines: "Kinder, die unter Steinen aufwachsen". Die Kinderdarstellung der Neuen Sachlichkeit im Kontext der Großstadt der Weimarer Republik. *Städtischer Raum im Wandel/Espaces urbains en mutation. Modernität - Mobilität, Repräsentationen /Modernités - mobilités – représentations*. Ed. Gabriele Clemens, Jean El Gammal, Hans-Jürgen Lüsebrink. Akademie Verlag 2011, 237–258.
- Herzog, Todd: *Crime Stories: Criminalistic Fantasy and the Culture of Crisis in Weimar Germany*. NED - New edition, Berghahn Books 2009.
- Hobsbawm, Eric: *The Age of Extremes 1914-1991*. Abacus, London 1994.
- Jenkins, Jennifer: Heimat Art, Modernism, Modernity. *Localism, Landscape and the Ambiguities of Place. German-Speaking Central Europe, 1860–1930*. Ed. David Blackburn, James Retallack. University of Toronto Press 2007, 60–75.
- Jensen, Erik N.: *Body by Weimar. Athletes, Gender, & German Modernity*. Oxford University Press, New York 2010.
- Jäger, Jens: Fotografien des globalen Dorfs? Bildjournalismus der 1920er und 1930er Jahre. *Die Zeitschrift - Medium der Moderne / La Presse magazine - un média de l'époque moderne. Deutschland und Frankreich im Vergleich Etude comparative France-Allemagne*. Ed. Clemens Zimmermann, Manfred Schmeling. Jahrbuch des Frankreichszentrums 6. Transcript Verlag 2006, 85–110.
- Jäger, Jens: Picturing Nations: Landscape Photography and National Identity in Britain and Germany in Mid-Nineteenth Century. *Picturing Place. Photography and the Geographical Imagination*. Ed. Joan M. Schwatz, James R. Ryan. I. B. Tauris & Co Ltd, London 2003, 117–140.
- Keller, Ulrich: Fotografie und Begehren. Der Triumph der Bildreportage im Medienwettbewerb der Zwischenkriegszeit, *Fotografien im 20. Jahrhundert: Verbreitung und Vermittlung*. Hrsg. Annelie Ramsbrock, Annette Vowinckel, Malte Zierenberg. Wallstein Verlag, Göttingen 2013, 129-174.
- Kerbs, Diethart: Die Epoche der Bildagenturen, *Die Gleichschaltung der Bilder: Pressefotografie 1930-36*. Hrsg. Diethart Kerbs, Walter Uka, Brigitte Waltz-Richter. Verlag Frölich & Kaufmann GmbH, Berlin 1983, 32-73.
- Knoch, Habbo: Living Pictures: Photojournalism in Germany, 1900 to the 1930's. *Mass Media, Culture and Society in Twentieth Century Germany*. Ed. Corey Ross, Karl Christian Führer. Palgrave Macmillan, Basingstoke 2006, 217-233.
- Knöferle, Karl: *Die Fotoreportage in Deutschland von 1925 bis 1935: Eine empirische Studie zur Geschichte der illustrierten Presse in der Periode der Durchsetzung des Fotojournalismus*. Knöferle Karl 2014.
- Lekan, Thomas M.: *Imagining the Nation in Nature : Landscape Preservation and German Identity, 1885-1945*. Harvard University Press 2009.

- Mackenzie, Michael: *The Athlete as Machine: A Figur of Modernity in Weimar Germany. Leibhaftige Moderne. Körper in Kunst und Massenmedien 1918 bis 1933*. Hrsg. Michael Cowan, Kai Marcel Sicks. Transcript Verlag 2005, 48–62.
- Magilow, Daniel H.: *The Photography of Crisis: The Photo Essays of Weimar Germany*. Pennsylvania University Press, 2012.
- McElligott, Anthony: *The German Urban Experience 1900–1945. Modernity and Crisis*. Routledge, London 2001.
- Molderings, Herbert: *Eine Schule der modernen Fotoreportage: Die Fotoagentur Dephot 1928-1933. Fotogeschichte*, Nr 107. Jonas Verlag für Kunst und Literatur GmbH, Marburg 2008, 5–14.
- Paenhuysen, An: *Berlin in Pictures: Weimar City and the Loss of Landscape. New German Critique, No. 109*. Duke University Press, Winter 2010, 1–25.
- Salo, Merja: *Imageware: Kuvajournalismi mediafuusiossa*. Taideteollinen korkeakoulu, Helsinki 2000.
- Sieg, Christian: *Heimat Berlin: Siegfried Kracauer und Alfred Döblin als urbane Ethnografen der klassischen Moderne. Heimat: At the Intersection of Memory and Space*. Ed. Friederike Eigler, Jens Kugele. De Gruyter 2012, 93–107.
- Stahr, Henrick: *Fotojournalismus zwischen Exotismus und Rassismus: Darstellungen von Schwarzen und Indianern in Foto-Text-Artikeln deutscher Wochenillustrierter 1919–1939*. Verlag Dr. Kovač, Hamburg 2004.
- Storer, Colin: *A Short History of the Weimar Republic*. I. B. Tauris, London 2013.
- Uka, Walter: *Bildjournalismus zwischen Widerborstigkeit und Anpassung, Die Gleichschaltung der Bilder: Pressefotografie 1930-36*. Hrsg. Diethart Kerbs, Walter Uka, Brigitte Waltz-Richter. Verlag Fröhlich & Kaufmann GmbH, Berlin 1983, 102–121.
- Vazsonyi, Nicholas. *Marketing German Identity: Richard Wagner's "Enterprise"*. *German Studies Review* 28, no. 2, 2005, 327-46.
- Von Moltke, Johannes: *No Place Like Home: Locations of Heimat in German Cinema*. University of California Press 2005.
- Vowinkel, Annette: *Der Bildredakteur. Genese eines modernen Berufsbilds, Fotografien im 20. Jahrhundert: Verbreitung und Vermittlung*. Hrsg. Annelie Ramsbrock, Annette Vowinckel, Malte Zierenberg. Wallstein Verlag, Göttingen 2013, 69-89.
- Weitz, Erik D.: *Weimar-Tyskland – Löfte och tragedi*. Originalverk: *Weimar Germany: Promise and Tragedy*. Övers. Claes-Göran Jönsson. Dialogos, Stockholm 2016.

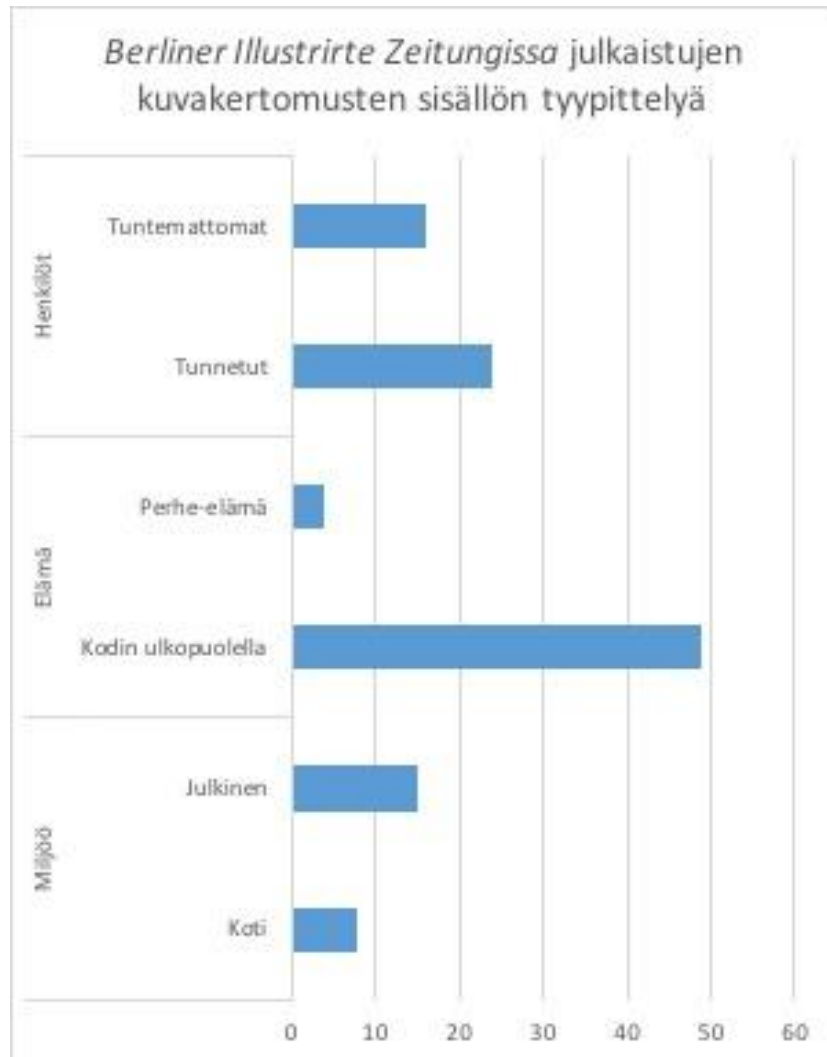
Muut lähteet

- Sander, August: *Face of Our Time*. Schirmer Art Books, München 2003.

Liitteet

Liite 1.

Saksaan sijoittuvien 116 kuvakertomuksen jaottelu sisällön perusteella henkilöitä, elämää ja miljöötä koskeviin kuvakertomuksiin. Eniten lehdessä oli elämää kuvaavia kuvakertomuksia, toiseksi eniten kuvattiin henkilöitä ja kolmesta ryhmästä vähiten kuvakertomuksissa kuvattiin miljöötä.

Liite 2.

*Berliner Illustrirte Zeitung*issa vuosina 1931–1932 julkaistujen valokuvakertomusten kuvaaja ja heidän kuvakertomusten määrät lehdissä

Taulukossa esiintyvät nimet on esitetty siinä muodossa, kuin ne on julkaistu lehdessä. Kaikissa kuvakertomuksissa valokuvaajaa ei kuitenkaan mainittu.

Valokuvaaja	Kuvakertomusten määrä
Alfred Eisenstaedt	4
Alice Schalek	1
Alinari	1
Almar Björnefjelt	2
Anni Malisch	1
Augenstein	2
Azed Haefeli	1
Balassa	1
Boßhard	4
C. H. Wong	1
C. Ullmann	1
C. Z. Klötzel & August Weiner	1
Demieux	1
Dr. Erich Salomon	8
Dr. F. Weber	2
Dr. Heimbürg	1
Dr. J. von Weimburg	1
Dr. L. F. Clauss	1
Dr. William Beebe	1
E. O. Hoppe	2
Ercow	1
Erna Lendvai-Dircksen	7
Eriwing Galloway	1
Franz Wilmkes	1
Georg Gidal	4
H. v. Stwolinski	1
Hans Casparius	2
Hans Henscke	3
Heddenhusen	1
Heidler	1

Heno	2
Henri Manuel-Guttman	1
Herbert Hoffmann	1
Hugo Bernatzik	1
Hübschmann	4
Isabela Lesse	1
J. E. Abbe	3
Kurt und Margot Lubinski	1
Lagorio	2
Lechenperg	2
Mahrenholz	1
Malina	2
Man	10
Martin Munkacsi	5
Natori	1
Neno	1
Neudin	5
Nolte	1
Oples	1
P. B. D.	1
Reinke	3
Schirner	3
Schletter	2
Seeberg	1
Seldow	5
Stan Harding	1
Udet	1

Umbo	2
------	---

Liite 3.

Sijaintimaininnan sisältävät kuvakertomukset *BIZ*:ssä 1931–1932.

Kuvakertomuksen otsikko	Sijainiti/paikka otsikossa	Paikat sisällössä	Paikkojen määrä
	–	Berliini	1
Zwischen 2 Nümmern. Hintern den Kulissen des Varietes.	–	Berliini	1
Unverändert seit Jahrhunderten... In Schwälmer Ländchen	Schwalm	Schwalm, Saksa	2
Die besten Skiläufer der Welt in Oberhof bei den Europa-Meisterschaften	Oberhof	Saksa	2
In der Kriminalistenschule	Poliisikoulu	Berliini	2
Studenten lernen debattieren		Berliini	1
Diener der Nächstenliebe: Die Gemeindegeschwester	–	kylä, Saksa	2
Jeder einmal in Berlin	Berliini	Brandenburger Tor	2
Wie wird man 100 Jahre alt	–	Saksa, Rheinland, Flensburg, Hannover, Stralsund, Westerwald, Waltersdorf, Württemberg, Osthavelland, Berliini	10
Vermißt.... In der Vermißten-Zentrale des Berliner Polizeipräsidiums	Berliini	Kaupunki, suurkaupunki, Preussi, Hampuri, Lübeck, Bremen, München, Dresden, Stuttgart, Mannheim,	11
Die moderne Schule spielt...	Koulu	Saksa	2
Im Kinder-Hotel: Das Haus der Stadt Berlin für die durchreisende Jugend	Berliini		1
Deutschlands letzte Wildpferde	Saksa		1
Zum Länderkampf Deutschland Oesterreich: Fussball - der Favorit des Folkes	Saksa		1
Das Antlitz der Deutschen Stämme	Saksalaisuus	Lüneburg, Hessen, Mosel, Holstein, Itämeri, Pommeri, Baijeri, Hotzenwald, Schwarzwald	10
Alle Tage Geburtstag! Bilder aus dem Berliner Krankenhaus für Geburtshilfe	Berliini		1
Deutsche Stämme II. Bei den Inselfriesen auf den Halligen der Nordseeküste	Saksalaisuus, Halligen	Halligen, Saksa	3
Frühschoppen auf dem Markt in Jena: Ein überraschender Anblick für die Fremden	Jena		1
Das Hotel der Gelehrten. Das Harnack-Haus des Kaiser-Wilhelm-Institutus in Berlin-Dahlem	Berliini	Kaiser-Wilhelm-Institut, Dahlem	3
Was den Laien auf der Deutschen Bauausstellung in Berlin besonders interessiert	Berliini, saksalaisuus		2
Das Antlitz der Deutschen Stämme III. Das junge Volksgesicht	Saksalaisuus	Föhr, Pohjoisfriiseinsaaret, Bückeberg, Schwarzwald, Spreewald, Ala-Sleesia, kaupungit	8
Englischer Staatsbesuch in Berlin	Berliini		1
Von den deutschen Frauen-Meisterschaften in Magdeburg	Magdeburg		1
Die Wissenschaft erforscht Großstadt-Gehimnisse. Man untersucht Berliner luft, Berliner Lärm, Berliner Wasser	Berliini	Suurkaupunki	2
Das Dorf ohne Arbeit	Kylä	Wallenfels, Saksa, kylä, Berliini, Leipzig	6
Edison und das Deutsche Museum	saksalaisuus		1
Deutsche Salzbergwerke	Saksalaisuus		1
Ein neues Leben. Berliner Arbeitslose werden in der Grenzmark angesiedelt	Grenzmark, Berliini	Maaseutu, Itä-Preussi, kaupunkiliaset	5

Goldfunde in Deutschland	Saksa		1
Deutsche Kinder	saksalaisuus	Lüneburg, Marburg, Bückeberg, Saksa, Pommeri, Schwalm, Schwarzwald, Hessen, Holstein	10
Aus alten Stuben. Das einfache Leben von früher.	Tupa	Saksa, Berliini, Leipzig	4
Was sie heute machen. Alte deutsche Sport-Meister in ihrem Beruf	saksalainen	Berliini, Saksa, Hannover, München, Preussi	6
Querschnitt durch ein Haus. Eins von hunderttausend Berliner Mietshäusern	Berliini	Kaupunki, suurkaupunki, talo, vuokratulo, koti	6
Kinder bei Goethe in Weimar	Weimar	Saksa, saksalaisuus	3
Ein Dach für die Nacht. Bilden aus dem neuen Jugenddasein der Stadt Berlin	Berliini		1
Achtung, hier ist Deutschland!	Saksa		1
Berliner Arbeitslose bauen sich Flugszeuge.	Berliini		1
Im Fliegerdörfchen Hirzenheim in Hessen-Nassau	Hessen-Nassau, kylä		2
Die Glöcherin von Wittenberg	Wittenberg		1
Bauzeit: Ein tag. Sommerhäusern auf der Ausstellung "Sonne, Luft und Haus für alle" in Berlin	Berliini, rakennukset		2
Göttingen feiert seine grössten Studenten	Göttingen		1
Arbeitslose zwischen 14 und 21. Die Not der deutschen Jugend	saksalaisuus	Berliini, Saksa	3
Ein erschütterndes Zeitsbild. Höhlenbewohner in Berlin	Berliini	kaupunki, Saksa, kaupunkilaisuus, luola,	5
An der Grenze. Zollbeamte bei der Arbeit an der deutsch-schweizerischen Grenze	saksalainen	raja	2
Gas-Alarm. Die Luftschutz-Übungen in Ostpreussen	Itä-Preussi		1
Mit der Kamera als Gast auf einer Schwälmer Hochzeit	Schwalm	Saksa	2
Zu den Ereignissen in der Preussen	Preussi		1
Arbeitsdienst für alle jungen Deutschen	saksalainen		1
Schule unter blauem Himmel	Koulu, sinisen taivaan alla	Etelä-Saksa, luonto, ympäristö	4
Das Dorf ohne Frauen	Kylä	Saksa, Dalherda, saksalaisuus	4
Berlin Alexanderplatz	Berliini, Alexanderplatz	Kaupunki, suurkaupunki, metropoli, Saksa, kotikaupunki	7
Volksfest in Rottach	Rottach	Saksalaisuus	2
Die Menschen in einem Ostseedorf werden gemessen	Ostseedorf	Saksa	2
Im Jo-Jo Städtchen	Kaupunki		1
Eine Ueberraschung: Freundliche Heime in...	Koti	Frankfurt, kaupunki, saksalainen	4
Spät lese an der Mosel	Mosel	Etelä-Saksa, luonto, ympäristö,	4
Richard Wagners Welt. Richard Wagners Welt. Eine Wanderung durch Bayreuther Erinnerungsstätten	Bayreuth	Saksalaisuus, Saksa, koti, talo	4
Heidelberg: Ein geistiger Mittelpunkt Deutschlands	Heidelberg, Saksa		2

Liite 4.

Sisällön jakautuminen on kartoitettu sisällön kattaman sivumäärän perusteella kuuden lehden otannasta vuosilta 1931–1932. Kolme lehdistä oli vuodelta 1931 ja kolme vuodelta 1932. Lehtien kokonaissivumäärä vaihteli kolmestakymmenestä viiteenkymmeneen. Mainokset veivät suurimman osan lehden sisällöstä, toiseksi eniten oli kuvakertomuksia.

